RAGIP PAŞA
2368

ترجمهٔ نافعهٔ آداب کلنبوی

در عصر همایون حضرت (عبدالحمید) خان غازی

اشبو ترجمه نافعه ابحاث آداب و مناظره ایله علم منطقدن مسائل
مهمه‌یی جامع آثار مقبوله‌دن ایدوکی

مترجمی و صاحب امتیازی عبدالنافع افندی

معارف عمومیه نظارت جلیله‌سنک رخصتیله بالامتیاز طبع اولنمشدر

استانبول

مطبعهٔ عثمانیه

١٣٠٢

T. C.
MİLLİ EĞİTİM [illegible]LIĞI
RAGIP [illegible]LIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2368

T.C. Ragıp Paşa Kütüphanesi Müdürlüğü 1923

٢١٢
٢٤٢

﴿ فهرست آداب كلنبوى ﴾

صحيفه

٢ ديباجهٔ ترجمه

٤ ديباجهٔ متن

٥ بحث ومناظره ومدافعه وجدل

٦ تعريف علم آداب بعضا صناعة توجيه دخى تعبير اولنور

٧ موضوع علم اداب

٨ غاية علم اداب

٩ دليلك مذهب اصوليين اوزره تعريفى وعندلرنده دليل بعضا مفرد و بعضا مركب اولديغى

١٠ فكر ونظر ايچون ماده وصورت اولديغى

١١ نظردن عبارت ايدوكى

١١ تصور وتصديقك اثرلرى

١٢ اصوليون ايله منطقيون بيننده ترتيب مقدمات دليلده اولان اختلافك خلاصه‌سى

١٣ قول منطقيين اوزره تعريفى

١٥ علم بالنتيجه عندالاشاعره لزوم عادى ايله اولديغى

١٧ عندالحكما لزوم اعدادى ايله ايدوكى

صحيفه

١٨ عندالمعتزله لزوم توليدى ايله اولديغى

١٨ عندالامام لزوم عقلى ايله ايدوكى

١٩ مقدمهٔ دليلك تعريفى

٢٠ تقريب دليل

٢٠ بر دليل مقدمهٔ مستدركه‌يى مشتملدر و ياخود مقدمهٔ اخرايه محتاجدر ودليلك تقريبى تامدر و ياخود تام دكلدر اصطلاحلرينك معناسى

٢١ تقريبك وجوديله تماميتى [illegible]يكره متلازم اولدقلرينه دائر حاشيه

٢٣ مطلبه شروع

٢٣ بر كلام ايله قائلك ناقل ومدعى‌يه ومعرف ومقسمه تقسيمى

٢٤ مدعى‌يى تعريف ايله معلل دخى اطلاق اولنديغى

٢٥ تعليل ايله استدلالك فرقى

٢٥ مدعىٔ غيرمستدله مقابل سائل ايچون مناصب ثلثه اولديغى

٢٧ منع مجازى

٢٨ مجاز لغوى بعضا مجاز عرفى وبعضا مجاز عقلى‌يه مقابل استعمال اولنديغنه دائر حاشيه

٢٩ نقض شبيهى

٢٩ نقض شبيهى ايله معارضهٔ تقديريه بيننده اولان فرق

٣٠ معارضهٔ تقديريه

٣١ دعواى مجرده ايله اوزرينه وارد اوله‌جق اسئله ايچون مثال

٣٢ مدعئ مستدله مقابل سائل ايچون نه مناصب ثلثه اولديغی

٣٢ منع حقيقی

٣٣ منع حقيقی يه مناقضه ونقض تفصيلی دخی اطلاق اولنديغی

٣٣ بعضا منع دخل معناسنده استعمال اولنديغی

٣٣ منع حقيقی يا سندايله يا سندسز اولديغی

٣٤ منعك سندی اوچ وجهله اولوب بوندن برينه حل تسميه قلنديغی واستدلال وظيفهٔ معلل اوله‌رق سائلك دليل ايرادی غصب ايسه‌ده بعضا سند دليل صورتنده ايراد اولنديغی

٣٥ سندك تعريف و بيان انواعی

٣٧ قنغی سنده استناد ايتمك سائله وقنقيسنی ابطال ايلمك معلله فائده ويره‌جكی

٤٠ مدعای مدللی منع دليلنه راجع اولوب شوقدركه منع مدعا مسلك متأخرينده واقع ايدوكی

٤١ بديهيهٔ جليه اولان ومطلوبه مناسب علم ايله بيلنان واستقرائی اولان مقدمه‌لری منع ايتمك جائز اولميه‌جغی

٤٢ شاهد

٤٢ استقراءندن عبارت ايديكی

٤٢ نقض اجمالئ حقيقی

٤٥ نقضده منعك صورت جريانی

٤٨ معداته وفلاسفه ايله متكلمين بيننده معداتده تسلسلك بطلان وعدم بطلانی حقنده‌كی اختلافاته دائر حاشيه

٥٠ نقض مكسور

٥١ معارضهٔ تحقيقيه

٥٤ معارضه‌ده دليلك قوت وضعف جهتندن مساواتی شرط اولوب وكثرت اجزاوادله موجب ترجيح اولمديغی

٥٦ دليلك قطعی واماره واستقراء وتمثيل اقسام اربعه‌سنه انقسامی

٥٧ معارضه‌نك معارضه بالقلب ومعارضه بالمثل ومعارضه بالغير اقسامنه تقسيمی

٥٨ اصوليونك معارضة فيها معنی المناقضة تعبيرلری

٦٠ معارضه‌نك معارضه فی المدعا ومعارضه فی المقدمه‌يه تقسيمی

٦٢ سائلك منع ونقض ومعارضه‌سنه مقابل معلل ايچون اولان مناصب

٦٣ تحريرك معناسی

٦٦ معللك دليل آخره انتقالی

٦٦ برمدعانك دليلين ايله صورت اثباتی

٦٨ دليل آخره انتقال ايله تغيير دليلك فرقی

٧٢ منعی وسندنی وسندك تنويرينی منع ايتمك جائز اولمديغی

٧٣ سندك سنديته صلاحيتنك منعی

٧٣ مانع وناقض ومعارضك عباره‌سی قانون عربيه‌يه مخالف اولمسيله اعتراض اولنه‌میه‌جغی

٧٤ سائله مقابل معللك مناصبی

٧٦ مجارات خصم

٧٧ بحث جریان ایتدکجه سائل ومعللك مناصبی تبدل ایدرك احد خصمینك تحقق عجزنده معللك عجزنه افحام وسائلك عجزنه الزام دینلدیکی

٧٨ تبکیت

٧٨ استدلالك معناسیله استدلال وتعلیل بیننده اولان فرق

٧٩ تعیین طریق

٨٠ جریان ایدن وظائف اسئله واجوبه نك مثالی

٩٦ تعریف اوزرینه منع ومعارضه تعلق ایتمیوب فقط شرائطی حسبیله نقض جاری اولدیغی

٩٦ تعریفك اطراد وانعکاسی

٩٩ لفظ مستدرك

٩٩ ناقص تعریف مستدل وموجهی مانع اوله رق منعك صورت جریانی

١٠١ تعریفده دور معینك بطلان وعدم بطلانی صورتنه دائر حاشیه

١٠٣ تعریف وتقسیم استقرائینك نقضلری انجق فرد محقق ایله اوله جغی

١٠٣ تعریفاده جنس وفصل امثالی اجزاسندن طولایی دعاوی ضمنیه اوزرینه وارد اولان ابحاث

١٠٥ تقسیماته تعلق ایدن ابحاث

١٠٥ تقسیم عقلی

١٠٦ کلینك جزئیاتنه وکلك اجزاسنه تقسیمی

١٠٧ تقسیم استقرائی

١٠٨ تقسیم استقرائیده حق اولان عدم تردید اولوب بعضا صورت حصر عقلیده تردید ایله ذکر اولنور ایسه ده بعض اقسامنك مرسل اولمسی مقتضی ایدوکی

١٠٩ تقسیم حقیقی

١١١ تقسیم اعتباری

١١٢ وضع قصدی ووضع غیر قصدی

١١٣ تقسیماتك صورت ابطالی

١١٦ ناقص تقسیم مستدل وموجهی مانع ایدوکی

١١٩ منعك بلا شاهد جریانیله ابطالك من غیر دلیل مسموع اولمدیغی

١٢١ سؤال لفظی ایکی معناده مستعمل ایدوکی

١٢١ مناظره یه دائر اداب تسعه

١٢٢ خاتمهٔ ترجمه

---

١٢٢ موضوعات علوم ندن عبارت ایدوکی

١٢٣ عرض ذاتیده متقدمین ایله متأخرین بیننده اولان اختلافه دائر حاشیه

١٢٤ علمك تعریفیله تصوری وتصدیقی وبدیهی ونظری یه تقسیمی

١٢٥ نظرك تعریفیله تعریف ودلیله تقسیمی

١٢٥ موصل تصورات اولان تعریفاتك اجزاسی کلیات خمس اولدیغنك تفصیلاتی

صحیفه ز

۱۲۸ تعریفك تعریف واقسامی

۱۳۰ موصل تصدیقات اولان دلیل قضایادن مرکب اولوب وقضیه لرك حملیه وشرطیه یه تقسیماتی

۱۳۰ عرض عامك تعریفدن جز اولوب ویاخود اولهمیه جغی حقنده حاشیه

۱۳۱ قضیه نك واقسامی اولان حملیه وشرطیه ایله بونلره تفرع ایدن اقسام وسائره نك تعریفات وایضاحاتی

۱۳۳ قیاسك اقترانی واستثنائی یه تقسیمی

۱۳۳ قیاس استثنائی

۱۳۵ قیاس اقترانینك اشکال اربعه یه تقسیمی

۱۳۶ قیاس استثنائینك شرائط وتفرعاتی

۱۳۷ لزومه دائر ایضاحات ایله بین وغیر بینه تقسیمی

۱۳۸ کلیلر بینده اولان نسب اربعه یه دائر تفصیلات

۱٤۱ دور وتسلسل وبونلردن محال اولوب اولمیانلره دائر ایضاحات

۱٤۲ بدیهیات

۱٤٤ دلیلك قیاس وسائر اقسام اربعه یه انقسامی

۱٤٤ کذلك دلیلك صناعات خمسه انقسامی

۱٤٥ بحث تناقض

۱٤٦ بحث عکس

۱٤۷ مغالطه ومغالطات عامة الورود

۱٤۹ خاتمه وتقریضات

ترجمهٔ آداب کلنبوی

برنجی دفعه

معارف نظارت جلیله سی طرفندن ویریلان رخصت وامتیاز اوزرینه طبع اولنمشدر

استانبول

مطبعهٔ عثمانیه ده

۱۳۰۲

نومرو ۲٤٦

R.Y 2728

ترجمهٔ آداب کلنبوی

بسم الله الرحمن الرحیم

سبحان من افحمت دلائل بیناته مناظرة المعاندین والزمت جلائل آیاته مکابرة المتحادین منعت جزالة بیانه نقض المعترضین وابطلت جلالة برهانه اعتراض المعارضین دل بانوار اهتدائه علی مطالب اسرار جبروته وارشد باقتداء شرایعه الی طریق الصواب فی مکاسب آثار ملکوته صل اللهم علی نبیك المجتبا ورسولك المصطفی الذی دلنا علی احسن مناهج الاداب فی الدین وعلی آله واصحابه الذین حازوا بمراقی متابعته وانتصار شریعته اعلی مقامات اهل الیقین وقدس اللهم اسرار مشایخنا واساتیذنا الاخیار خصوصاً منهم من قدمه علی رقاب الابرار اعنی به الغوث الربانی والقطب الصمدانی سیدی عبد القادر الجیلانی واید اللهم خلیفتك الاعظم مالك رقاب الامم الذی مننت علیه بالسلطنة العظمی والخلافة الکبری وخصصته بفضل عمیم وخلق عظیم وشید ملکه بحسن توفیقه علی حماسته وحراسته ودوام عمره وشمول عدالته وانصره علی اعدائه اعداء الدین واحفظه من مکائد المفسدین واحرس بجنود لاقبل لها

ثغور بلاد المسلمین وفرج الکرب عن قلوب المؤمنین آمین یارب العالمین بحرمة نبیك الامین

بو احقر عدیم البضاعه یعنی احفاد ابن رمضاندن اسبق اطنه مفتیسی اسحق افندی حفیدی عبد النافع مهجور الاستطاعه اقدمجه مشاهیر اساتذهٔ رومدن کلنبوی اسماعیل افندی مرحومك فن میزاندن هرقطرده منتخب ومرغوب اهل علوم اولان برهان نام اثر بیعدیلنی باحسانه تعالی درج ایضاحات وتفاصیل ایله لسان عذب البیان ترکی اوزره شرح وترجمه ودست اعصاره بویله برحسن تقدمه یه موفق اولمشیدم فن میزان ایسه علم مناظره نك اساس ومقدمه سی دینلسه موجه واحرا واشبو فن مناظره جمیع فنون عالیه وآلیه نك وخصوصیله علم اصول وکلام وحکمتك حسن انسجام مباحثنده خادم خاص وقدر ومزیتی مسلم خواص برفن مهم ومرغوب ایدوکی نزد نقادان فضائلده شك وارتیابدن معرا اولمسیله موصل والیلکندن بالانفصال پیغولهٔ عزلتده دعای متحتم عمر وشوکت شاهانه یه مشغول وملازم اولدیغم بیك ایکیوز طقسان طقوز سنهٔ هجریه سی خلالنده مرحوم مشار الیهك اشبو فن آدابدن انسان العین ارباب نظر اولان رسالهٔ مطبوعه لرینك دخی اثر معروضه ذیلا عبارات سلیسه وتعبیرات مأنوسه ایله شرح وترجمه سی بعض افاضل بنام جانبلرندن تشویق وابرام بیورلمش اولدیغندن* صحبت روشندلان مفتاح قفل خاموشیست طوطیٔ تصویر ازین آینه کویا میشود* ترانه سیله دیدهٔ خواب

آلود رفع غشاوهٔ فتور وملل وبالضرور راه اجابته سوق مطایای ورزش وامل ایدرك بوفن معتبرده دخی بر اثر مختصر تدوین وابرازیله معارفپروران اهل رومه یادکار ونام نافعانه ملك خیرایله یاد وذکرینه مدار اولمق اوزره تسهیلات صمدانیه وفیوضات جلیلهٔ روحانیت نبویه‌دن بالاستمداد بحوله وتوفیقه تعالی بوفضای نظر پیاده‌دخی کمیت یراعه‌یه عاجزانه وقاصرانه ارخای عنان ایدلمشدر والله هو الموفق فی کل الامور

قال المصنف رحمة الله علیه مبتدأ (بسم الله الرحمن الرحیم یقول الفقیر الی رب العباد القدیر لما کانت متون علم الاداب لم تشتمل علی علی تفصیل امثلة البحث لجمیع الابواب اذ بهذا التفصیل تنتقش صور کیفیة المناظرة فی صفایح اذهان الطلاب جعلت هذه الرسالة المشتملة علی ذاهدیة شافیة لصدور الاخوان اولی الالباب) جناب مؤلف بین الاسماء الحسنی رجاء توفیق واستغاثه‌یه مناسب وحقیق اولان صفت جلیلهٔ ربوبیت وقدرت الهیه‌یه عرض استناد وتوسل ایدرك بیان سبب تألیف ایله مقدمه ساز اولمشلردر شو زمینده که علم آدابده تصنیف وتدوین ایدلمش اولان متون بحث مناظره‌نك هر بر ابوابی ایچون تفصیل امثله‌یی مشتمل وکافل اولمیوب وچونکه مثال واحدده مقامات بحث ومناظره‌ده سائل ومجیبه عائد وظائف ومناصبك کشف وابرازی الواح اذهان وصحایف اذعانده صور وتماثیل کیفیاتنك حسن تمثل وانتقاشنی موجب اوله‌جغندن اشبو رسالهٔ بدیع التمثیلی تفصیلات مهمهٔ مذکوره‌یی جامع وبرمقتضای

فیه شفاء لما فی الصدور اخوان ذوی الاذعان ایچون شافی ونافع اولمق اوزره بالترتیب اتحاف واهدا ایتدکلرینی بیان وایراد واعداد ذخر معاد بیورمشلردر لله دره وجزیل بره

قال رحمه الله (فاعلم ان البحث والمناظرة مدافعة الکلام لیظهر الحق وعلم الآداب موضوع لتمییز صحیح البحث عن سقیمه) معلوم اولسونکه بحث ومناظره الفاظ مترادفه‌دن اولوب ظهور حق ایچون متخاصمینك کلامده مدافعه‌سندن یعنی کندی کلامنك تصحیحیله خصمنك کلامنی دفع ایلمسندن عبارتدر زیرا اصطلاح فنده مدافعه شخصین بیننده کلام متردد اوله‌رق هر بریسی کندی قولنی تصحیح وخصمنك کلامنی ابطال ایلمکدر ومدافعهٔ طرفین ظهور حق ایچون اولمسیله تقییدی جدلدن احترازدر زیرا غرض مجادل اظهار حق اولمیوب بلکه اسـتر حقه مقرون واسـتر باطل هر نصل ونه وضع اوزره اولورسه اولسون کندی مدعاسنی محافظه وخصمنی دفع والزامه حصر لحاظه اوله‌رق جدل بحث ومناظره‌نك غیریدر حاصلی بحث ومناظره‌دن مقصود حقیقت حال هرنه ایسه آنك تحقق وظهوری اولوب جدل ایسه مجرد حفظ مدعا وهدم خصما اغراض نفسانیه‌سنه مبتنی وظهور حق وصواب مقصدندن عاری اوله‌رق یکدیکره مباینددر وعلم آدابدن غرض بحث ومناظره‌نك صحیح ومستقیملرینی سقیم وناموجهلرندن تمییز وتفریق اوله‌رق بو وظیفه‌یی تفهیم وتعلیم ایچون وضع وتدوین ایدلمشدر

قال رحمه الله (فهو علم يبحث فيه عن احوال الابحاث الكلية من حيث انها موجهة مقبولة اوغير موجهة مقبولة) ايمدى علم آدابكه علم صناعت توجيه دخى اطلاق اولنور بر علمدركه كنديده ابحاث كليه نك موجههٔ مقبوله اولديغى وياخود موجههٔ مقبوله اولمديغى حيثيتدن احوال عارضه سندن بحث اولنور ابحاث كليه دن مراد منع ونقض ومعارضه ايله تفرعا يدر ابحاثى كليه اولمسيله قيد ايلمسى مباحث فن انجق ابحاث كليه يه عارض اولان احوالدن اولوب مناظرين بينده خصوصى اوله رق جريان ايدن ابحاث جزئيه دن دكلدر شويله كه مباحث فن ابحاث جزئيه نك احوالنه حصول معرفت ايچون ابحاث كليه نك احوالندن بحث ايله قوانين كليه اولوب والاجزئيات ابحاثى احاطه غير ممكندر وبو بحثلرك موجه ومقبول اولمسندن مراد مناظره ايدن كمسه كلامنى خصمنك كلامنه مقابل وكلام خصمى دافع قلمسيدر وبونك عدمى وصفين برلكده اخذ اولنديغى جهتله يا ايكيسنكده انتفاسيله يعنى نه كلام خصمه مقابل ونه ده دافع اولمسيله وياخود كلامى كلام خصمه مقابل ايسه ده دافع اولمامسيله اولور مثلا بر كيمسه شوشى حيواندر زيرا انساندر ديوب وبر شخص معترض بو شيئك رومى اولديغى تسليم ايتميز ديسه بو منع معلك صغراى دليلى اولان زيرا انساندر كلامنه مقابل اولمامسيله نه موجه ونه دافعدر بلكه كلام مذكوره مقابله يه صالح اولان كلام انسان اولديغى تسليم ايتميز دينلمسيدر واما مقابل اولوب ده دافع اولمامسى مثلا خصمك كل جزدن اعظمدر امثالى

بديهيهٔ اوليه دن اولان مقدمه سنى منع ايتمك وياخود معللك دليلنى بلا شاهد نقض ايلمك امثاليدركه هرنقدر موجه ومقابل ايسه ده دافع ومقبول اولمق حليه سندن عاطلدر

قال رحمه الله (بان يقال كل ماهو منع مقدمة معينة فهو موجهة وكل ماهو نقض اومناقضة فهو موجهة وكل ماهو اثبات المقدمة الممنوعة اوابطال السند المساوى فهو موجهة وهكذا) ذكر اولنديغى وجهله بو علمده ابحاث كليه دن نه طريق ايله بحث اولنديغى بعض مباحثك آتيا ايله ايضاحدر مثلا هر بر كلامكه مقدمهٔ معينه يى منع اوله بو كلام موجههٔ مقبوله در قولى ابحاث كليهٔ فندن بر بحثدر وكذلك هر بر كلامكه نقض وياخود معارضه اوله موجههٔ مقبوله در وكذا هر بر كلامكه مقدمهٔ ممنوعه يى اثبات وياخود سند مساوى يى ابطال اوله بو كلام موجهه در وسائر بونلر كبى مثلا هر بر شيكه ابتداءً مدلله اولميان مقدمه يى ابطالدر استر دليل ايله اولسون واستر دليلسز اولسون موجهه دكلدر دينلور بونلرك جمله سى قوانين كليه اولوب بونلر ايله ابحاث جزئيه نك احكامى معلوم اولور بوده اشبو قضيهٔ كليه لرك صغراى سهلة الحصوله ضميله اوله جغى قريبا كلام مصنفدن مستبان اولور واشبو ابحاثك جمله سى آتيده بر تفصيل سرد واتيان اولنه رق صره سيله كسب اتضاح ايده جكى جهتله بو محلده عرض تفصيلاته حاجت كورنمز

قال رحمه الله (فموضوع هذا العلم هو الابحاث الكلية) ايمدى ايضاحات مسروده دن مستبان اولديغى وجهله فن مناظره ده

بحث انجق موجهه وغیر موجهه اولمسی حیثیتدن ابحاث کلیه یه عارض اولان احوالدن اولمسیله بو علمك موضوعی ابحاث کلیه اولدیغی تحقق ایدر بو صورتده ابحاث مذکوره نك احوالی محمولات اولور موضوع علوم حقنده اولان تفصیلات خاتمه ده مستقلاً ایراد اولنور .

قال رحمه الله (وغایته العصمة عن الخطأ فی الابحاث الجزئیة فان عالم هذا العلم یعرف صحة البحث الجزئی او فساده بان یضم الی قاعدة من قواعده صغری سهلة الحصول بان یقول هذه معارضة وکل معارضة موجهة فهذه موجهة) و بو علمك غایتی یعنی تحصیلنه باعث اولان فائدهٔ مترتبه سی ابحاث جزئیه ده خطادن عصمت و سلامتدر زیرا بو علمك قوانین و قواعدنه کسب وقوف ومعلومات ایدن ذات ابحاث جزئیه دن بر بحثك صحت و یا فسادینی بو علمك قواعد کلیه سندن بر قاعده یه صغرای سهلة الحصولی ضم ایتمك طریقیله بیلور یعنی قاعدهٔ کلیه یی کبری ایدوب صغرای سهلة الحصوله ضم ایدرك شکل اولدن بر قیاس منتج تنظیمیله بحث جزئینك صحت و یا فسادینی تعیین ایدر صغرای سهلة الحصولدن مراد قانون کلینك وصف موضوعی اشبو فرد موضوع ایچون محمول قلنقدرکه اشبو عقد وضعدن حاصل اوله جق قضیه صغرای سهلة الحصولدر مثلا بر اعتراضك موجه اولدیغنی اثبات ایتمك مراد اولنوب و بالفرض بو اعتراض خصمك دلیل اقامه ایلدیکی مدعانك خلافی اوزرینه دلیل اقامه سیله اولورسه اشبو اعتراض

معارضه اوله رق ابحاث فندن اولان هر بر معارضه موجهه در کلیه سنك احد افرادی دیمك اولدیغندن بو فرد اوزرینه عنوان معارضه ایله حکم ایدرك * بو اعتراض معارضه در * دیرز و بو قضیه یی صغری و ذکر اولنان * هر بر معارضه موجهه در * قاعدهٔ کلیه سنی کبری اتخاذیله برلشدردیکمز صورتده شکل اولدن بر قیاس منتج تألف ایدرك * بو اعتراض موجهه در * مطلوبنی انتاج ایدر .

قال رحمه الله (ومما یجب ان یقدم ان الدلیل عند الاصولیین ما یمکن التوصل بصحیح النظر فیه او فی احواله الی مطلوب خبری توصلا یقینیا او ظنیا فهو عندهم قد یکون مفردا کالعالم الذی یمکن التوصل بصحیح النظر والتأمل فی احواله الی وجود الصانع وقد یکون مرکبا کقولنا العالم ممکن وکل ممکن یحتاج فی وجوده الی مؤثر فانه یمکن التوصل بالنظر والتأمل الصحیح فی نفسه الی مطلوب خبری اعنی احتیاج العالم فی وجوده الی المؤثر والخالق) مقاصد علمه شروعدن مقدم ایرادی مهم اولان فوائددن بریسی ده اصطلاحده دلیل ندن عبارت ایدوکنی معرفتدر شویله که دلیلی تعریفده اصولیون ایله اهل معقول بیننده اختلاف اولوب عند الاصولیین دلیل بر شیئه اطلاق اولنورکه او شیئك نفسنه و یاخود احوالنه نظر صحیح ایله مطلوب خبری یه توصل ممکن اولور یعنی بو واسطه ایله مطلوب اولان حکمه وصول میسر اولور بوده یا یقینی و یاخود ظنی اولور ایمدی عندلرنده دلیل بعضاً مفرد اولور مثلا عالم اثبات صانع ایچون دلیل

مفرد اولوب احوالنده تأمل ونظر صحیح ایله وجود صانعه
یعنی عالمك برصانع وخالقی موجوددر دیو جزم واذعانه توصل
ممکن اولور و بعضاً مرکب اولور مثلا عالم ممکندر وهر برممکن
وجودنده مؤثره محتاج اولور قولمز دلیل مرکب اولەرق نفسنده
نظر وتأمل صحیح ایله مطلوب خبری‌یه یعنی عالمك وجودنده
مؤثر وخالقه محتاج اولدیغنه وصول ممکن اولور خفی اولمسونکه
فکر ونظر ایچون ماده وصورت اولوب ماده امور معلومەدن
وصورت امور مذکورەنك ترتیبنده لازمکلەجك هیئت اجتماعیەدن
عبارت اولەرق اشبو ماده وصورت شرائطنی جامع اولەرق
صحیحه اولدقلری حینده فکر دخی صحیح واحدهما ده فساد
بولنورسه فکر دخی فاسد اولور بناءً علیه نظری نظر صحیح
اولمسیله تقیید ایتمشلردرکه مفادی مادةً وصورتاً شرائط انتاجی
جامع اولان نظر صحیح ایله وصول مطلبه واسطه اولقلغنك
امکانیدر امکاندن مراد بعضیلر امکان خاص اولمسنه قائل
اولمشلردرکه توصلك طرفیننده ضرورت یوقدر یعنی توصل
اولنوب اولنمامسی جائزدر دیمك اولور و بعضیلر جانب وجود
ایله مقید اولان امکان عامه حملنی اختیار ایتمشلردر بو صورتده
ممتنعه مقابل اولەرق عدم توصلده ضرورت اولمدیغنی
افاده ایدر و بعضیلر تمکن واقتدار معنای لغویسنه حمل
ایتمشلردر الحاصل امکان ایله تقییددن مراد دلیلده بالفعل
توصل معتبر اولمدیغنه تنبیهدر آنکچون قاسم بن قطلو بغا

رحمه اللهك دلیلی مایتوصل بصحة النظر فیه الی العلم یعنی کندی‌یه
صحت نظرله علمه توصل اولنان شیدر دیو تعریفنه شارحی جانبندن
عبارۀ مشایخده مصنفك بوتصرفی ایکی صورتله افساد عبارەیی
موجبدرکه اول قید امکانی ترك ایلمسی وثانی توصلی صحت ایچون
قلمسیدر توصل ایسه موصوف صحت اولان نفس نظر ایله در
دیو اعتراض ایلمشدر (وتعریفده) وصول محلنده توصل تعبیری
نظرده اولان تکلفه مبنیدر چونکه نظرك حقیقتی انسان بیلدیکی
شیلر واسطه واعانه سیله بیلمدکلری شیلردن استدکارینی اوکرنمك
ایچون اشبو اوکرنمسنی استدیکی امره مناسب وملایم کورەجکی
معلومات ومستحضراتنی طوبلیوب برترتیب وهیئت مخصوصۀ
موصلەیه وضع وادخال ایتمکدن عبارتدر بو ایسه مطلوبك
ذاتیات وعرضیاتدن معلومات مناسبه‌یه مظفر اولنجه‌یه دکین
نفسنده اولان صور مناسبۀ مخزونەدن برصورتدن صورت اخرایه
انتقال ایله ذهنك حرکه سنه متوقف اولەرق سهل الاجرا دکلدر
(ودلیل) ایله توصل اولنەجق مطلوبی مطلوب خبری اولمسیله
تقیید ایلملری اقوال شارحه‌یی یعنی تعریفاتی اخراج ایچوندر
زیرا تعریفات ایله توصل مطلوب تصوری‌یه اولدیغی خاتمه ده
ذکری آتی تحقیقاتدن معلوم اولور شرح سلم العیونده دینلمشدرکه
اثر تصور مجرد برشیئك ذهنده تمثلی اولوب بوشیئك حق ویاباطل
ونفس الامرده حاصل ویاخود غیر حاصل اولمسندن نظر معزولدر
واثر تصدیق برشیئك برشی ایچون واقع و یاخود غیر واقع اولمسی

حیثیتدن حصول و یاخود لاحصولی اولوب و بو معنایی تحصیلدن مقصود تعلق اذعان و تسلیمدر بناءً علیه تصوردن تصدیق معلوم اوله مز الحاصل بیان سید علامه اوزره حکم ایله مسمی اولان ادراك ایچون بر طریق خاص اولوب بو طریق ایله عقل بو نوع ادراکك مجهولاتنی استحصال ایدر بو طریق ایسه دلیل و حجتدر و بو ادراکك ماعداسی اولان ادراکات ایچون دخی دیکر طریق موصل اولوب بو دخی قول شارحدر و توصلك یقینی و ظنیدن تعمیمی تعریفك دلیل قطعی و ظنی ایله اماره یه شمولی مقصدنه مبنیدر ومشهور اولان عندالاصولیین دلیلك وجود صانعه نسبتله عالم کبی انجق مفرد اولمسی ایسه ده تحقیق اولان مشهورك خلافی اوله رق بیان مصنف وجهله عندلرنده دلیل بعضاً مفرد و بعضاً مرکب اولمسیدر شویله که نظر موصل مطلوب اوله جق صورتده تألیف مقدماته متوقف اولمسیله نظر نفس دلیله تعلق ایتدیکی حینده دلیل مرکب و بو ترتیب احوالنده اجرا اولنوب ده نفس دلیلده جریان ایتمدیکی صورتده دلیل مفرد اولور و احوال دلیلدن مراد مثلا عالمك حدوث و صانعه احتیاجی احوال عالمدن اولوب بونلره نظر صحیح و ترتیب مقدمات ایله نظر اولندیغی حینده وجود صانعی علمه موصل اولور و دلیل مرکبك یا مقدمات متفرقه دن و یاخود هیئته معروضه اوله رق مقدمات مرتبه دن اولمسنی اختیار ایدرك عندلرنده منطقیین کبی مقدماتك هیئتیله برابر مأخوذه اولمسی معتبر اولمیوب هیئتك مقدماته عارضه و دلیلدن

خارجه اولمسنه قائللردر و مقدماتك مرتبه اولمسیله مراد کندوسنده ترتیب لغوی ملاحظه قلنمسیدرکه بوده هر برشیئ مرتبه سنده قلمقدر و متفرقه اولمسیله مراد مثلا کبرایی صغری اوزرینه تقدیم ایتمك کبی ترتیب ملحوظ اولمامسیدر و خفی اولمسونکه فریقین بیننده اولان نزاع لفظ دلیلده اولوب شویله که مثلا عالم ممکن موجوددر و هر بر ممکن موجود ایچون البته بر صانع واردر ایمدی عالم ایچون بر صانع واردر قولمزده منطقیون هیئتیله برابر اشبو مقدمتینك مجموعنه دلیل اطلاق ایدرلر و اصولیون اشبو لفظ دلیلی كرك مرتبه و كرك غیر مرتبه اولسون اشبو مقدمتین اوزرینه اطلاق ایتدکاری مثللو حد اصغر اولان یالکز عالم اوزرینه ده اطلاق ایدرلر والا اهل اصول منطقده کیفیت صحتلرندن بحث اولنان ترتیب و هیئتسز توصله قائل دکللردر نته کیم مصنف بعض تألیفاتنده بو وجهله بیان ایتمشدر .

قال رحمه الله (وعندالمنطقیین هو المرکب من القضیتین یستلزم لذات هیئته العلم المتعلق بهما علماً بقضیة اخری) و منطقیون عندنده دلیل قضیتندن مرکب اولوب ذات هیئتندن ایچون اشبو قضیتینه متعلق اولان علم قضیهٔ اخرایه علمی مستلزم اولور .

قضیتیندن مراد دلیلك مقدمهٔ صغری و مقدمهٔ کبراسی اولوب قضیهٔ اخری دخی نتیجهٔ قیاسدر و بو قضیه یه دلیلدن حصولی مناسبتیله نتیجه اطلاق اولندیغی مثللو دلیل ایله ادعا اولندیغی و مطلوب الاثبات اولدیغی جهتلردن مدعا و مطلوب دخی تسمیه قلنور

اکثر متونده دلیل قضیتین و یاخود قضایادن مرکب اولمق اوزره تعریف اولنوب حتی مصنف دخی برهان رسالهسنده قول مؤلف من قضیتین فصاعداً ایله تعریف ایتمشدر بوراده ایسه فصاعدا قیدینی اخذ ایتمیهرك یالکز قضیتیندن ترکبنی بیان ایلمسی یاتحقیق اولان دلیل فی الحقیقه انجق قضیتیندن مرکب اولوب انکچون قیاس مرکبلر نفس الامرده قیاس متعدد اولهرق قیاس واحد اولدیغنه وقیاسك مرکب و بسیطه تقسیمی ظاهره نظر ایله اولدیغنه ایما و یاخود مراد قضیهٔ واحده دلیل اولهمیوب اقلی قضیتیندن مرکب اولهجغنه تنبیه اولمسیله اقل اجزاسنی ایراد ایله اکتفا ایچوندر ودلیلك مطلوبی استلزامی ذات هیئتندن ایچون اولمسیله مراد مقدمیتندن برینه لازمکلان مقدمهٔ غریبه و یاخود مقدمهٔ اجنبیه واسطهسیله استلزامدن احتراز اولوب حاصلی خارجدن برشی انضمامنه محتاج اولمیهرق ذات دلیلك مطلوبی استلزام ایلمسیدر دبوشارح مرحوم بیان مراد و بوتعریفك صناعات خمسدن یالکز قیاس برهانیدن غیریسنه شمولی اولمیوب بوایسه اهل میزانك اطباق والتزام ایتدکلری شیئك خلافی اولدیغی ایراد ایلمشدر وخفی اولمسونکه بعضیلر دلیلی بووجهله مطلوبی استلزامیله وآخرلری مطلوبك حصول وکینونتیله تعریف ایدوب حتی حسینیهده تعریف ثانیی بالترجیح سببنی بیانده استلزام ایله تقییدی تقدیرده اقسام دلیلدن برهاندن ماعداسی خارج قالهرق ماعدایه متعلق اولان وظائفك ترکیبی

موجب اولهجغنی اتیان ایلمشدر ایمدی تعریف مذکورده اولان استلزامی لزوم کلی یه واستلزامك ذات هیئت دلیلدن ایچون اولمسندن مرادی مقدمهٔ اجنبیه وغریبه واسطهلریله اولمامق معناسنه حمل ایتدیکمز صورتده قیاس برهانیدن ماعداسنه شامل اولمیهرق یالکز عمدهٔ ادلهیه حصر ایدلمش اولور وفقط استلزامی استلزام فی الجملهیه حمل ایله ذات هیئتدن ایچون اولمسیله تقییددن غرض منطقیون عندنده هیئت دلیلده داخل اولدیغنی تصریحه عطف ایدرلك هیئتدن ایچون واسطهٔ اجنبیه وغریبه وساطتیله اولان استلزامدن تعمیم ایدلدیکی صورتده تعریف افراد سائرهسنه دخی شامل اولهرق غباردن سالم اولور اقسام ادله ایله لزومه دائر ایضاحات کافیه خاتمهده ایراد اولنهجغی جهتله بومحلده تفصیلنه حاجت کوریلهمامشدر ومصنفك تعریفده تعبیر استلزامی اختیار والتزامی مذاهب اربعهنك مبنای اختلافی اولدیغنه مبتنی و بوجهتله حسینیه صاحبنك وهن ذهابی بیاندن مستغنیدر

قال رحمه الله (اعنی یلزم العلم بالنتیجة من العلمین السابقین لزوما عادیا عند الاشعری بمعنی ان عادة الله تعالی جرت علی خلق العلم بالنتیجة عقیب العلمین السابقین وان لم یجب خلقه علیه تعالی) تعریفدن مستبان اولدیغی وجهله قضیتینه علمك قضیهٔ اخرایه علمی مستلزم اولمسی متفق علیه اولوب فقط لزومی تفسیر و بیانده اقوال ومذاهب مختلفهدر شویلهکه نظر صحیح ایله علم بالمطلوبه توصل یاضروری اولوب بوده یاطریق اعداد ایله اولهرق

مذهب حكما بودر ویاخود طریق تولید ایله اولەرق معتزله بوصورتە قائللردر ویاخود ضروری اولمیوب بطریق العاده اولەرق مذهب اشعری بودر وامام فخر رازی لزومدن مراد بیان اولنەجق معنی اوزره لزوم عقلی اولمسنه ذاهب اولمشدر مصنف اشبو حدیث اجمالی بی تفصیلی ایدرك بیوررکه مقدمتینه تعلق ایدن علمین سابقینك علم بالنتیجەیی استلزامی عندالاشعری لزوم عادی ایلەدر اشعریدن مراد پیشوای طریق اهل سنت اولان ابوالحسن الاشعریدر شو معناجەکه هر نقدر جناب باری تعالی اوزرینه واجب دکل ایسەده علمین سابقین عقیبندە علم بالنتیجەنك خلقی اوزره عادت الله جاری اولمشدر و بو کلام مسئلهٔ خلقه متعلق اولوب چونکه حضرت شیخ عندنده جمیع ممکنات ابتداء و بلا واسطة جناب باری تعالی یه مستنده اولەرق قادر مختار اولمسیله ممکناتدن برشیئك حق سبحانه وتعالیدن صدوری واجب اولمیوب واوزرینه هیچ برشی واجب دکلدر وحوادث متعاقبه بیننده هیچ بروجهله علاقه اولمیوب انجق بعضیسنی متعاقب بعضیسنی خلق وایجاد بیورمسی یعنی مثلا تماس نار عقیبندە احراقی وشرب مادنصکره ری یعنی صویه قانمقلغی خلق ایلمسی اجرای عادتلەدر یعنی تماس نار وشرب مانك وجود احراق وریده مدخلی اولمیوب جملەسی جناب خلاق متعالك قدرت واختیاریله اولەرق بدون الاحراق تماس ناری و بدون التماس احراقی ایجاد ایتمك ید قدرت ومشیتندەدر وسائر افعال

دخی بویلەدر وافعالدن برفعلك جناب خدادن صدوری دائمی ویاخود اکثری اولەرق تکرر ایدرسه اجرای عادتله صادر واکر تکرر ایتمیوب ویاخود قلیلا صدور ایدرسه خارق عاده ویاخود نادر دینلور وبعدالنظر علم دخی جملهٔ ممکناتدن اولەرق بر مؤثره محتاج اولوب وذات باری تعالی وتقدس دن بشقه مؤثر یوقدر بوجهتله اشبو عقیب نظرده اولان علم دخی بلا وجوب جناب باریدن فعل صادر اولوب بوایسه دائمی ویاخود اکثری اولمسیله عادیدر

قال رحمه الله (ولزوما اعدادیا عندالحکماء بمعنی انه یجب علیه تعالی خلق العلم بالنتیجة عقیب العلمین لانهما یعدان الذهن اعدادا تاما فلولم یخلق النتیجة یلزم البخل وهو من المبدأ الفیاض محال) ودلیلك نتیجەیی استلزامی عندالحکما لزوم اعدادی ایلەدر شو معنایەکه عقیب علمینده علم بالنتیجەیی خلق ایتمك جناب باری اوزرینه واجبدر زیرا علمین ذهنی اعداد تام ایله اعداد ومتهیئ قلمسیله اکر نتیجەیی خلق ایتمسه بخل لازمکلور بخل ایسه فیاض اولان مبدأدن محالدر دیرلر الحاصل ذهاب حکما اوزره اشبو عالممزده اولان حوادثك مبدأی موجب وفیضی عامدر ومبدأدن فیضك حصولی فیضی استدعا ایدەجك استعداد خاص اوزرینه متوقف اولوب وفیضده اولان اختلافات قوابلك اختلاف استعداداتی حسبیلەدر ایمدی نظر ذهنی اعداد تام ایله تهیئه واعداد ایدرك نتیجه دخی جانب مبدأدن فیضان ایدر دیرلر

قال رحمه الله (ولزوما توليديا عند المعتزلة بمعنى ان العلمين السابقين يولدان العلم بالنتيجة فهو مخلوق بالواسطة لا ابتداء عندهم) ومعتزله عندنده استلزام دليل لزوم توليدى ايله در شو معنايه كه دليلك مقدمتيننده اولان علمين سابقين علم بالنتيجه يى توليد ايدر ايمدى عندلرنده علم مذكور علمين واسطه سيله مخلوق اولوب ابتداء مخلوق دكلدر الحاصل معتزله بعض حوادث ايچون جناب رب متعالك غيرى مؤثر اثبات ايدرك اشبو اثبات ايتدكلرى مؤثردن صادر اولان فعلى يا مباشرتله و ياخود توليد ايله اولمق اوزره ايكى قسم اعتبار ايتمشلردر وعندلرنده معناى توليد برفعلك فاعلى ايچون فعل آخرى ايجاب ايتمسندن عبارتدر مثلا حركهٔ يد ايله حركهٔ مفتاح بويله اولوب يدك حركه سى فاعلى اولان كيمسه ايچون مفتاحك حركه سنى ايجاب ايلر نظردخى ديكر برفعل واسطه سيله اولميه رق عبدك مباشرتيله واقع فعلى اولوب بو فعلدن منظور فيه اولان شيئه علم تولد ايدر ديرلر

قال رحمه الله (ولزوما عقليا عند الامام الرازى بمعنى ان انفكاك العلم بالنتيجة عن العلمين السابقين محال فى نفس الامر وان كان كل من العلوم مخلوقا من تعالى من غير واسطة بناء على تحقق اللزوم بين بعض افعاله و بعض آخر ولا يلزم ان يجب على الله تعالى شئ لعدم وجوب خلق العلمين السابقين عليه تعالى) وامام فخر رازى رحمه الله عندنده استلزام مذكور لزوم عقلى ايله در شو معنايه كه

هر نقدر علومدن جمله سى من غير واسطة مخلوق الهى ايسه ده بعض افعال الهيه ايله بعضيسى بيننده تحقق لزومه مبنى علم بالنتيجه نك علمين سابقيندن انفكاكى فى نفس الامر محالدر و بوكلامدن جناب بارى تعالى شانه اوزرينه برشيئك وجوبى لازمكلمز زيرا علمين سابقينك خلقى جناب بارى اوزرينه واجب دكلدر خلاصه عند الاشاعره بعض اشيا بيننده استلزام ذاتينك تحققى غير منكر اولوب و بو استلزام واجب تعالى نك برفعلى خلق وايجادده مضطر اولمسيله قولى اقتضا ايتمز زيرا استلزام ذاتينك وجوديله برابر جناب بارى تعالى نك نتيجه يه علم اعطا ايدوب و ياخود مسببى اولان نظر صحيحى عدم اعطاسيله علم بالنتيجه يى اعطا ايتمامكده مختاردر

قال رحمه الله (وان المقدمة قضية حقيقة او حكما يتوقف عليها صحة الدليل فهذا التعريف صادق على مثل الصغرى لانها جزء الدليل و صحة الدليل تتوقف على جزئه و على مثل ايجاب الصغرى وكلية الكبرى وغيرهما من الشرائط التى بينها اهل المعقول فان كلا منهما قضية حكما بان يقال صغرى دليل هذا موجبة و كبراه كلية) مطلوبه شروعدن مقدم بيلنمسى واجب اولان اموردن بريسيده مقدمهٔ دليلندن عبارت اولديغنى معرفتدر اصطلاحده مقدمهٔ دليل صحت دليلك توقف ايلديكى قضيه در بوده حقيقة قضيه اولمسيله حكما قضيه اولمسندن اعمدر ايمدى بو تعريف افراد

مقدمه دن صغرای دلیل امثالنه صادقدر زیرا صغری و کذا کبری جزء دلیل اولوب دلیلك صحتی ایسه جزئنه متوقفدر و کذلك ایجاب صغری وکلیت کبری امثالی اهل معقولك بیان ایتدکاری شرائطه دخی صادقدر وبوشرطلر هرنقدر صورتده حقیقة قضیه ذکرلر ایسه ده حکما قضیه اولوب بنم دلیلك صغراسی موجبه وکبراسی کلیه در دینلسی حکمنده در وبونی بیانده منطقده ایراد ایتدکاری کلامك خلاصه سی شو وجهله درکه صحت دلیل صدقنه توقف ایدن قضیه مقدمهٔ دلیلدر یعنی قنغی قضیه که کاذبه او... صحت دلیلك اخلالنی موجب اوله رق دلیلك صحتی انك صدقنه توقف ایده اشبو قضیه مقدمهٔ دلیل اولوب بوده صغری و کبری کبی دلیلدن جزاولمقدن ومقدمهٔ اجنبیه وغریبه وشکل اولك ایجاب صغری وکلیت کبراسی ایله حکم ضمنی امثالی دلیلدن خارج اولمقدن اعم اوله رق جمله سی مقدمهٔ دلیل اطلاقنده مساویلردر لکن بومعنی مقدمه ایچون معنای اعم اولوب بعضا مقدمه تعبیری یالکز صغری وکبری کبی قضایای حقیقیه اولان اجزاء دلیله مختص اولور .

قال رحمه الله (ومنه التقریب وهو سوق الدلیل علی وجه یستلزم المطلوب والتقریب انما یتم اذا کان مایستلزمه الدلیل عین الدعوی اوما یساویها اواخص منها واما اذا کان اللازم

الدلیل اعم من الدعوی مطلقا اومن وجه فلاتقریب له [*] کما یقال هذا انسان لانه متحرك بالارادة وکل ماهو کذلك حیوان فهذا حیوان اولانه مفرق للبصر وکل ماهو مفرق للبصر ابیض فهو ابیض) تقدیمی مهم اولان مواددن بریسی ده دلیلك تقریبنی معرفتدر وتقریب دلیلك نه شطر وارکانندن ونه ده خارج موقوف علیهی اولان شروطندن اولوب بلکه دلیلك استکمال شرائطندنصکره اثر مترتبی اولمسیله بودقیقه یه تنبیه ایچون تغییر اسلوب ایله ومنه التقریب تعبیر ایلمشدر تقریبدن مراد دلیلك صوبی مستلزم اوله جق طریق اوزره سوق ایدلمسیدر وبعضیلر دلیلك مدعا اوزرینه تطبیق اولنمسیله تعریف ایتمشلردر وسیلکوتی مرحومدن مروی اولدیغی وجهله دلیلك مطلوبی مستلزم اوله جغی طریقدن مقصود مطلوبه انتقال ایچون مناسبت مصححه نك وجودندن ومدعا اوزره تطبیقی دلیلك مدعایه موافق اوله جق وجه ایله ایرادندن عبارت اوله رق مآل تعریفین متحد ویالکز عباره لر مختلفدر وخفی اولمسونکه بردلیل حقنده مقدمهٔ مستدرکه یی مشتملدر ویاخود مقدمهٔ اخرایه محتاجدر دیو اولنان

---

[*] قوله فلاتقریب له فیه اشارة الی ان وجود التقریب وتمامیته مثلا زمان کما یشهد به تعریفه وماقیل انه اذا انتج الاعم مطلقا اومن وجه فهنا تقریب لکنه لیس بتام واما اذا انتج المباین فلاتقریب اصلا فلیس بجید کما لایخفی علی ماذکره المولی الحجابی فی شرح الرسالة الولدیة واوضحه الوالد العلامة فی حواشیه علیه روح الله روحه وزاد فی اعلا غرف الجنان فتوحه لمحرره عبد الحمید حمدی الخربوتی

دخل و ایراد فی الحقیقه استلزامك منعنه عائددرکه مفادی مطلوبی مستلزم دکلدر دیمك اولور ودلیلك تقریبی تامدر تعبیرندن مراد مقبول وغیر مدخول دیمکدر الحاصل دلیلدن لازمکلان شی مطلوبك غیریسی اولور ومطلوب دلیلدن لازمکلمیه‌رك مطلوبه ایصال ایده‌مزسه بومثللو دلیللر ایچون تقریبی تام دکلدر ویاخود تقریب یوقدر دینلور وتقریبك تمامیتی انجق دلیلك مستلزم اولدیغی شی دعوانك عینی ویاخود مساویسی ویاخود اخصی اولمسیله اولور ونتیجه‌نك مساواتندن مراد دعوایه منعکس اولمسیدر مثلا بعض حیوان انساندر دیو ادعا اولنوب بونی اثباتده زیرا بعض حیوان ناطقدر وهر بر ناطق انساندر دینلسه شکل اولدن بعض حیوان انساندر قولنی منتج اوله‌رق بو ایسه عین مدعا اولمسیله تقریب دلیل تامدر کذلك بودعوایی اثباتده زیرا هر بر انسان اراده‌سیله متحرکدر وهر بر متحرك بالاراده حیواندر دینلسه هر بر انسان حیواندر قولنی انتاج ایدوب بو نتیجه‌نك عکس مستویسی ایسه بعض حیوان انساندر اوله‌رق مدعایه مساویدر کذلك بودعوایی اثباتده زیرا حیواندن بعضیسی ناطق اسوددر وهر بر ناطق اسود زنجیدر دینلسه نتیجه‌سی بعض حیوان زنجیدر دیمك اولور بو ایسه مدعا اولان بعض حیوان انساندر قولندن مطلقا اخصدر زیرا زنجی انساندن بر صنفدر اخص ایسه اعمی مستلزمدر ودعوایه مساوی ومنعکس اولان شیدن اخص اولان نتیجه دخی عینیله بویله‌در مثلا انساندن هیچ

برشی حجر دکلدر مدعاسنی اثبات ایچون زیرا حجر جماددر وجماددن هیچ برشی حیوان دکلدر دینلسه نتیجه‌سی اولان حجردن هیچ برشی حیوان دکلدر قضیه‌سی حجردن برشی انسان دکلدر قولندن اخصدر بو ایسه انساندن برشی حجر دکلدر مدعاسنه منعکس اولور بناء علیه بودلیللر دخی تام التقریبدر لکن دلیلدن لازمکله‌جك شی مطلقا ویاخود من وجه دعوادن اعم ویاخود دعوایه مباین اولورسه بومثللو دلیللرك تقریبی غیر تامدر مثلا بوشی انساندر زیرا انسان اراده‌سیله متحرکدر وهر برشیکه اراده‌سیله متحرك اوله حیواندر دینلسه بوشی حیواندر نتیجه‌سی بوشی انساندر مدعاسندن اعمدر ومدعای مذکوری اثباتده زیرا بوشی بصری مفرقدر وبصری مفرق اولان هر برشی ابیضدر دینلسه نتیجه‌سی اولان بوشی ابیضدر قولی مدعادن من وجه اعم اولوب انسان رومیده اجتماع وزنجی ایله حجر ابیضده افتراق ایدرلر ونتیجه دعوایه مباین اولدیغی صورتده عدم تقریب حال اولویتده اولدیغندن تعرض ایتمامشدر ٠

قال رحمه الله (ثم اعلم انك اذا قلت بكلام فاما ان تكون ناقلا فيطلب منك الصحة فتحضر المنقول عنه او تثبتها او مدعيا فيه دعوى صريحية او ضمنية مستفادة من قيود الكلام او معرفا او مقسما) مبادیدن فراغتله مطالبه شروعدر معلومك اولسونکه بر کلام ایله قائل اولدیغك صورتده بو کلامی ایراد ایتمکلکك یا بر محلدن نقل وروایت طریقیله اولور بو تقدیرده اشبو نقلی تسلیم ایتمیه‌جك

خصم ایچون وظیفه‌سندن صحت نقلنی طلب ایتمسیدر وبوکا
مقابل سنك ایچون وظیفه اکر نقلك برکتاب وامثالندن ایسه انی
احضار واکر استماع ایله ایسه تصحیحنی تیسیر ایده‌جك برطریق
ایله اثبات ایلمکدر ویاخود قائل اولدیغنك کلامده صراحة
ویاخود قیود کلامدن مستفاد اوله‌جق وجهله ضمناً مدعی
ویاخود برشیئی معرف ویاخود مقسم اولورسون بونلره عائد
اولان وظائف متنوع وتفصیلاتی شامل اولدیغندن صره‌سیله
سرد وبیان اولنور ونقل کلام استر لفظیله واستر مفهومیله
اولسون بینلرنده وظیفه‌جه فرق یوقدر ونقلده وظیفهٔ سائلك
طلب صحت نقله سبب انحصاری غرض قائل مجرد روایت
وحکایته منحصر اوله‌رق نقل ایلدیکی کلامك صحتی ملتزمی
اولمامسیله طلب تصحیح نقلدن بشقه مدار مخاصمه اوله‌جق
اسبابدن آزاده اولمسیدر واما صورت نقل بویله اولمیوب ده نقل
ایلدیکی کلامك صحتنی التزام طریقیله اولورسه اوحالده ناقل
عداولنمیوب مدعی صنفندن معدود اولور بوجهتله ادعا وجهیله
اولان نقللر نقل مجردك خارجنده اوله‌رق تحت ادعاده داخل
اولمسیله ناقل ایله مدعینك وجه تقابللری غباردن سالمدر مدعی‌یی
من نصب نفسه لبیان الحکم اما بالدلیل اوبالتنبیه ایله تعریف
ایتمشلردر یعنی مدعی دلیل ویاخود تنبیه ایله بیان حکم ایچون
نفسنی نصب واقامه ایدن کمسه‌در تنبیهدن مراد ازالهٔ خفا اولوب
انکچون تعریفی لبیان الحکم وجه تعمیمیله اتیان ایدرك لاثبات

الحکم تعبیر ایدلمامشدر وبووجهله بیان حکم ایدن شخصه
مدعی دینلدیکی کبی معلل دخی اطلاق اولنور وهربر مدعی مقام
ووظیفهٔ تعلیلی حائز اولمسیله ولو بالفعل حکمك علتنی بیان
ایتمامش اولسه‌ده بوقوه‌ده اوله‌رق معلل اطلاقنه صالح کورینور
ایسه‌ده مدعی تعبیرنك صراحت شمولی باعث ترجیح عد اولنور
وتعلیل واستدلال تعبیرلرنده اختلاف اولنوب اکثر اهل فن معللی
دلیل ایله اثبات حکمه نصب نفس ایدن کمسه اولمق اوزره
تعریف ایدرك تعلیل ایله اثباتی برشیئك علتنی بیان ایتمك معناسنده
مترادف عدایتمشدر بوصورتده علتدن مراد حصول تصدیقه واسطه
دیمك اولوب برهان انی ولمی‌یه شامل اولور وبعضیلر تعلیلی
علتدن معلول اوزرینه استدلال وبالعکس استدلالی معلولدن
علت اوزرینه استدلاله تخصیص ایتمشلردر بوصورتده اول لمی
وثانی انی اولور ودعوانك صریحیه اولمسندن مراد حقیقة
ملفوظه اولمسی وضمنیه اولمسندن مراد بحسب القرائن فهم
اولنمسیدر مثلا برشیئ بیان اثناسنده قائلك سکوت ایلمسی قرینه‌سیله
فهم اولنان دعوای حصر ضمنیه‌در وقائلك معرف اولمسی برشیئ
تعریف لفظی ویا تنبیهی ویاخود تعریف حقیقی ویا اسمی ایله
تعریف ایلمسیدر ومقسم اولمسی برشیئ تقسیم حقیقی ویا اعتباری ایله
تقسیم ایتمسیدر

قال رحمه الله (فصل ان کنت مدعیا فان لم تشتغل بالاستدلال
علیها فهناك للسائل ثلثة مناصب) بوفصل سبق ایدن اومدعیا

قولنه عائد وظائفی تفصیل و بیان ایچوندر یعنی اکر قائل اولدیغك کلامدن مدعی اوله‌رق بو امر بویله‌در یاخود دکلدر دیو مفهومی اولان حکمی التزام ایتدیکك صورتده یا استدلال یعنی ادعا ایتمش اولدیغك دعوی اوزرینه زیرا شویله‌در دیو اقامهٔ دلیل ایله مشتغل اولور و یاخود استدلال ایله اشتغال کوسترمیه‌رك یعنی دلیل ایرادینه تعرض ایتمیه‌رك مجرد اقامهٔ دعوی ایدرسین ایمدی دلیله تعرض ایتمکسزین بر کلامی التزام مفهومیله ایراد ایلدیکك حینده بو تقدیرده سائل ایچون طرق مخاصمه‌دن مناصب ثلثه واردر یعنی اوچ طریق ایله مخاصمه ایده بیلور

خفی اولمسونکه تفصیلات آتیه‌دن معلوم اوله‌جغی وجهله اهل فن طرق مناظره‌دن منعی مستدلك دلیلندن مقدمهٔ معینه اوزرینه منع ودخل صورتیله دلیل طلب او لنمسیله ونقضی بلا تعیین جمیع مقدماتیله دلیل فاسددر دیو مقدمهٔ غیر معینه‌یی منع ایله ومعارضه‌یی معللك دلیلنه مقابل اوله‌رق نقیض مدعاسنه دلالت ایده‌جك دلیل ایراد ایدلمسیله تعریف ایتمشلردر و بو تعریفلر ایسه بر صورتله خصمك دلیلنه تعرض و یاخود مقابله‌دن عبارت اوله‌رق بو جهتله بلا دلیل ایراد اولنان دعوالر اوزرینه توجه ایدن اعتراضاته شمولی اولمیه‌جغندن اشبو دعوای مجرده اوزرینه ایراد اولنان اعتراضاتی اقسام مذکوره ایچون معنای مجازی عد ایدرك بو معناره دلالت ایده‌جك منع ونقض ومعارضه لفظلرینی دخی حقیقیلردن تفریق ایچون منع مجازی ونقض شبهی کبی بر قید ایله تقیید ایتمشلردر نته‌کیم بیان آتیدن معلوم اولور

قال رحمه الله (الاول طلب الدليل عليها بان يقول هذه غير مسلمة اومطلوبة البيان اوممنوعة مجردا اومستندا واستعمال لفظ المنع فيه مجازى ولذا اشتهر بينهم انه منع مجازى لغوى واما استعمال عدم التسليم وطلب البيان فلا تجوز فيهما) مدعئ غیر مستدلدن سؤال ایدن خصم ایچون اولان مناصب ثلثه‌دن منصب اول دعواسی اوزرینه دلیل طلب ایلمسیدر ودلیل طلبی استفسار صورتیله اولمیوب بلکه اشبو ادعا و بیان ایلدیکك شی مسلم دکلدر یاخود مطلوب البیاندر و یاخود ممنوعدر دینلمك طریقیله اولور و بو صورتله اعتراضك مفهومی دعوی ایتدیکك شیئ اثبات ایله دیمك اولوب بو ایسه طلب دلیل دیمك اولدیغی معلومدر وسائل بو اعتراضی مجرد یعنی سنددن عاری و یاخود سنده مستند اوله‌رق ایراد ایده بیلور یعنی هر ایکی وجهده مخیردر و بو وجهله دعوی اوزرینه طلب دلیل معناسنده منع لفظنی و کذلك بو کلام ممنوعدر کبی منعدن مشتق اولان لفظی استعمال ایتمك مجاز قبیلندندر و بوندن طولایی بو معناجه منعه اهل فن عندنده منع مجازئ لغوی اطلاقی شایع اولمشدر واما ذکر اولندیغی وجهله اشبو طلب دلیلده هذه غیر مسلمة و یاخود مطلوبة البيان دینله‌رك عدم تسلیم وطلب بیانی استعمالده بعضیلرك ذهابی وجهله مجاز اولمیوب ایکیسی ده معنای حقیقیلرنده‌در وحاصل کلام مدعای غیر مدلل اوزرینه طلب دلیل منع مجازی اولوب لفظ منع معنای حقیقیسنده غیر مستعملدر لکن طلب

وعدم تسـليم تعبيرلرى [۱] دليله خاص اولماسيله اشـبو منع مجازى يى ارادده استعماللرى معناى حقيقيلرى اوزره در مجاز لغوى برلفظك وضع اولنديغى معنايى مراد ايتمكدن مانع اوله جق قرينه موجود اولمسيله بينلرنده علاقهٔ معتبره اولان معناى آخرده استعمال اولنمسيدر وعلاقه اكر كليت وجزئيت امثالى مشابهتدن غيريسى اولورسه مجاز مرسل ومشابهت اولورسه استعاره در ولغوى اولمسيله تقييدى انبت الربيع البقل امثالى برشيئ ملابسنه اسناده اولان مجاز عقليدن احترازدر و بومحلده مجاز لغوى ايله عرفيدن عام معناسى مراد اولنمسى اقتضا ايدر [۲] زيرا منعك

---

[۱] قوله لكن طلب وعدم تسليم تعبيرلرى آه يعنى منع اصطلاح مناظرينده طلب الدليل على مقدمة الدليل معناسـنه وضع اولنديغى جهتله مقدمهٔ دليله مخصوص اولديغندن مدعئ مجرد اوزره دليل طلب ايتمكده استعمالى مجازدر اما طلب دليل وعدم تسـليم بويله اولميوب دعواى مجرده اوزره دليل طلب ايتمكده استعماللرى حقيقيدر لمحرره عبدالحميد

عفى عنه

[۲] قوله بومحلده مجاز لغوى ايله عرفيدن آه يعنى مجاز لغوى كاه كره عندلرنده عرفى مقابله سـنده اطلاق اولنوب يالكز اهل لغتك وضـع ايلديكى معنانك غيرنده استعمال اولنان لفظ مراد اولنغله مجاز عرفى يه شامل اولماز وكاه كره مجاز عقلى مقابله سنده استعمال اولنوب مطلقا ماوضع لهنك غيرنده استعمال اولنان لفظ مراد اولنور بومقامده مراد معناى ثانيدر كه شارح محقق سلمه الله تعالى زيرا منعك آه قوليله وجهنى بيان بيورمشلردر

لمحرره عبدالحميد

عفى عنه

ذكر اولنان معناى حقيقى يه وضعى واشبو معناى مجازيده استعمالى اشبو فن مناظره يه مخصوص اولوب اهل لغت وضع واستعمال اندن اولماسيله عرف خاصدر قال رحمه الله (الثانى النقض الشبيهى وهو ان يبطل هذه الدعوى ببيان استلزامها شيئاً من الفسـادات كالدور والتسلسل من غير تقدير دليل من جانبك عليها) سائل مذكور ايچون اولان منصب ثانى نقض اجمالئ شـبيهيدر بوده اوزرينه اسـتدلال ايله اشـتغال ايتميه رك ايراد ايتمش اولديغك دعوايى دور وتسلسل كبى فساداتدن برشيئ استلزامنى بيان ايله طرفكدن دعواى مذكوره اوزرينه دليل فرض وتقدير ايتميه رك ابطال ايتمسيدر يعنى اشـبو دعوى مثلا دور و ياخود تسلسـلى مستلزمدر بوده باطلدر ديو ابطال اولنور و بودعوى دليلدن خالى اولديغى مثللو مدعينك عندنده بونى اثبات ايده جك دليل موجوددر ديو فرض وتقدير ايدرك بالمقابله دعواى مذكوره نك خلافنى اثبات ايتمك صورتنده اولماسى لابددر والا نقض شبيهى اولميوب ذكر اولنه جغى وجهله معارضـهٔ تقديريه اولور و بو بياندن نقض شبيهى ايله معارضهٔ تقديريه بيننده فرق اشـبو تقدير دليل ايدوكى معلوم اولور و بو اعتراضه نقض شـبيهى اطلاق ايدلمسى خصـوص فسـادى اسـتلزامدن طولايى مجرد ابطالده نقض تحقيقى يه مشابهتدن ايچوندر زيرا ذكر اولنه جغى وجهـله نقض تحقيقى تخلف و ياخود لزوم فسـاد مخصوص ايله ابطال دليل اولوب اشبو نقض شبيهى ايسه خصوص فسادى

استلزامنی بیان ایله نقض حکمدر ایمدی مثلا متکلمیندن بریسی
مطلق علم نظری اولوب تحدیدی ممکندر دیسه بو کلام دعوای
مجرده‌در بونك اوزرینه متکلم آخر طرفندن مدعینك دلیلی
موجوددر دیو تقدیر ایتیه‌رك بودعوی باطلدر زیرا دوری
مستلزمدر شوجهتله‌که علمك غیریسی انجق علم ایله بیلنور علم دخی
آخریله بیلنسه هر برینك معلومیتی دیکرینك معلومیتنه متوقف
اوله‌رق دور لازم کلور وهر بر شیکه شانی بو اوله باطلدر دیسه
نقض شبیهی اولور دور وتسلسله دائر کلام مباحث خاتمه‌ده
مندرجدر

قال رحمه الله (الثالث المعارضة التقديرية وهی اقامة الدليل علی
خلاف ثلاث الدعوی بان يفرض و يقدر دليلا من جانبك عليها
ولفظ النقض والمعارضة مجاز فيهما ايضا) سائل مذکور ایچون
اولان مناصب ثلثه‌دن اوچنجیسی معارضهٔ تقدیریه‌در بوده
دعوای مجردهٔ مذکوره اوزرینه سنك جانبکدن دلیل فرض
وتقدیر ایتمك طریقیله دعوای مذکوره‌نك خلافی اوزره دلیل
اقامه ایلمسیدر و بونك مثالی شو وجهله‌درکه مثلا متکلمیندن
بریسی دلیله تعرض ایتمیه‌رك جسم اجزاء لاتتجزادن یعنی قابل
انقسام اولمیان جزلردن مرکبدر دیو ادعا ایتمسی اوزرینه حکمادن
بولنان بر معترض بوقول خلاف مذهبلری اولمسیله فرض ایدلمکه
عندکزده بو دعوایه دلالت ایده‌جك دلیل موجود اولسون لکن
بزم عندمزده بونك خلافنه دلالت ایده‌جك دلیل واردر شویله‌که

اکر جسمك اجزاء لاتتجزادن ترکبی ممکن اولسه بوجزلردن برینك
جزئین بیننده ویاخود ایکی جزئك ملتقاسی اوزره وقوعی ممکن
اولور تالی ایسه باطلدر دیسه معارضهٔ تقدیریه اولور

ایضاح مسئله شووجهله‌درکه برجزء لاتتجزانك ایکی جز بیننده
وقوعنی فرض ایلسك بوجزء متوسط طرفینده اولان جزلرك
بر برینه تماس واتصالنه حاجب ومانع اوله‌رق بر برینه تماس
ایده میوب جزء متوسطه تماس ایدرلر ومعلومدرکه احد طرفینك
تماس ایتدیکی شی طرف آخرك تماس ایتدیکی شیئك غیریسیدر
بوصورتده متجزی ومنقسم دکلدر عدایلدیکمز جزء متوسط قابل
انقسام اولمش اولور کذلك ایکی جز بر برینه التقا ایدوبده
دیکر برجزده بونلرك ملتقاسی اوزرنده واقع اولسه بوجزالبته
ایکیسنه‌ده مماس اولمسی اقتضا ایدر واکر بویله اولمیوبده یالکز
برینه تماس ایلسه ملتقاده واقع اولمیوب بلکه احد جزئین
اوزرینه واقع اولمش اولور بوحالده جزء مذکوردن بعضیسی
جزئیندن برینه و بعض آخری جزء دیکره مماس اولمسی اقتضا
ایدر معنای انقسام ایسه بوندن عبارتدر تفصیلاتی کتب
کلامیه‌ده‌در واشبو نقض شبیهی ایله معارضهٔ تقدیریه‌ده نقض
ومعارضه لفظلرینك استعمالی دخی ذکری کذران ایدن لفظ منع
کبی مجازدر و بونلرك مجاز مرسل و یاخود استعاره‌یه حملیله
بیان کیفیاتی مباحث فندن خارج اولمسیله صرفنظر قلندی

قال رحمه الله (مثال هذه الابحاث ان تقول هذا التصنيف يجب

تصديره بالحمد ولاتشتغل بالاستدلال عليها فيتوجه عليك منع
هذه الدعوى اونقضها اومعارضتها) مصنفك مقدمهٔ كتابده وعد
ايلديكى مثالك ايرادنه شروعدر يعنى ذكر اولنان دعواى مجرده
ايله اوزرينه وارد اوله جق منع مجازى ونقض شبيهى ومناقضهٔ
تقديريه ابحاثنك مثالى شو وجهله قائل اولمقلغكدر كه بو تصنيفك
حمد ايله تصديرى واجب اولور اشته بومدعا اولوب اوزرينه
دليل ايرادنه متصدى ومشتغل اولمزسين اوحالده سائل جانبندن
اوزريكه بو دعوانك منعى وياخود نقضى وياخود مناقضه
ايدلمسى توجه ايدر اما منعك توجهى يابلاسند اوله رق بو تصنيفك
حمد ايله تصديرى واجب اولديغى مسلم دكلدر دينلمسيله وياخود
زيرا وجوب جانب شارعدن برامرك ورودنه متوقفدر ديو سنده
استناد ايدلمسيله اولور واما نقضك توجهى بودعوى باطلدر
زيرا حمد ايله تصدير اولنديغى تقديرده حمد ايله مجموع تصنيفك
ديكر بر حمد ايله تصديرى دخى واجب اوله رق كذا وكذا تسلسل
ايدر بوايسه باطلدر واما معارضه نك توجهى بودعوى ايچون
عندكده دليل اولديغى فرض وتقدير ايتمش اولسق دخى عندمزده
بودعوانك خلافنى اثبات ايده جك دليل موجوددر زيرا تصنيفك
بسمله ايله تصديرى حديث شريف ايله ثابتدر دينلمسيله اولور
قال رحمه الله (وان اشتغلت بالدليل عليها فهناك ايضا للسائل
ثلثة مناصب الاول المنع الحقيقى وهو طلب الدليل على مقدمة
معينة بان يقال صغرى دليلك هذا اوكبراه اوشرطيته اومقدمته

الواضعة اوالرافعة اوتقريبه ممنوع) واكر سن قائل اولديغك
دعوى اوزرينه دليل ايله اشتغال ايدر يعنى دعواكى اثبات
ايتمك اوزره دليل ايراد ايلر ايسك بوتقديرده ينه سائل ايچون
اوچ منصب واردر يعنى اشبو وجوه ثلثه دن قنغيلريله ممكن
وميسر اولورسه اوطريق ايله ايراد سؤاله صلاحيتى اولور
اشبو مناصب ثلثه دن منصب اول منع حقيقيدر منع حقيقيدن
مراد دليلك مقدمهٔ معينه سى اوزرينه طلب دليلدر بوده ايراد
ايتديكك دليلك اكر قياس اقترانى ايسه صغراسى وياخود
كبراسى وياخود قياس استثنائى ايسه شرطيه سى وياخود مقدمهٔ
واضعه وياخود رافعه سى وياخود دليلك تقريبى ممنوعدر
دينلمسيله اولور وبونلردن تقريبه دائر تفصيلات متن
وترجمه ده مرور ايتديكى مثللو اجزاء قضايايه دائر اولان ايضاحاتك
دخى خاتمه ده ذكرى مقرر اولمسيله بيانه حاجت كوريلمامشدر
وخفى اولمسونكه اشبو منع حقيقى يه بعض مواردده ابطالى
مستلزم اولمسيله مناقضه ومقدمهٔ معينه ومفصله يه تعلق حسبيله نقض
تفصيلى دخى اطلاق ايدرلر تقرير قوانينده بعضا منع مناقضه ونقض
ومعارضه دن اعم اوله رق مقابلهٔ دليلده استر مطالبه طريقيله
واستر ابطال وجهيله اولسون دخل معناسنده دخى استعمال
اولنديغى بيان ايتمشدر ومصنفك ذكر ايلديكى وجهله منعده
طلب دليل مقدمهٔ معينه اوزرينه اولمسى مذهب جمهور محققين
اولوب بعضيلر بوشرطى اتخاذ ايتمامشلردر فقط مقدمهٔ مجهوله

اوزرينه طلب دليل خصمى اتعابدن بشقه برمعنايى مفيد اولميه جغندن غير معتبردر ومقدمهٔ معينه‌دن مراد مقدمات دليلدن على التعيين بعضيسى وياخود معين اوله‌رق بربر جمله‌سى اولمقدن اعمدر

قال رحمه الله (وذلك اما مجرد اومع السند وهو فى المشهور على ثلثة انحاء الاول لم لايجوز ان يكون كذا الثانى انما يلزم هذا لو كان كذا وهو ممنوع الثالث هذا كيف والامر كذا لكن قد يذكر السند فى صورة الدليل تنبيها على قوته) واشبو منع حقيقى ياسنددن مجرد وياخود مع السند اولور ومنعك سندى مشهور اولان اوچ نوع اولوب اول تسليم ايتميزكه امر اويله اولسون نيچون جائز اولمزكه شويله اولسون ثانى بو لازم كلوردى اكر شويله اوليدى لكن بويله اولديغى ممنوعدر وثالث بونى تسليم ايتميز نه كيفيتده تسليم اولنوركه امر شو وجهله‌در دينلسيدر الحاصل سنده استناده عقلا جواز كافى اولمسيله بعضا تجويز طريقيله اولوب مثلا اوشيئك انسان اولمديغنى تسليم ايتميز نيچون ناطق اولمسى جائزدكادر دينلور وبعضا على سبيل القطع ذكر اولنه‌رق يامنشأ غلط بيان اولنور مثلا سنك ديدكك لازم كاور وياخود صحيح اولوردى اكر اوشى ناطق اولميدى لكن ناطق اولمديغى ممنوعدر دينلسه بويله‌در وياخود منشأ غلط ذكر اولنميه‌رق انسان اولمديغنى تسليم ايتميز نه كيفيتده تسليم ايدرزكه اوشى ناطقدر دينلور ومنشأ غلط ذكر اولنديغى صورتده حل

تسميه اولنور اشته بونلر اكثر واشهر استعمالده اولوب بعضا دخى سندسند قوى اولديغنه تنبيه ايچون صورت دليلده ذكر اولنور الحاصل منع ايچون سائلك دليل ايرادينه صلاحيتى اولميوب استدلال معللك وظيفه‌سى اولمسيله سائلك بو بابده دليل اتيانى آخرك وظيفه‌سنى غصب ايتمكدر شوقدركه بعضا سند صورت دليلده ايراد اولنور وبوندن ايچون سائل مستدل اوزرينه ايراد ايلديكى منع دليله مقارن اولمسيله غصبدر ديو توجه ايده‌جك دخل واعتراضدن جوابا مرادى استدلال اولميوب سندنى صورت دليلده اتيان ايتمش اولمسيله اعتذارى مدار تخليص اوله‌بيلور دينلمشدر

قال رحمه الله (والسند مايذكر لغرض تقوية منعه وهو اما مساو للمنع اعنى نقيض المقدمة الممنوعة واما اخص منه مطلقا واما اعم منه مطلقا اومن وجه كما اذا قيل هذا الشئ لاناطق لانه لاانسان وكل لاانسان لاناطق فمنع السائل صغراه فان استند بانه كاتب فالسند مساو وبانه رومى فاخص وبانه حيوان فاعم مطلقا وبانه ابيض فاعم من وجه) سند برقاچ وجهله تعريف ايدلمشدر مشهور اولان مايذكر لتقوية المنع بزعم المانع عباره‌سى اولوب مصنف بومفهومى عبارهٔ مضبوطه ايله ايراد ايتمشدر شويله‌كه سند اصطلاح اهل فنده مانعك منعنى تقويه وتحكيم ايتمك يعنى متانت ويرمك غرضندن ايچون ذكر وايراد ايلديكى شيدر يعنى نفس الامرده تقويتى موجب اولمسى ايجاب ايتميوب فقط

منع ایدن کیمسه نك زعم واعتقادنده موجب تقویت عداید لمسی
کافیدر ومشهور اولان تعریفلردن بریسی ده منع اولنان شیئك
نقیض یعنی رفعنی مستلزم اوله جغنی زعم واعتقادندن ایچون مانعك
ذکر ایلدیکی شیدر وسند یامنعه مساوی ویاخود منعدن ملطقا
اخص ویاخود عموم مطلق ویاعموم من وجه ایله اعم اولور
و بو نسبتلرك تفصیلاتی خاتمه ده ذکر اولنور وسندك منعه
مساواتندن مراد منع اولنان مقدمه نك نقیضنه مساوی اولمسیدر
قصور عموم وخصوصی دخی بو مقدمهٔ مذکوره نك نقیضنه نسبتله در
الحاصل قومك سندمنعه مساوی ویاخود منعدن اعم ویاخود اخص
اولمسیله تعبیرلری نسبتده مجاز اولوب [*] والامراد مقدمهٔ ممنوعه نك
نقیضنه سندك مساواتی ویاخود اشبو نقیضدن اخص ویا اعم اولمسیدر
مثلا شو کورینان شی لاناطقدر مدعاسنی اثباتده ایراد اولنان زیرا اوشی
لاانساندر وهر بر لاانسان لاناطقدر دلیلنك صغراسی اولان زیرا اوشی
لاانساندر مقدمه سنی منعده لاانسان اولدیغنی تسلیم ایتمیز زیرا اوشی
نه کیفیتده لاانسان اولورکه کاتبدر دینلسه بو سند ممنوع اولان لاانسانك
نقیضی اولان انسانه مساوی اولور زیرا هر بر انسان بالقوه کاتب وهر بر

[*] قوله نسبتده مجاز اولوب زیرا مساوات واعمیت واخصیتك منع مکانی
منزله سنده اولمغله بونلری منعه نسبت ایتمك سال المیزاب قوللرنده اولدیغی
کبی برشیئ محل ومکان حقیقیسنه نسبت کبی اولمغله مجاز عقلی اولور و بو مجازك
مجاز مرسل واستعارهٔ تخییلیه اولمق احتماللری دخی مطولاتده مقرردر
لمحرر عبدالحمید
حمدی

بالقوه کاتب انساندر واکر نه کیفیتده لاانسان اولورکه رومیدر
دیسه بو سند نقیض صغری اولان انساندن مطلقا اخص اولور
زیرا رومی انساندن برصنف اولوب انسان رومی وزنجیدن
اعمدر واکر نه کیفیتده لاانسان اولورکه اوشی حیواندر دیسه
بو سند نقیضدن مطلقا اعم اولور زیرا حیوانك نقیض لاانسان
اولان انساندن اعم ایدوکی مستغنئ بیاندر واکر نه کیفیتده
لاانسان اولورکه زیرا ابیضدر دیسه نقیضدن من وجه اعم اولور
زیرا فرس ابیض ابیض اولوب انسان دکلدر ورجل اسود انسان
اولوب ابیض دکلدر ورجل ابیض هم ابیض وهم انساندر
بو جهتله ابیض انساندن من وجه اعمدر .
(قال رحمه الله ولا ینفع السائل الاستناد الاولین ولا المعلل الا ابطال
المساوی او الاعم مطلقا من نقیض المقدمة الممنوعة ومن وجه من
عینها اذ با بطالهما یبطل نقیض المقدمة الممنوعة فیثبت عینها) وذکر
اولنان سندلردن سائله فائده بخش اوله جق یالکز سند مساوی ایله سند
اخصه استناددر وسائلی رد ایچون معلله نفع ویره جك شی انجق
سائلك سند مساویسنی ویاخود مقدمهٔ ممنوعه نك نقیضندن مطلقا
ومقدمهٔ ممنوعه نك عیننندن من وجه اعم اولان سندنی ابطال ایتمکدر
زیرا اشبو سندلرك ابطالیله مقدمهٔ ممنوعه نك نقیضی باطل وارتفاع
نقیضین محال اولمسیله مقدمهٔ ممنوعه نك عینی ثابت اولور تفصیل
مقام شو وجهله درکه سائل ایچون سند مساوینك نافع اولمسی
زیرا سند نقیض ممنوعه مساوی اولدیغی صورتده نقیض ثابت اوله رق

عینی اولان مقدمهٔ ممنوعه‌نك انتفاسی تحقق ایدر بو ایسه ظاهردر
واما سائل ایچون سند اخصك نفعو یرمسی زیرا هرنقدر اخصك
انتفاسی اعمك انتفاسنی مستلزم اولمز ایسه‌ده اخصك ثبوتی اعمك
ثبوتنی مستلزم اولور مثلا برشیئك انسان اولماسندن حیوان
اولماسی لازم کلمز ایسه‌ده انسان اولمسندن حیوان اولمسی لازم
کلور بوجهتله سند اخصك ثبوتیله نقیض اولان اعم ثابت وعینی
اولان مقدمهٔ ممنوعه‌نك انتفاسی متحقق اولور لکن مطلقا اعم
اولان سندسائله فائده و یرمز زیرا عام اوزرینه دال اولان شی
مطابقت وتضمن و التزام دلالات ثلثه‌سندن هیچ بریله خاص
اوزرینه دلالت ایتمدیکی جهتله ثبوت اعم ثبوت اخصی مستلزم
اولمزکه حتی نقیض ثابت اولو بده مقدمهٔ ممنوعه اولان عین منتفی
اولسون مثلا حیوان عام وانسان خاص اولوب انسان حیوانك
تمام ماوضع‌لهی اولمدیغی جهتله بالمطابقه انسان اوزرینه دلالت
ایده‌میه‌جکی مثللو انسان حیوانك تمام ماوضع‌لهندن جزاولماسیله
بالتضمن دخی دلالت ایده‌مز کذلك ذهنده حیوانك ماوضع‌لهنه
لازمکلان خارج دخی اولمدیغی جهتله بالالتزام دلالتی دخی
متصور اولمز و برده نقیضدن اعم اولان شی عین اولان مقدمهٔ
ممنوعه ایله مجامع اوله‌رق نقیضنه ملزوم اولمزکه حتی ثبوت نقیضده
استناده صالح اولسون اعم من وجه دخی بویله‌در .
واما معلل ایچون سائلك نقیض ممنوعه مساوی اولان سندنی
ابطال ایتمکلکك فائده‌و یرمسی زیرا سند مساوینك بطلانی

نقیض ممنوعك بطلاننی مستلزم اولوب بطلان نقیض ایسه عینك
ثبوتنی موجب اولدیغندن ایچوندر واما نقیضی ممنوعدن مطلقا
وعین ممنوعدن من وجه اعم اولان سندك ابطالی معلله فائده‌و یرمسی
چونکه نقیض ممنوعدن اعم اولان سند ایکی قسم اولوب اول
نقیض ممنوعدن مطلقا اعم اولدیغی کبی عین ممنوعدن دخی من وجه
اعم اولمسیدر مثلا لا انسانك نقیضی انسان اولوب وحیوان
انساندن مطلقا و لا انساندن من وجه اعمدر و بو قسم بونوعده
غالب اوله‌رق بووجهله اولان سندك ابطالی معلله مفیددر .
زیرا اشبو سند اعمك بطلانی اخص اولان نقیضك بطلاننی و بودخی
عینك ثبوتنی مستلزم اوله‌جغی مثللو قسم ثانیده بیان اولنه‌جغی
وجهله معللك مضرتنی ده موجب اولمز چونکه عین ممنوعدن مطلقا
اعم اولمیوب بلکه من وجه اعمدر من وجه اعمك بطلانندن ایسه
من وجه اخصك بطلانی لازمکلمز مثلا سائل لا انسانی منع ایله
حیوان اولمسنك جوازنه استناد ایلسه ابطال اعم مطلق ابطال
اخصی مستلزم اولمسیله بونی ابطال نقیض اولان انسانی ابطال
اولوب عین اولان لا انسانك ثبوتنی موجب اوله‌جغی کبی لا انسان
اولمقلغه ده ضرر و یرمز زیرا لا انسان ایله حیوان بیننده عموم
من وجه اولمسیله برشیئك حیوان اولمامسندن لا انسان اولمامسی
لازمکلمز مثلا حجر هم لا انسان وهم لا حیواندر وقسم ثانی کرك
نقیض وکرك عین ممنوعدن مطلقا اعم اولان سند اولوب بونی
ابطال ایتمك معلله فائده‌یی موجب اوله‌جغی محلده مضرتی مستلزم

اولور زیرا عین ممنوعك دخی بطلاننی مستلزم اولەرق مقصود
اثبات مقدمه ایكن بالعكس هدمنی ایجاب ایدر وبوقسم ایچون
شارح مرحوم بعضیلرینك كلامندن اخذ ایله لیس بحیوان
مقدمه سنك منعنده لم لایجوز ان یكون مایمكن ان یخبر عنه دینلسنی
مثال اولمق اوزره ایراد ایتمش ایسەده حق اولان بعض محققینك
بیانی وجهله بوقسم ایچون عقلانك سنددر دیوذكر ایدەجكی برمثال
بولمق متعسر وبلكه متعذردر واكر سند نقیضدن مطلقا اخص
اولورسه بوسندك ابطالی دخی معلله نفع ویرمیوب فقط مضر دخی
اولمز زیرا برشیئك نقیضندن اخص عیننه مباین اولوب انتفاء اخص
انتفاء اعمی مستلزم اولەمدیغی كبی بطلان مباین دخی عینی ابطال
ایتمیەجكی ظاهردر مثلا لا انسانك نقیضی اولان انساندن اخص
اولان رومی لا انسانه مباندر واما نقیضی ممنوعدن من وجه اعم اولان
سندی ابطال ایتمك بو دخی معلل ایچون اصلا فائدەیی موجب
اولمیوب بلكه بعضاً واقع اولوركه عین ممنوعدن مطلقا اعم اولەرق
ابطالی معلل ایچون موجب مضرت اولور ٠
قال رحمه الله (واما منع المدعی المدلل فراجع الی دلیله مجازاً)
واما اوزرینه دلیل ایراد اولنان مدعانك منعی دلیلنه راجع اولوب
مجازدر زیرا ذكر اولندیغی وجهله منعدن مراد طلب دلیل
اولوب مدعا ایسه مدلل اولەرق مطلوب حاصلدر الحاصل
مدعانك منعیله مقدمات دلیلندن برمقدمه نك منعی مراد ایدیلورسه
نسبتده مجاز اولور والاحقیقة مدعای مدللی منع ایتمك غیر صحیحدر

فقط بعض محققین متأخریندن اولا مدعای مدللك منعیله بعده مقدمات
دلیلندن بر مقدمه نك منع اولنمسی واقع اولمشدر شو جهتدنكه
منع ایله مطلوب اولان دلیل دلیل مسلم اولوب معللك ایراد ایتمش
اولدیغی دلیل ایسه بعض مقدماتی ممنوعه اولەرق مسلم اولمامسیله
حكم مدللده عد ایدلمامش دیمك اولور وبوندن معلوم اولوركه
مدعای مدللك دلیلی مسلم اولمامسی طریقیله منع مدعا مدللك متأخرینده
صحیح اولوب شوقدركه دلیلك مسلم اولمدیغنك منشائنی تعیین وابراز
ایچون بووجهله منع مدعادنصكره مقدمات دلیلندن برمقدمه نك
تعقیب منعیله مشروط اولمش اولور ٠
قال رحمه الله (ولاتمنع المقدمة البدیهیة الجلیة) وبدیهی جلی
اولان مقدمه لر كرك شاهد ایله وكرك شاهدسز منع اولنمز یعنی بدیهی
جلینك مطلقا منعی جائز اولمیوب بو منعه مكابره دینلور بدیهیاتك
خاتمه ده ایراد اولنەجق تفصیلاتدن معلوم اولەجغی وجهله جلی
اولنلری بدیهی اولی وبدیهی فطری القیاس ایله منشائی عامهٔ ناس
بیننده بداهتی اولان بدیهیلر اولوب بونلردن ماعداسی بدیهی خفی
اولەرق مع الشاهد منع اولنور بعضیلر بلا شاهد دخی منعنه قائل
اولمشلردر ٠
قال رحمه الله (ولا المقدمة المعلومة بالعلم المناسب للمطلب) ومطلبه
مناسب علم ایله معلومه اولان مقدمه دخی قطعا منع اولنمز بوده
مطلب یقینی یه تعلق ایدن علمك یقینی ومطلب ظنی یه تعلق ایدن
علمك ظنی وتقلیدی یه متعلق اولان علمك تقلیدی اولمسیله اولور

ایمدی اکر مقدمهٔ یقینیه یه تعلق ایدن علم یقینی اولور یعنی اشبو مقدمهٔ یقینیه مانعك یقینا معلومی اولورسه مطلقا یعنی نه شاهدایله ونه شاهدسز منعی جائز اولمز ومقدمه ظنیاتدن اولوبده علم مانع دخی ظنی اولورسه کذلك منعی جائز اولمز

قال رحمه الله (ولا المقدمة المستقرأة الا بشاهد محقق) بالاستقراء ثابته اولان مقدمه دخی منع اولنمز فقط بونی اثبات ایدن دلیل استقرائك خللنی ابراز واظهار ایده جك شاهد محقق ایله منع اولنورسه جائز اولور خفی اولمسونکه نقض دلیل ایچون اولان دلیله شاهد اطلاق اولنور ایمدی شاهد فساد دلیل اوزرینه دلالت ایدن شیدر و بعضا شاهد دینلوب سندمراد اولنور بومحلده معنای اوله محمولدر استقراءدن مراد برشی ایله اکثر جزئیاتنده وجوددن ایچون کلی اوزرینه حکم اولنمسیدر مثلا انسان وفرس وسائر جزئیات حیوانك عندالمضغ فك اسفللرینی تحریك ایتدکلری کورلمسیله بونکله حیوان اوزرینه حکم ایدلمسی بوقبیلدندر و بونی منع ایتمك برحیوانده تحقق خلافنی اثبات ایله اولور

قال رحمه الله (الثانی النقض الاجمالی التحقیقی وهو ابطال الدلیل ببیان جریانه فی مادة اخری لم تتصف بحکم مدعاك او ببیان استلزامه فسادا آخر کالدور والتسلسل واجتماع النقیضین وارتفاعهما ونحو ذلك) مدعیٔ مدلله مقابل سائل ایچون اولان مناصب ثلثه دن ایکنجیسی نقض اجمالیٔ تحقیقیدر و بونك اجمالی ایله

توصیفی دلیلك تفصیل مقدمه سنه تعرض اولنمامسندن وتحقیقی ایله توصیفی مصطلح اهل فن اولان معنای ماوضع لهنده مستعمل اولمسندن ایچون اولوب ذکری مرور ایدن نقض تفصیلیٔ شبیهی یه مقابلدر واشبو نقض اجمالیٔ تحقیقی تعریفات عدیده ایله معرف اولوب هر برلری خللدن عاری وجوابلری تکلفاتدن بری اولمامسیله نقضك ایکی قسمنی جامع اولمق اوزره بعض مرتبه تفصیلی شامل اوله رق تعریفنی اختیار ایتمشدرکه بوده بعض محققینك فساد دلیلی شاهدایله دعوی ایتمك مفهومنده اولان تعریفك معناسنده در یعنی نقض اجمالیٔ تحقیقی معللك دلیلنی ایکی طریقك بریله ابطال اولوب اول دلیلك حکم مدعا ایله متصف اولمیان مادهٔ اخراده جریانی وثانی دلیلك اشبو جریانیله برابر تخلفك غیری اوله رق دور وتسلسل ونقیضینك اجتماع وارتفاعلری امثالی فسادی استلزامنی بیان ایله ابطال ایدلمسیدر قسم اولك خلاصهٔ مفهومی ادعا اولنان حکمك دیکر مادهٔ مخصوصه ده دخی موجود اولمسنی دلیل مقتضی اولمسیله برابر واقعده حکم مذکور اشبو مادهٔ مخصوصهٔ اخراده منتفی اوله رق حکمك دلیلدن تخلف ایلمسیدر وقسم ثانینك حاصلی دور وتسلسل کبی دلیلك فسادی مستلزم اولمسی اولوب بوده نقیضینك اجتماع وارتفاعی ومحالك امکانی و برشیئك نفسندن سلبی ونقیضك مثلی اوزرینه حملی واعظمك اصغره مساواتی و بلامرجح برشیئك ترجیحی و بدون الاعم اخصك وجودی وضدینك جمعی و بدون اللازم

ملزومك موجود اولمسی امثالی بداهتله تصادم ایدن فسادات مخصوصه‌دن عبارتدر

قال رحمه الله (بان یقول هذا الدلیل جار فی مادة کذا مع تخلف الحکم المدعی عنه فیه او مستلزم لفساد کذا وکل دلیل هذا شانه فاسد فهذا الدلیل فاسد) دلیل معللك ذکر اولنان قسمین ایله طریق نقض وابطالی شو وجهله درکه بو دلیل فاسددر زیرا فلان ماده‌ده جاری اولوب مع هذا او ماده‌ده حکم مدعا دلیلدن تخلف ایتمشدر ویاخود دلیل مذکور خصوص فسادی مستلزمدر وهر بر دلیلکه شانی بو اوله فاسددر ایمدی بو دلیل فاسددر دنیلور بو قیاس شکل اول طریقه‌سنده اوله‌رق هذا الدلیل جار اه صغرایه وکل دلیل هذا شانه اه کبرایه وفهذا الدلیل فاسد نتیجه‌یه اشارتدر وحکم مدعانك دلیلدن تخلفندن مراد تقریر سابقدن فهم اولنمش اوله جغی وجهله دلیل حکمی مقتضی اولمسیله برابر واقعده حکمك انتفاسیدر بوندن معلوم اولورکه تخلفك بطلان دلیله شهادتی انتفاء لازم ایله ملزومك انتفاسی اوزرینه استدلال قبیلندندر شویله‌که حکم مدعا دلیله لازم اولمسیله بونك انتفاسی ملزوم اولان دلیلك انتفاسنه دلالت ایدر فساد دلیل ایسه بوندن عبارتدر ایمدی مثلا فلسفینك قدم عالمی اثبات ایچون عالم قدیمدر زیرا عالم اثر قدیمدر وهر بر اثر قدیم قدیمدر دیو ایراد ایلدیکی دلیلنی

نقض ایله بو دلیل حوادث یومیه‌ده دخی جاری اوله‌رق حوادث یومیه‌نك دخی قدمنی انتاج ایدر حالبوکه بالبداهه حادثه اوله‌رق حکم مدعانك دلیلدن تخلفی ثابت اولور وهر بر دلیلکه شانی بو اوله فاسددر ایمدی بو دلیل دخی فاسددر دیرز واما خصوص فسادی استلزامنك بطلان دلیله شهادتی ینه انتفاء لازم ایله انتفاء ملزوم اوزرینه استدلال قبیلندندر زیرا دلیل دور ویاخود تسلسلی مستلزم اولدیغی صورتده دور وتسلسل محال اولمسیله واقعده منتفی اولوب انتفاء لازم ایسه انتفاء ملزومی موجب اولدیغندن ملزوم اولان دلیلك انتفاسنی اقتضا ایدر مثلا احد اقسام تعریفات اولان حدك حدی اولدیغنی اثبات ایچون زیرا حد تعریفدر وهر بر تعریف ایچون تعریف واردر ایمدی حد ایچون تعریف واردر دینلسه بو دلیل فاسددر زیرا تسلسل ویاخود تعریف اوله رجوع ایله دوری مستلزمدر دینلسه قسم ثانیدن نقض اجمالی اولور .

قال رحمه الله (ولا مجال لمنع کبری هذا النقض بل یمنع الجریان او الاستلزام تارة والتخلف او الفساد اخری کما سیجیء) و بو نقضك کبراسنی منعه مجال یوقدر بلکه بعضاً جریان ویاخود استلزام فساد وبعض کره‌ده تخلف ویاخود فساد منع اولنور تحقیق مقام شو وجهله درکه جمهور حنفیه ونظار عندنده بو نقضك کبراسی منع اولنه‌مز زیرا شروط وارتفاع مدافع عندلرنده تتمهٔ دلیلدندر واما بونلری تتمهٔ دلیلدن اتخاذ ایتمیانلر منع کبری

ایله‌ده جوابك جوازنه قائل اولمشلردر شویله‌که مثلا شوشی محترق اولور زیرا آتشه القا ایدلمش حطبدر وهربر آتشه آتلمش اولان حطب محترق اولور دینلسه مذهب مخالفه کوره هربر آتشه آتلان حطبك احتراقنی عدم تسلیم ایله منع ایدرك حطبه طلق یعنی آلچی سورلدیکی تقدیرده عدم احتراقنه تمسك ایدرلر لکن عندالجمهور مانعك ارتفاعی قیدی اوسطده ملحوظ اولمسیله منعنه مجال اولمز بلکه نقض مذکوره جواب ایجابنه کوره بعضاً صغرای دلیلك احد جزئیی اولان جریان ویاخود استلزامك وبعضاً دخی تخلف ویاخود فسادك منع ایدلمسیله‌در چونکه قسم اولده جریان دلیلی مفید اولان صغری مع تخلف قولیله مقید اولمسیله ایکی مقدمه‌یی متضمن اوله‌رق منعیندن بریسی اشبو مقدمتیندن برینه وآخری مقدمهٔ اخرایه تعلق ایدر لکن مقدمتیندن ایکیسنی‌ده منع ایتمك استر ایسه بوندن بریسنی بعدالمنع تسلیمی فرض وتقدیر ایتدکدن صکره منع ایتمسی ایجاب ایدر والا من غیر شعور دلیلنك فسادنی اعتراف ایتمش اولور زیرا اولا منع ایلدیکی شیئ یعنی دلیلك جریاننی تسلیم ایتمکسزین حکمك تخلفنی منع ایلسه برطرفدن اشبو مادهٔ مخصوصه‌ده دلیلك جریاننی انکار ایدوب برطرفده مادهٔ مذکوره‌ده حکمك دلیلدن عدم تخلفنه قائل اولمش اولور بو ایسه دلیل حکمی هم مستلزم وهم غیر مستلزم اولدیغی اعتراف اوله‌رق اجتماع نقیضین ایله ابطال دلیلی موجب اولور

ایمدی دلیل نقضك صغراسندن مقدمهٔ اولینك یعنی بو دلیل مادهٔ فلانیده جاریدر مقدمه‌سنك منعی مراد ایدر ایسه دلیلك بیان اولنان ماده‌ده جریاننی تسلیم ایتمز زیرا دلیل مادهٔ مذکوره‌ده اولمیان فلان قیدایله مقیددر دینلور واکر حکمك دلیلدن تخلفندن عبارت اولان مقدمهٔ اخرایی منع ایتمك استنیلورسه مادهٔ مذکوره‌ده حکمك دلیلدن تخلفنی تسلیم ایتمز زیرا اکر مدعادن ویاخود مادهٔ مذکوره‌دن مراد سنك فهم ایتدیکك شی اولمش اولسه تخلف واقع اولورسه‌ده لکن بونلردن شوشی مراد اولنورسه حکم مدعاده داخل اوله‌رق دلیلدن تخلف ایتمز دینلور واکر اشبو مقدمه‌لردن ایکیسیده منع ایدلمك مراد اولنورسه ذکر اولندیغی وجهله اولا جریاننی تسلیم ایتمز دیو بو مقدمه منع اولندقدنصکره ولو تسلیم ایدلمکه جاری اولسون حکمك تخلفنی تسلیم ایتمز دینلمسی اقتضا ایدر واستلزام فساد ایله اولان قسم ثانئ نقیضك قیاس دلیلنده ایکی طریق اولوب اول صغراسنی مقدمهٔ واحده اخذ ایتمکدر بوده صغرانك یالکز نفس فساد اوزرینه بناسیله مثلا بو دلیل دوری مستلزمدر دینلمسیله اولور بو صورتده معلل ایچون اکر استلزام بدیهئ جلی دکل ایسه مطلقا صغرایی منع ایتمك موافق وظیفه اولوب کبرایی دخی منع ایده‌بیلور ایسه‌ده فسادك بدیهی اولماسی لابددر مثلا دور ویاخود تسلسلی استلزامیله اولان اشبو نقضده فساد غیر بدیهیدر

زیرا دوردن بر قسم اولان دور معی و معداتده [*] و امور اعتباریه‌ده تسلسل محال اولمامسیله مطلقا دور و تسلسلده فساد بدیهی اولەمز بناءً علیه بو دلیل دوری مستلزمدر صغراسنك منعی صحیح اوله‌جغی مثللو هر بر دلیلکه شانی بو اوله یعنی دوری مستلزم اوله فاسددر کبراسنك منعی دخی صحیح اولور و اگر فساد اجتماع ویا ارتفاع نقیض ویاخود اصغر مساوات اعظم ویاخود اجتماع ضدین کبی ضروری اولورسه ویاخود فسادده بداهت اولمەده نفس کبری

[*] معدات معده‌نك جمعی اولوب علت معده شول بر شیئه اطلاق اولنور که معلولاتك وجود و عدمنه توقف ایده‌منزل معینه‌یه وصول خطواتك وجود و عدمنه توقفی کبی بعدذا خفی اولمیه که معداتده اولان تسلسلك عدم استحاله‌سی بطلان تسلسلده امور غیر متناهیه‌نك وجودده اجتماعنی شرط ایدن فلاسفه مذهبنه مبنی اولوب متکلمین شرط مذکوری قائل اولمدقلری جهتله معدات و امور متعاقبهٔ غیر متناهیه‌ده مطلقا تسلسلك بطلاننه ذاهب اولمشلردر امور اعتباریه دخی ایکی قسم اولوب قسم اولی موهوم و منتزع اولوب خارجده غیر موجود ایسه‌ده منشأ انتزاعی موجودات خارجیه‌دن اولمغله موجودات نفس الامریه‌دن معدوددر تحقیق مذهب متکلمینه کوره متجدد معلومدن منتزع اولان امتداد موهومدن عبارة اولان زمان کبی قسم ثانی صرف موهوم و انیاب اغوال کبی مخترع اولوب مبدأ انتزاعی اصلا خارجده موجود اولمیان امرلردر تسلسلك قسم اولده بطلانی و قسم ثانیده عدم استحاله‌سی متفق علیه اولدیغی مصنف محققك حاشیهٔ شرح جلالده زیب صحیفهٔ بیان ایلدیکی تحقیقات نفیسه جمله‌سندن اولمغله بو مقامده امور اعتباریه‌دن مراد قسم ثانی اولدیغنه تنبیه لازمدر .

لمحرره

عبد الحمید حمدی

بدیهیه اولمسه بو محلده کبرانك منعی جائز اولمز و کبرانك بدیهیه اولمسی مثلا هر بر شیکه فسادی مستلزم اوله فاسددر دینلمسی کبیدر زیرا فسادی مستلزم اولان شیئك فاسد اولدیغی بدیهی و مسلمدر و دوری استلزام امثالیله نقض صورتنده معلل مجیب جوابنده اگر مرادك بو دلیل محال اولان دوری مستلزم دیمك ایسه صغری مسلم دکلدر و اگر مطلقا دوری مستلزم دیمك ایسه کبری مسلم دکلدر دیو مقدمتین بیننده تردید ایدر و بونده مرور ایدن جریان و تخلف بیننده کی تردیده اولدیغی وجهله اولك تقدیر تسلیمنه حاجت اولمیوب ذکری مرور ایدن محالی استلزام محذورندن سالمدر و استلزام ایله اولان نقضك قیاسنده طریق ثانی صغرانك ایکی مقدمه‌یه اشارت ایدر صورتده اخذ ایدلمسیدر که بوده صغرانك نفس فساد اوزره اشتمالیله برابر استحاله‌سنه‌ده تنبیه ایدلمسیدر مثلا بو دلیل تسلسلی مستلزم اولوب بو ایسه محالدر و هر بر دلیلکه محالی مستلزم اوله فاسددر دینلور بو طریق ایله ایرادی تقدیرده منع کبرا ایله مجال اولمیوب بلکه منع صغری ایچون اولان مقدمیتنده جریان ایدر بوده دلیلك خصوص فسادی استلزامنی و خصوص فساد عد اولنان مثلا تسلسلك استحاله‌سنی منعدن عبارتدر لکن بو دخی خصوص فسادك بدیهی اولمامسیله مشروط اولوب والا منع کبری قطعا جائز اولمدیغی کبی منع استحاله دخی اصلا جائز اولمز ایمدی مصنفك منع کبری ایچون مجال اولمدیغی بیانی استلزام فساد ایله اولان نقضده اشبو طریق ثانی‌یه و حسینیه‌ده منع کبرایی هر نقدر بعضیلر تجویز ایتمش

ایسه ده غیر جیددر تعبیر ایلمسی طریق اوله مبنیدر .
قال رحمه الله (و قد ینقض الدلیل باجراء خلاصته و زبدته فیسمی نقضا مکسورا) و بعضا دلیل دلیلك خلاصه و زبده سنی ماده‌ٔ تخلفده اجرا ایتمك طریقیله نقض اولنور و بو نوع نقض نقض مکسور تسمیه قلنور یعنی طریق تخلف ایله دلیل معللی ناقض اولان کمسه بعضا کره دلیلك بعض اوصاف و خصوصیاتنی ترك ایله زبده و خلاصه سنی ذکر ایدرك مدعای آخرده حکمك تخلفنی بیان ایدر مثلا امام شافعی رحمه الله غائبك بیع اولنمسی صحیح اولدیغنی اثباتده بیع غائب صحیح دکلدر زیرا غائب احد عاقدین عندنده مبیع مجهول الصفتدر و هر بر مبیعکه شانی بو اوله یعنی صفتی مجهول اوله بیعی صحیح دکلدر دیو استدلال ایدوب حنفیه جانبندن بو دلیل مرأه‌ٔ غائبه‌یی تزوجده جاریدر زیرا حال عقدده احد عاقدین عندنده صفتی مجهوله در حالبوکه مرأه‌ٔ غائبه‌نك تزوجی مذهب شافعیده دخی صحیح اولمسیله بو ماده‌ده حکم دلیلدن تخلف ایتمشدر وهر بر دلیلکه شانی بو اوله فاسددر دیو نقض ایدلمشدر و بو نقضده صفت مبیع ترك اولنمش اولمسیله نقض مکسوردر شویله که دلیل شافعی اولان قیاس اقترانیده حد اوسط احد عاقدین عندنده مبیع مجهول الصفتدر مقدمه‌سی اولوب نقضده ایسه مبیع قیدی غیر مأخوذ اوله‌رق حد اوسطك بعض خصوصیاتی ترك ایدلمشدر و بو نقضدن منع جریان ایله جواب و یریله‌رك ترك اولنان وصفك علیتده مدخلی اولدیغنه استناد اولنور و تکرار

ناقض طرفندن ترك اولنان وصفك علیتده مدخلی اولدیغنك ابطالیله منع مذکور دفع اولنه بیلور ومثلا بر شیئك حیوان اولدیغنی قیاس استثنائی ایله اثباتده اکر بو شی نامی‌ٔ حساس ایسه حیواندر لکن نامی‌ٔ حساسدر ایمدی حیواندر دنیلوب و بو دلیلی نقض ایله بو دلیل شجر ایله منقوضدر زیرا نامیدر دینلسه جزء مکرر که نامی‌ٔ حساسدر محمولندن حساس قیدی ترك ایدلمش اولمسیله اشبو نقض مکسوردر .
قال رحمه الله تعالی (الثالث المعارضة التحقیقیة وهی اقامة الدلیل علی خلاف ما اقام علیه الخصم الدلیل) مناصب ثلاثه‌ٔ سائلدن اوچنجیسی معارضه‌ٔ تحقیقیه‌در اصطلاح مناظرینده معارضه‌ٔ تحقیقیه‌دن مراد خصمك دلیل اقامه‌سیله اثبات ایلدیکی شیئك خلافنی اوزرینه دلیل اقامه ایدلمسیدر خصمدن مراد معلل ایسه ده آتیده بیان ایدیله جکی وجهله جریان مناظره ایله وظائف تبدل ایدرك سائل و معللك مقاملری تحول ایده جکندن لاجل التعمیم خصم تعبیرینی اختیار ایلمشدر وحاصلی معارضه‌ٔ تحقیقیه مدعای مدللك خلافنی اقامه‌ٔ دلیل ایله اثبات ایتمك اولوب وخلاف مدعادن مراد بای وجه کان مخالفی دیمك دکلدر بلکه مراد مدعانك نقیضی و یاخود مساوی‌ٔ نقیضی و یاخود مطلقا اخص نقیضیدر زیرا تحقیقات سابقه‌دن مستبان اولدیغی وجهله نقیضدن اعم مطلق و یاخود اعم من وجهی اثبات ابطال اصلی موجب اولهمیه جغندن بونلردن هیچ بریسی مدار اعتراض اولهمز مثلا بر شیئك لا انسان اولدیغی ادعا

واوزرینه زیرا بوشی حجردر وحجردن هیچ برشی انسان دکلدر دیو استدلال اولنسه طرف سائلدن اجرای مناظره یا اوشیئك نقیض لاانسان اولان انسان ویاخود اشبو نقیضه مساوی اولان ضاحك ویاخود نقیض مذکوردن اخص اولان زنجی اولمسنی اثبات ایله اولور و بونی تقریرده دأب مناظرین شوکونه تعبیر ایله درکه بو دلیل ادعا اولنان شی اوزرینه دلالت ایلدیکی ویاخود اوشیئی استلزام ایده جکی تسلیم ایدلمش اولسه ده لکن مدعای مذکوری نفی ایده جك دلیل آخر موجوددر یعنی خلاف مدعا اوله رق او شیئك انسان اولدیغنی انتاج ایلیه جك دلیل واردر زیرا اوشی متعجب واسود برشیدر. ومتعجب واسود اولان هر برشی انساندر ویاخود ضاحکدر ویاخود زنجیدر دینلور وتقریر سائلده ادعا ایتدیکك شی ثابت وصادق اولسه ده دینلمسی جائز اوله مز زیرا بوصورتده برشیئك هم ثبوت عینی وهم ثبوت نقیضیله قائل اولنمش اولور بوایسه تناقضدر شرح آداب مسعودیده دینلمشدرکه تقریر معارضه ده هرنقدر معللك دلیلی مدعاسنك ثبوتنه دلالت ایتسه ده تعبیر اولنه رق وان ثبت ویاخود وان صدق یعنی هرنقدر ثابت ویاخود صادق اولسه ده دینلمز زیرا بوتعبیرلرك مقتضاسی مدلول دلیلك عند معارضده ثبوتی اولوب بوایسه اعتراضه منافیدر ومصنف بعض مؤلفاتنده وان دل تعبیرنده معارضه تسلیم دلیل اولوب تسلیم مدلول اولمدیغنی اشعار واردر دیو تصریح ایلمشدر و بعضیلرینك مدلول دلیله لازم اولمسیله ملزومك تسلیمیله برابر لازمك تسلیم اولنمامسی نوجهله

صحیح اوله بیلور دیو ایرادنه معارضك دلیلی تسلیم ایلمسی دلیلده اولان خللك عندنده خفاسندن نشئت ایدوب یوقسه عندنده دلیلك صحتندن ناشی دکلدر ودلیلده خلل اولدیغنه تعارض دلالت ایدر و بو سببدن ایچون دلیلکم وان دل یعنی دلیلکز هرنقدر مدعایه دلالت ایدر ایسه ده دینلوب وان صح ویاخود ثبت یعنی دلیلکز هرنقدر صحیح ویاخود ثابت اولسه ده دینلمز دیو جواب ویرلمشدر وهرنقدر تعارض دلیلیندن قنقیسنده خلل اولدیغنی تعیین ایده مز ایسه ده بو خلل دلیل معللده اولمسنك احتمالی صحتنی عدم تصدیقده کافیدر انکیچون معارضه مساقطه اولوب دلیلینك نه صحت ونه ده خللی تعیین اولنه بیلور.

وخفی اولمسونکه خصمك اقامهٔ دلیلی حقیقة ویاخود حکماً اولمقدن اعم اوله رق صورتاً اوزرینه دلیل اقامه ایدلمامش اولان مدعای بدیهیلر حکماً مدللده در زیرا بداهت مقام دلیله قائم اولمسیله بونی ابطال مدعای مدللی ابطالدر ومعلوم اوله که منعك موردی مقدمهٔ دلیل ایدوکی متفق علیه اولوب ومورد نقض قول اصحده دلیلدر لکن مورد معارضه ده اختلاف اوله رق معارضه مدعای مدللی اثبات خلافیله ابطالدر دیو قائل اولنلر موردی مدعای مدلل اولدیغنی التزام ایتمشلردر اظهر اولانده بودر وخلاف مدعای اثبات طریقیله دلیلی ابطالدر دیو ذاهب اولنلر مورد معارضه دلیل اولمسنی اختیار ایتمشلردر الحاصل طریق معارضه ده جانب معلل ومعارضدن ایکیسنده ده مدعا ودلیل موجود اولمسیله اکر

فتحرا ایله معارض مدعای معلل اعتبار ایدیلور ایسه مدعای سائل دخی کسرایله معارض اعتبار اولنور واکراول دلیل معلل اعتبار اولنور ایسه ثانی دخی دلیل سائل اعتبار اولنور دینلمشدر .

قال رحمه الله تعالی: (ویشترط فیها مساواة الدلیلین قوة و ضعفا حتی یتعارضا و یتساقطا اذلو کان احدهما قویا و الاخر ضعیفاً لم یتعارضا ولاترجیح بکثرة الاجزاء [*] ولا الادلة وانما الترجیح بالقوة) ومعارضه ده دلیلینك تعارض وتساقطلری ایچون قوت وضعف جهتندن مساواتلری شرطدر زیرا اکر دلیلیندن بریسی قوی وآخری ضعیف اولسه بو صورتده تعارض یعنی یکدیکره مقابله ایده مزلر وحاصلی بو شرط مطلقا معارضه ایچون اولمیوب بلکه تعارض وتساقطك علت حصولیدر شویله که علم اصولده مبین اولدیغی وجهله معارضه ایکی قسم اولوب بریسی معارضه بلاترجیح ودیکری معارضه مع الترجیحدر واول یعنی معارضه بلاترجیح دلیلینك قوت وضعف جهتلرندن تساویلری اولوب بو قسم معارضه نك حکمی مساقطه وتوقفدر مصنفك مساوات دلیلینی بیان ایلدیکی بو قسمدر وقسم ثانی اولان معارضه مع الترجیح احد دلیلینك وصف تابع .

---

[*] قوله ولاترجیح بکثرة الاجزاء الظاهر بقلة الاجزاء لان ماعده اهل الاصول من الوجوه الفاسدة للترجیح انما هو قلة الاجزاء وذلك کترجیح الشافعی وصف الطعم فی باب الرباء علی التعلیل بوصف الکیل و الجنس ببساطته لسهولة اثباته و الاتفاق علی صحته قلنا الوصف یستنبط من النص فیکون فرعاً له و قلة الاجزاء فیه بمنزلة الایجاز فی النص ولاخلاف فی عدم ترجیح النص الموجز علی المطنب ولا العام علی الخاص علی ما فی التلویح وغیره
عبدالحمید

واسطه سیله اخرندن اقوی اولمسیله اولوب بونك حکمی اقوی ایله وجوب عمل وترك اضعفدر ومصنفك ولاترجیح بکثرة الاجزاءاه قولی بو قسمه اشارت وتعیین سبب رجحانیتدر

یعنی معارض ایله معارض بینلرنده ترجیح بالاتفاق کثرت اجزا ایله اولمدیغی مثللو قول مختارده ادله نك کثرت وتعددیله ده اولمیوب بلکه یالکز دلیلك قوت تأثیریله در [*] مثلا صوم رمضانده صیام متعین اولمسیله تعیینی واجب دکلدر دیو استدلال حنفیه شافعیه نك صوم رمضان فرض اولمسیله تعیینی واجبدر قوللرندن اولیدر زیرا وصف فرضیت صوم اوزره قاصره اولوب لکن وصف تعین علی الاطلاق عدم وجوب تعیینده مؤثر اولمسیله بو وصف اولدن اثبتدر حاصلی مدار ترجیح ثبات وصفك قوتیدر وثبات وصفدن

---

[*] یس مصنف مرحومك وانما الترجیح القوة قولنده قوه دن مراد قوة اثر وقوة ثباتدن اعم اولوب کثرة اصول دخی قوة ثبانده اندراجی اعتباریله قیاسین متعارضین بینده عند اهل الاصول ذکری متعارف اولان وجوه اربعة ترجیحدن اوجنه شمولی واردر دردنجیسی دخی وصفك عدمی عندنده حکمك عدمی ایله مفسردر که عکس تعبیر اولنور مثلا برزم مسح رأسده مسحدر یس تکرار مسنون اولمز دیدیکمز مسح اولمیان شیئك تکراری مسنون اولور دیمکه منعکس اولمغله شافعیه نك رکندر یس تکراری مسنون اولور قوللرندن اولیدر که انلرك بو قولی رکن اولمیان شیئك تکراری مسنون دکلدر دیمکه منعکس اولمز زیرا مضمضه رکن اولمادیغی حالده متکرره در مصنف مرحومك عکسه تعرض بیورمدقلری عدمه حکم تعلق ایتمدیکی جهتله اضعف وجوه ترجیح اولدیغندندر علی ما فی اصول البزدوی روح
لمحشیه عبدالحمید
عفی عنه

مراد وصفك ثبوتنه شهادت ایلدیکی حکم اوزرینه ثباتیدر ومثلا
مسح رأسده تکرار مسنون اولمدیغنه مسح خف ومسح تیمم ومسح
جبیره کبی سائر مسوحاتده تکرر مسنون اولمامسیله استشهاد حنفیه
شافعیه‌نك مسح رأس رکن اولوب غسل کبی تکراری مسنوندر
دیو استدلاللرندن اولیدر وبونده مدار ترجیح اصول وصفك
کثرتی اولوب اولده وصف مسح رأسك مسح اولمسی وثانیده
رکن اولمسیدر وترجیحك ایکی ضربی یعنی سببینی تعارض ایلسه‌لر
ذاتده اولان شی ایله رجحان حال ایله اولاندن اولی بالاعتباردر
مثلا اخ میتك اوغلونك اوغلنده ذکوریت وقرنداشنك قزنك
قزنده میته قربیت وصفلری اولوب ووصف ذکوریت بالذات
ووصف قربیت حال ایله اولمسیله اول راجحدر حاصلی قیاسین
بیننده وقوع تعارضده عندالاصولیین بیان اولنان مدار ترجیح
وصفك قوة اثر وقوة ثبات اثر وکثرت اصول ایله بالذات اولمسی
اولوب تفصیلات وایضاحاتی کتب اصولده مبسوطدر وخفی
اولمسونکه دلیلك مدلولنی استلزامی یا یقین ویاخود ظن ایله
اولور وثانی یا استقراء ویاخود تمثیلیدر واولك ترکبی یا مقدمات
قطعیه‌دن ویاخود غیریسندن اولوب اول دلیل قطعی وثانی اماره‌ٔ
عقلیه‌در ایمدی درت قسم اوله‌رق اول وثانی ذکر اولنان
دلیل قطعی واماره وثالث استقراء ورابع تمثیلدرکه اشبو تمثیله فقها
قیاس تسمیه ایتمشلردر واشبو ادله‌ٔ اربعه‌دن اول باقیلرندن اقوی

وقصوری بحسب النوع متساویه‌در شوقدرکه بونلردن بعضیلری
بعضا غلبه‌ٔ ظن ایله اخرلرندن اقوی اولور واول نه بنفسه ونه کثرتله
کندی مثلندن اقوی اوله‌مز وثانی کثرتله وبنفسه اقوی اولور
شویله‌که مقدماتنده ظنك اغلبیتی تزاید قوتنی اقتضا ایدر ثالث
دخی بویله اولوب کندیده استقراء اکثر اولنلر اقلدن اقوی
اولور واما رابعك یعنی قیاس فقهی تسمیه اولنان تمثیلك اقوی
اولمسی بنفسه اولوب امام محمد تعدد وکثرتله‌ده اقوی اولمسنه ذاهب
اولمشلر ایسه‌ده عندالامامین غیر مرضیدر قال رحمه الله (وهی
ثلثة اقسام لان دلیل المعارضین ان کان عین دلیل المعلل مادة اعنی
ذات الکلام وصورة اعنی شکلا بان یکونا من الشکل الاول او الثانی
او من الاستثنائی المستقیم او غیر المستقیم فتسمی المعارضة بالقلب)
ومعارضه اقسام ثلثه‌یه منقسمه‌در زیرا اکر معارضك دلیلی
دلیل معللك مادتاً وصورتاً عینی اولورسه بوقسم معارضه‌یه
معارضه بالقلب ومعارضه علی سبیل القلب تسمیه اولنور ماده‌دن
مراد نفس کلامدر وصورتا عینی اولمسندن مراد قیاس اقترانیده
شکلده اتحادلریدرکه دلیل معلل شکل اول ویاخود ثانیدن ایسه
دلیل معارض دخی طبقیله اوشکلدن اولمسیدر وضربده لزوم
اتحادلرنده اختلاف اولنوب بیان محققین اوزره ضربده اختلافلری
معارضه بالقلبدن اخراج ایتمز وقیاس استثنائیده دلیل اول مقدمك
وضع واثباتیله مستقیمدن ایسه ثانی دخی مستقیم واول تالینك رفعیله

غیر مستقیمدن ایسه ثانی دخی غیر مستقیم اولمسیدر ایمدی مثلا عالم
حادثدر زیرا اثر قدیمدر وهر بر اثر قدیم حادثدر قولمزه فلسفی طرفندن
معارضه اولنه‌رق عالم قدیمدر زیرا اثر قدیمدر وهر بر اثر قدیم قدیمدر
دینلسه اشبو معارضه معارضه بالقلب اولور وفساد دلیل فلسفی
کبراسنده‌درز یرا حوادث یومیه دخی اثر قدیمدر وخفی اولمسونکه
دلیلینك مادةً اتحادندن مراد جمیع مقدماتده اتحادلری دیمك اولمیوب
بلکه مدار استلزام اولان شیده اتحادلریدرکه بوده قیاس اقترانیده
دائما حد اوسط وبعضا حد اصغر واکبرده وقیاس استثنائیده نفیا
ویا اثباتا بعینه جزء مکررده اتحادلریدر ودلیل معارضده تقریر ویاخود
تفسیری افاده ایچون تبدیل وتغییر اولمیه‌رق زیاده بر شی بولنمسی
معارضه بالقلب اولمسنه مانع دکلدر واصولیون بو قسم معارضه‌یه
معارضة فیها معنی المناقضه تسمیه ایدرلر یعنی کندیده معنای
مناقضه اولان معارضه‌در دیرلر وبونده مناقضه‌دن مراد نقض
اجمالی ایدوکی ظاهردر اما معارضه اولمسی نقیض حکمی اثبات
ایتدیکندن ومناقضه اولمسی دلیل معللی ابطال ایتدیکی حیثیتدن
ایچوندر زیرا نقیضین اوزرینه دلیل صحیح قائم اولمز الحاصل
دلیلین مادةً وصورتاً متحد اولدیغی حالده معللك مدعاسی اوزره
دال وقائم اولمسیله برابر بونك نقیضی اولان مدعای معارضی دخی
مستلزم اولمسی اجتماع نقیضین اوله‌جغندن بو جهتله معناده دلیل
معللك استلزام فساد ایله نقضنی افاده ایدر وبو قسمه قلب
تسمیه‌سی معللك لهنه اقامه ایلدیکی دلیلك علیهنه قلب اولنمسندن

ایچوندر نته‌کیم مغالطات عامة الورود‌ده اجرا اولنور بونك
بیانی خاتمه‌ده ایراد ایدلمك اوزره بو محلده ذکرندن صرف نظر
قلندی
قال رحمه الله (وان کان عینه فی الصورة فقط فتسمی معارضة بالمثل)
واکر معارضك دلیلی مادة دلیل معللك غیری وفقط صورتده
عینی اولورسه معارضه بالمثل تسمیه اولنور مثلا فلسفی قدم عالم
اوزرینه زیرا عالم مؤثردن مستغنیدر وهر بر شی که مؤثردن مستغنی
اوله قدیمدر دیو استدلال ایتدیکی حینده اهل کلامدن معارض
دخی بونك خلافنی اثبات ایله عالم متغیردر وهر بر متغیر قدیم دکلدر
دیسه ایکیسی‌ده شکل اولدن اوله‌رق صورتده متحد واولده
حد اوسط مؤثردن استغنا وثانیده تغیر اولمسیله ماده‌لری مخالفدر
وایکی شیئك صفتده اتحادی مماثلت اولوب صفت ایسه صورت
قبیلندن اولمسیله معارضه بالمثل دینلمسنده وجه مناسبت موجوددر
قال رحمه الله (والا فتسمی معارضة بالغیر) واکر دلیل معارض
صورتده دلیل معللك عینی اولمزسه معارضه بالغیر تسمیه اولنور
وصورتده عینی اولمامسی یا مادة عینی اولوبده فقط صورتا عینی
اولمامسیله ویاخود کرك صورت وکرك ماده جهتنده حقیقة
یکدیکرك غیری اولمسیله اولور بو صورتده اشبو قسم ثالث
معارضه ایکی قسمه منقسم اولمش اولور اول صورتا ومادتاً
دلیلینك یکدیکرینه مغایر اولمسیدر مثلا قدم عالمه فلسفینك زیرا
عالم اثر قدیمدر وهر بر اثر قدیم قدیمدر دلیلنه مقابل متکلمك عالم

حادثدر زیرا اثر فاعل مختاردر وقدیمدن هیچ برشی اثر مختار دکلدر دیو ایراد ایلدیکی دلیل مادة اولك غیری اولدیغی مثللو اولشکل اولدن وثانی شکل ثانیدن اولمسیله صورتده دخی مغایری اوله‌رق معارضه بالغیرك بوقسمندندر وثانی صورتده اولك غیری وجهده ده مثلی اولمسیدر مثلا فلسفینك مغالطهٔ عامه طریقیله قدم عالم اوزرینه اکر وجود وعدمی قدم عالمی مستلزم اولان برشی موجود ویاخو معدوم اولورسه عالم قدیمدر لکن اول حق وتالی مثلیدر دیو استدلالنه ینه طریق مذکور ایله بالمقابله اکر عالم قدیم اولسه وجود وعدمی حدوث عالمی مستلزم اولان شی نه موجود ونه معدوم اولوردی لکن تالی باطل ومقدم مثلیدر دنیلسه دلیلیندن ایکیسیده استثنائی ایسه‌ده اول واضع وثانی رافع اوله‌رق صورتلری مختلف لکن مادة متحدلردر

قال رحمه الله (وایضا ان کانت المعارضة فی مقابلة دلیل المدعی فتسمی معارضة فی المدعی وان کانت فی مقابلة دلیل المقدمة فتسمی معارضة فی المقدمة) مطلق معارضه‌یی وجه آخرله قسمینه تقسیمدر یعنی اکر معارضه مدعانك دلیلی مقابلنده اولورسه یعنی معارض حکم مدال مطلوبك خلافی اوزره دلیل اقامه ایدرسه معارضه فی المدعی تسمیه اولنور نته کیم سبق ایدن امثله بوقسمندندر وبونده معارضه‌نك معلل مدعاسنی اثبات ایتدکدنصکره اولمسی لازمدر والاغصب اولور واکر معارضه مقدمه‌نك دلیلی مقابله‌سنده اولورسه یعنی معارض مقدمه‌نك خلافی اوزره دلیل اقامه ایدرسه

معارضه فی المقدمه تسمیه اولنور مثلا وضوءده ترتیب فرض اولدیغی اثباتده زیرا ترتیب منصوص علیهدر وهر برشی که شانی بو اوله فرضدر اما کبری یعنی حقنده نص اولان شیئك فرضیتی ظاهردر واما صغری زیرا آیت وضوءدن ترتیب مستفاددر وآیتدن مستفاد اولان هر برشی منصوص علیهدر دینلور وسائل اشبو مقدمهٔ صغرانك دلیلنه مقابله ایله عندمزده ترتیبك منصوص علیه اولمدیغنه دلالت ایده‌جك دلیل واردر زیرا جمهور نحات عندنده واو عاطفك مدلولی مطلق جمع اولوب ترتیبه دلالت ایتمز حالبوکه قرآن مبین لسان عربی اوزره منزلدر بوصورتده ترتیب وضوء منصوص علیه دکلدر دینلسه بومعارضه معارضه فی المقدمه قسمندن اولور و بومعارضه‌نك مقدمهٔ دلیل اثبات اولندقدنصکره ایراد ایدلمسی لازمکلور فقط سید شریف قدس سره معلل مقدمهٔ دلیلی بعدالایراد بیانه تعرض ایتمدیکی صورتده کأن مقدمه‌نك بداهتنی ادعا ایتمش حکمنده اولوب بوایسه برهان منزله‌سنده اوله‌رق سائل طرفندن اشبو مقدمه‌نك فسادی اوزره اقامهٔ دلیل جائز اوله‌جغنی شرح حکمة العین حاشیه‌سنده ذکر ایلمشدر بوصورتده مقدمهٔ غیر مدلله اوزرینه ایراد اولنان معارضه غصب عد اولنمیوب قانون توجیه اوزره دخل وارد اولمش اولور وکلام سید هرنقدر بین المناظرین مشهورك خلافی ایسه‌ده معدن تحقیقدن صادر سیدالکلام

اولەرق مواضع كثيره دە نفعى موجب اولديغندن حفظى مهمدر

قال رحمه الله (فلك فى مقابلة كل من تلك المناصب مناصب اما مناصبك فى مقابلة المنع الحقيقى او المجازى فثلثة الاول اثبات الممنوع بدليل يدل عليه سواء كان الممنوع دعوى غير مدللة او مقدمة دليل وسواء كان المنع مجردا او مع السند) مصنف طريق مناظرەدە سائله عائد اولان مناصب ووظائفى بعد البيان بو سؤاللره معلل طرفندن جواب نه يولدە اولمق لازمكله جكنى ايراده شروع ايتمشدر ايمدى تفصيلاتى مرور ايدن مناصب سائلدن هر برلرينك مقابلنده سنك ايچون دخى مناصب معينه واردر اما سائلك منع حقيقى و ياخود مجازى ايله اولان اعتراضنه مقابلەدە معللك مناصب ثلثەسى اولوب منصب اول ممنوع اولان شى اوزرينه دلالت ايدەجك دليل ايله ممنوعى اثبات ايتمكدر وممنوع اولان شى دعواى غير مدلله و ياخود مقدمۀ دليل اولمقدن وكذلك منع دخى سنده غير مستند منع مجرد و ياخود منع مع السند اولمسندن اعم اولەرق بونلرك جملەسى اثبات ممنوع ايله مقابلەيە صالحدر مثلا معلل مع السند عالمك بر محدثى اولديغنى بيان ايله هر نه زمانكه عالم حادث اولديسه انكچون محدث واردر لكن مقدم حقدر ديديكى حينده بر سائل اشبو قياس استثنائينك وضعنى منع ايدرك عالمك حادث اولديغنى تسليم ايتميز نيچون قديم اولمسى جائز دكلدر ديسه معلل اشبو مقدمەيى اثبات ايدرك زيرا عالم متغيردر وهر بر متغير حادثدر دير واكر سائل عالمك

متغير اولديغنى عدم تسليم ايله صغراىى منع ايدرسه معلل جانبندن بو مقدمەنك دخى اثباتيله زيرا حركات وسكناتى يعنى بونلردە اولان تغيراتى وايام وليالدە جارى اولان مضى وتحولاتى مشاهده ايدرز دينلور

قال رحمه الله (الثانى ان تبطل السند المساوى او الاعم كذلك ان كان المنع مقترنا باحدهما ومثله تحرير المدعى او المقدمة الممنوعتين) ومقابلۀ منعدە معلل ايچون منصب ثانى اكر منع سند مساوى و ياخود سند اعمه مقارن ايسه اشبو سند مساوينك و ياخود اعمك ابطالنه دلالت ايدەجك دليل ايله ابطال ايلمسيدر و بونلره تخصيصى زيرا معلل ايچون ابطالى فائده ويرەجك سند انجق سند مساوى ايله بردە مقدمۀ ممنوعەنك نقيضندن مطلقا وعين مقدمەدن من وجه اعم اولان سند اولوب بو سندلرك ابطاليله مقدمۀ ممنوعەنك نقيضى باطل وعينى ثابت اولەجغى ولا ينفع المعلل الا ابطال المساوى اه قولنده وتفرعات مقتضيەسى بو كلامك ترجمەسندە مرور ايتمشدر وممنوع اولان مدعايى و ياخود مقدمۀ ممنوعەيى تحرير ايتمك دخى اشبو ابطال سندك مثليدر وتحريردن مراد مدعا وياخود مقدمۀ ممنوعەلردن وياخود جزء دليلدن منعك دفعنه سبب اولەجق حيثيتده معللك مرادنى بيان ايلمسيدر شو وجهله كه لفظك محتمل اولديغى معانيدن منع سائلى موجب اولان معنى مقصودى اولميوب بلكه مراد ايلديكى معنى معناى آخر ايدوكنى ايراد وحاصلى تقرير و بيان مراد ايلمسيدر

تقریر قوایدنده مبین اولدیغی وجهله منعك ابطالی منع اولنان شیئك عندالمانع نظری مسلم ویاخود بدیهیٔ اولی ویاخود بدیهیٔ فطری القیاس ویاخود منشاء بداهتی عامهٔ ناس بیننده مشترك اولان بدیهی اولمسنه متوقفدر وابطال منع دعوی اولوب بونك دلیله مقارنتی ودلیلنك تقریری لابددر شووجهلهکه مثلا بومنع بدیهی اولان دعوی ویاخود مقدمه‌یی منعدر وهر بر منعکه بووجهله اوله باطلدر دینلوب بعده منع مورودباطل اولدیسه ممنوع ثابتدر لکن مقدم حق اولوب تالی دخی حقدر دینله‌رك بطلان دلیل ایله ممنوعك ثبوتی اوزرینه استدلال ایدلمش اولور وبونی تقریرده دیکر بر طریق دخی بوممنوع بدیهی ویاخود عندالمانع مسلمدر وهر بر شیکه بووجهله اوله منعی باطلدر وهر بر شیکه منعی باطل اوله اوشی ثابتدر دینلمسیله اولور [*]

وممنوعك بووجهله بدیهی ویاخود عندالمانع مسلم اولمسی بعضا ظاهر اوله‌رق بداهتی اوزرینه استدلاله توقف ایتمز وبعضا معللك ممنوعدن اراده ایتدیکی معنایی مراد ایتمکده خفا اولمق حسبیله خفی اولور بوسببه مبنی سائل عندنده مسلم اولمیان معنای نظری‌یه حمل ایدرك منعه تصدی ایدر واوحالده معلل سائله

[*] بودخی معلوم اولسونکه شارح محقق سلمه الله تعالی بیان ایلدیکی وجهله ابطال منع معلله مفید اولورایسه‌ده ابطال مذکور جواب الزامی ودلیل جدلی اولوب تحقیقی اولمادیغندن اظهار حق مراد اولندیغی حالده صحیح اولماز
المحشی عبدالحمید
عفی عنه

سائله خفی اولان معنای مرادی تحریر وبیان ایله جواب اعطا ایلر وبوتحریر حقیقتده ذکری مرور ایدن تقریرلرده مأخوذ صغری اوزرینه دلیلدر وتقریر اولده صغری بومنع بدیهی اولان دعوی ویاخود مقدمه‌یی منعدر وتقریر ثانیده بوممنوع بدیهی ویاخود عندالمانع مسلمدر قولمز اولوب تحریر مدعا ویاخود مقدمه‌دن بوصغری ایچون مستفاد اولان دلیل ممنوعدن مراد فهم ایتدیکك معنای نظری اولمیوب بلکه بدیهی ویاخود عندکده مسلم اولان معنای فلانیدر دینلمسندن عبارتدر وچوق کره معلل جواب منعده تحریر ممنوع ایله اکتفا ایدرك مقدمات سائره‌یی طی وترك ایدر ونفس معلل ایچون معنای مرادی تعیننده ولو بومعنی لفظ ویاخود قرینه‌دن ظاهر اولمسه دخی حق وصلاحیت اولوب فقط معنای مجازی اولدیغی تقدیرده یالکز معنای حقیقی ایله اشبو معنای مجازی بیننده وجود علاقه لازمدر والا سائل طرفندن بواراده بلا علاقه ارادهٔ معنای مجازیدر دیو رد اولنور واکر معلل جانبندن مجیب آخر برکسنه اولورسه مجازده قرینهٔ صارفه ومعینه‌دن لابددر زیرا معللك کندی مرادنی تصریح وبیانی ادله وقرائن صارفه‌نك اقواسی اوله‌رق مرادی بومعنی اولدیغنه دلیل اقامه‌سیله وقرینهٔ صارفه ارائه‌سیله مطالبه اولنه‌مز ایسه‌ده مجیب معللك غیریسی اولدیغی حینده معنای حقیقیٔ غیر ظاهرده مراد بواولدیغنی تعیین ایده‌جك قرینه‌نك ومعنای مجازیده قرینهٔ صارفه ومعینه‌نك ارازی اقتضا ایدر والا بومعنالری ادعاسی منع

وارد اولنور شوقدرکه اکر تحریر مراد ایله جواب نقض ایله سؤالدن ایسه اشبو تحریر نقضك منعیچون سند اولوب سندده ایسه جواز وقوع کافی اولمسیله مجیب هرکیم اولورسه اولسون یالکز ارادهٔ معنای مجازیده وجود علاقه لابد اوله‌رق قصور هیچ برشی ایله مطالبه اولنمز وخفی اولمسونکه ممنوع تقریب دلیل اولور ایسه تقریبی تحریر ایتمك قابل ومتصور اولمامسیله بعضا مدعانك وبعضا دلیلك مدعا اوزرینه انطباقی حاصل اوله‌جق بعض اجزاء دلیلك تحریریله ودلیلده شرائط انتاجك منع وجودنه کذلك اجزاء دلیلك تحریریله جواب ویریلوب کرك اجزاء دلیل وکرك شرائط انتاجدن برشیئك منعندن تحریر مدعا ایله جواب ویرلمز تحقیقات مهمه‌دن اولمسیله بالضرور اختیار اطناب ایدلمشدر ومنه التوفیق

قال رحمه الله (الثالث ان تنتقل من هذا الدلیل الی دلیل آخر لکن بشرط عدم العجز عن اتمام الدلیل الاول) منعه مقابله‌ده معلل ایچون اولان منصب ثالث اشبو مورد منع اولان دلیلدن مدعایی اثبات ایده‌جك دلیل آخره انتقال ایلمسیدر لکن دلیل اولی اتمامدن عدم عجز شرط اولوب وبونك طرق اتمامی منصبینده اولان ایضاحاتدن معلوم اولمسیله تکراردن مستغنیدر بیانی مرور ایتدیکی وجهله برمدعانك دلیلین ایله اثباتی اقیسهٔ اقترانیه‌لرده انجق یالکز حد اوسطك واستثنائیلرده عینا ویاخود نفیا واثباتاً جزء متکررك تغایریله اولور مثلا برشیئك حیوان

اولدیغنی اثبات ایچون مغایرت مذکوره ایله یکدیکره مغایر ادله بولنه بیلوب بعضیسندن آخرینه انتقال اولنه بیلور مثلا قیاس اقترانیدن بوشی حیواندر زیرا متنفسدر وهربرمتنفس حیواندر قیاسیله استدلال اولنه جغی مثللو زیرا اوشی متحرك بالاراده‌در وهربر متحرك بالاراده حیواندر قولی دخی دلیل آخردر وبودلیللر قیاس استثنائی ایله‌ده تقریر اولنه‌رق اکر بوشی متنفس ایسه حیواندر لکن متنفسدر ایمدی بوشی حیواندر ویاخود زیرا اکر بوشی متحرك بالاراده ایسه حیواندر لکن متحرك بالاراده‌در ایمدی بوشی حیواندر دینلور بواستثنائیلر عین مقدمك استثناسیله اولوب اولده جزء متکرر متنفس وثانیده متحرك بالاراده اوله‌رق عینا متغایرلردر واکر اوشیئك حیوان اولمدیغنی اثبات ایتمك استنلور ایسه بوشی حیوان دکلدر زیرا اکر بوشی حیوان ایسه متنفسدر لکن متنفس دکلدر اویله اولنجه حیوان دکلدر وکذلك زیرا اکر بوشی حیوان ایسه متحرك بالاراده‌در لکن متحرك بالاراده دکلدر اویله اولنجه حیوان دکلدر دینلور بومثاللر دخی قیاس استثنائی اوله‌رق نقیض تالینك استثنالریله اولوب جزء متکرر عینا متغایرلردر

کیفیت انتقاله کلنجه اکر معللك دلیل آخره انتقالی اعتراض سائل وارد اولوب‌ده معلل اتمام دلیلیله جوابه مقتدر اوله‌میه‌رق دلیل آخره انتقال ایتمکلکه مجبور ومضطر اولمسندن نشئت ایتمش اولورسه معللك افحامیله انقطاع بحثدن معدود اولور واکر بووجهله عجزدن نشئت ایتمیوب‌ده عند السامعین اشتباهه محل

قالمامق اوزره دها ظاهر وواضح دليل ايله استدلال ايتمك غرضنه مبتنى اولورسه انقطاع بحث عد اولنمز لكن صاحب تلويح شق اولك انقطاع بحثدن عد اولنمسى بسبب الانتقال تطويل بحثدن احترازاً مجرد اهل مناظره‌دن براصطلاح اولوب والا حقيقة انقطاع بحث عد اولنه‌جق انتقال معللك ستر افحام ايچون مطلوبه مناسب يعنى مطلوبك ثبوتنى موجب اولميان دليله انتقال ايتمسى ايدوكنى بيان ايتمشدر [*] تقرير قوانينده مبسوط اولديغى وجهله بين النظار ايكى شى مشتهر اولوب بوندن برسى دليل آخره انتقال وديكرى تغيير دليلدر وبونلرك بيننده فرق اولوب وياخود متحد اولدقلرينه دائر برتصريحات اولماسيله صاحب قوانين شو وجهله تحقيق مقام ايلمشدركه اشبو تغيير دليل ايله

[*] بو مبحثده زبدهٔ كلام وخلاصهٔ تحقيق مقام شويله‌در كه دليل اولده اولان مابه التغاير دليل ثانيده اولان مابه التغايرى مستلزم اولورايسه بوكه عرف مناظرينده تغيير دليل اطلاق اولنور كه مطلقا موجه ومقبولدر مستلزم اولماديغى صورتده دليل اخره انتقال تسميه قلنوب اكر بو انتقال مجرد سامعينه مشتبه اولميان دليلك وياخود سند مانع ايله متقوم اولان دليلك ابرادى ايچون اولورسه وياخود معارضه على المعارضه صورتنده اولديغى كبى دليل اول بالواسطه مقدوح اولوب بالذات مقدوح اولماز ايسه بو صورتلرده ينه مقبول اولوب انقطاع بحثدن عد اولنماز بو صورتلرك غيرنده انقطاع بحثدن عد اولنوب عندلرنده موجه ومقبول طوتلماز

لمحرره عبدالحميد

عفى عنه

دليل آخره انتقالدن ايكيسنك دخى تحقق دليل ثانينك اوله مغايرتنه مبنى اولديغى بى اشتباه وبو مغايرت ذكر اولنديغى وجهله اقترانيده حد اوسط واستثنائيده جزء متكررك مغايرتلريدر وليث واسد كبى مترادفينك اتحاد مفهوملرى حسبيله متغايرين عد اولنميه‌جغى ظاهردر ايمدى اكر دليل اول وثانينك متضمن اولدقلرى حداوسط وياخود جزء متكررلر بيننده تباين وياخود عموم وخصوص من وجه اولماسيله دليل اولك متضمن اولديغى حداوسط وياخود جزء متكررك تحقق حينده دليل ثانينك متضمن اولديغى حداوسط وياخود جزء متكررك تحقق لازمكلمزسه وياخود دليل ثانينك متضمن اولديغى شى دليل اولك متضمن اولديغى شيدن مطلقا اخص اولورلرسه بونلردن صورت تباينده عرف نظارده دليل اخره انتقال متحققدر وبوكا تغيير دليل اطلاق اولنميه‌جغى دخى مجزومدر واما ايكى صورت اخيره‌كه برسى دليلينك متضمن اولدقلرى شيئين بيننده عموم وخصوص من وجه اولمسى وديكرى دليل ثانينك متضمن اولديغى شيئك اولدن مطلقا اخص اولمسيدر بونلرده دخى ظاهر اولان عرفلرنده دليل اخره انتقال قبيلندن اولوب تغيير دليلدن عد اولنمامسيدر زيرا عموم وخصوص من وجهده بعضا تصادق بولنمسى وثانيده عامك اخصه لازمكلمسى حسبيله دليلين بيننده نوع مناسبت اولمسنه نظرا صورت تباينده اولديغى وجهله جزما انتقالدن عدى موجب تردد اولورسه‌ده لكن بو تعلقدن ناشى دليل ثانينك اوله لازم كلمامسى انتقالدن عدنى

مرجحدر وامابينلرنده مساوات بولنديغى وياخود ثانينك متضمن اولديغى شى اولدن مطلقا اعم اولديغى حسبيله اولك متضمن اولديغى شيئك حين تحققنده ثانينك دخى تحققى لازمكلورسه عرفلرنده بوايكى صورتده تغيير دليلك وجودى شك واشتباهدن ازاده‌در وظاهر اولان اشبو صورتينه عرفلرنده دليل آخره انتقال تسميه اولنيوب وانقطاع بحث عدايدلماميدر وبر دليلك قياس اقترانيدن اولوبده استثنائى‌يه وياخود قياس استثنائيدن اولوبده اقترانى‌يه نقل ايدلمسى احداقيسه‌نك اخرينه كيفيت استردادنى معرفته متوقف اولوب تفصيلاتى تقرير قوانيده مبسوطدر قال رحمه‌اه (كما انتقل براهيم عليه السلام من غير عجز منه عن دليل الاحياء والاماتة الى دليل اتيان الشمس من المشرق الى المغرب) نته‌كيم حضرت ابراهيم صلواة الله على نبينا وعليه ايله نمرود عليه اللعنه‌نك اثبات ربوبيت الهيه ايچون محاجه ومخاصمه‌سنده جناب خليل عليه السلامك دليل احيا واماته‌دن شمسك مشرقدن مغربه اتيانى دليلنه انتقال بيورملرى من غير عجز دليل آخره انتقال قبيلندندر شويله‌كه حضرت خليل صلواة الله على نبينا وعليه كسر اصنام اوزرينه ايام عديده سجنه القا وبعده لاجل الاحراق محبسدن اخراج اولنديغى حينده نمرود عليه اللعنه نبى ذيشاندن خلقى جانب ربوبيتنه دعوت ايلديكى كيم ايدوكنى سؤال ايتمسيله اثبات ربوبيت الهيه ايچون ربى الذى يحيى ويميت يعنى خلقى كنديه دعوت ايلديكم رب متعال احيا واماته‌يه قدرت

ومشيت الهيه‌سنده اولان خلاق كريمدر بيوردقلرنده لعين مردود نمرود مسجونلرندن برشخصى عفو واطلاق وديكرينى قتل واعدام ايدرك انا احيى واميت قوليله مخاصمه‌يه قيام ايدوب احيا ايله اطلاق مسجونى قصد ايلمشدر احيا ايسه اعطاء روح ايله افاضهٔ حيات اولوب اطلاق مسجون احيا اولمديغى جهتله نمرودك مقام حجتده ايراد ايلديكى اشبو كلام نامعقولك عند العقلا بطلانى ظاهر اولمشدر وحضرت خليل عليه السلام دليل اولى اتمامدن قطعا عاجز اولمدقلرى حالده تلبيس لعين سببيله جهلهٔ مترددين ايچون حصولى مظنون اولان شبهاتى دفع وازاله ومدعالرينى بعد التنوير تضعيف اضائه مقصديله دليل آخره انتقال بيوره‌رق ان الله يأتى بالشمس من المشرق فأت بها من المغرب بيوروب نمرود مردودى فبهت الذى كفر حفرهٔ خذلاننده براقشلردر انجق قاضئ بيضاوى رحمة الله عليه جناب خليل عليه السلام نمرودك اشبو معارضهٔ فاسده‌سى اوزرينه اعتراضدن اعراض ايدرك تمويه وتلبيسنه اقتدارى تعلق ايتميه‌جك شى ايله احتجاج بيورمشلردركه بووجهله اشبو ثانيا ايراد بيوردقلرى ان الله يأتى بالشمس الآيه قول كريملرى فى الحقيقه ماسوانك اتياندن عاجز اولدقلرى مقدورات الهيه‌دن بولنان مثال خفيدن مثال جلى‌يه عدول اولوب بوقسه برحجتدن حجت اخرايه انتقال اولمديغنى بيان ايلمشدر بوصورتده مصنفك اشبو نظم جليلى من غير عجز دليل آخره مثال اولمق اوزره ايراد ايلمسى تقريراوله وياخود ظاهره بناءً اولمش اولور قال رحمه‌اه

(ولا يجوز لك في مقابلة المنع ان تمنع المنع وما يؤيده) ومعلل ايچون مقابلهٔ منعده منعى و ياخود منعى تأييد ايدن سندى و ياخود سندى تأييد ايچون ذكر اولنان تنويرى منع ايتمك جائز اولمز چونكه معللك كلامندن برشى منع اولنديغى حينده معلل اوزرينه واجب اولان معامله انجق مدعاسنى اثبات ايتمك يعنى حقيقة و ياخود حكما اوزرينه استدلال ايلمكدر و ناقضك نقضى و معارضك معارضه سى عندنده دليلندن اشبو نقض و يا معارضه يى دفع ايتمكدر منع منع ايسه ممنوعى اثبات ايده ميه جكى جهتله موجب نفع اوله مز و منعى منعدن مراد منعك صحت ورودنى منعدر بوده اشبو منعك صحت ورودى مسلم دكلدر نيچون جائز دكلدركه ممنوع بديهىٔ جلى و ياخود عندنده مسلم اولسون ديمكدن عبارتدر واما ذات منعى منع سائله دليل طلب ايتمكلكك مسلم دكلدر دينمسيله اولمق اقتضا ايدر حالبوكه مشاهد اولان طلب دليل اوزرينه طلب دليلده برمعنى اولميوب محضا مكابره در و منع سند اوچ وجه ايله اولوب اول صورت قطعيه ده اولان سندك منعى اوله رق بو منع بلا شبهه بحث اخره انتقالدر وجه ثانى على سبيل الجواز ايراد اولنان سندك منع جوازى اولوب مثلا سائل بو مدعايى تسليم ايتمز نيچون جائز دكلدر كه امر شوو جهله اولسون ديديكى حينده معلل جانبندن امرك اوا وجهله اولمسنك جوازنى تسليم ايتمز نيچون اوا وجهله اولمقلغنك امتناعى جائز اولمسون دينلمسى كبيدر بودخى بلا شبهه بحث آخره انتقال ايتمكدر وجه ثالث متعلق جوازى منع ايله مثلا

صورت مذكوره ده معللك امر اويله اولديغنى تجويز ايتمز نيچون جائز دكلدركه شويله اولسون ديمسى كبيدر ومعللدن بو منع خصمه مقابله اوله مز زيرا امرك اويله اولمسنك تجويزى جواز نقيضنى منع ايده مز مانع ايچون بو جواز ايسه منعده كافيدر بو حالده اشبو وجه ثالث بحث آخره انتقال اولميوب بلكه بحث مدافعه ايله تحقق ايده جكندن عداد بحثدن عد اولنمز حاصلى بو وجه صرف مكابره اوله رق غير موجهدر و (خفى) اولمسونكه نقيض ممنوعدن مطلقا و ياخود من وجه عمومنده و ياخود نقيض ممنوعه مباينته استناد ايله سندك سنديته صلاحيتنى منع ايتمك دخى نفع ويرميه جكى بيان اولنمش ايسه ده بعض فضلا سندك صلاحيتنى منع و ابطال مفيد اولدقلرينى بيان ايدوب و بو كلامى تأييدده دينلمشدركه سندك صلاحيتنى ابطال ايتمك مفيد اوله رق بحث آخره انتقال دخى دكلدر زيرا سائلك برشيئى سند ايله منع ايلمسى انجق وسند نقيض ممنوعى مستلزمدر ديو زعمنه مبنى اولوب اكر عدم استلزامى معلومى اولسه سند مذكوره استنادا منعه تصدى ايتميه جكنى اقتضا ايدر الحاصل اعتقاد استلزام سبب منعى اوله رق بو اعتقاد زائل اولمسيله برابر منعى دخى زائل اولور شو قدركه اكر ثانيا منعى تكرر ايدرسه اوحالده ممنوعى اثبات ايلمسى لازم كلور .

(وستير) اولمسونكه مانعك و كذلك ناقض و معارضك عباره سنى نحو و صرف امثالى قانون عربيه يه مخالفتنى ايراد ايله ابطال ايتمك دخى معلله نفع ويرمز خلاصهٔ مقال معلل سائلك منع ايلديكى

شیئی اثبات ایتمیه‌رك بو یولده اعتراضات ایله اشتغالی بحثی
نهایته ایصال و بحث آخره انتقال دیمك اوله‌رق سائل معللی
مقابله‌دن اظهار عجز ایله افحام ایتمش اولور و بو وجهله معللك
منصبنك خارجنده سرد مقالات ایلمسندن غرضی سائلك اعتراضنی
دفع ایتمك و اوزرینه ترتب ایدن وظیفهٔ مقابله‌یی ایفا ایلمك قصدینه
مبنی اولورسه بحث موجه اولمیه‌رق فضول کلامدن معدود اولور
و بویله اولمیوب ده سائلك منعنی تسلیم ایدرك فقط ذکر ایلدیکی
سندك فسادنی اظهار ایچون اثبات ایدرسه بو صورتده سائل
اوزرینه اعتراض مذکورك دفعی واجب اولور .
قال رحمه الله (واما مناصبك فی مقابلة کل من النقض الاجمالی
التحقیقی والشبیهی والمعارضة التحقیقیة والتقدیریة فمناصب
السائل المتقدمة) واما معلل مخاطبك نقض اجمالئ تحقیقی ونقض
شبیهی ایله معارضهٔ تحقیقیه ومعارضهٔ تقدیریه‌دن هر برلرینه
مقابله‌ده اولان مناصبی عینیله سائلك ذکری سبق ومرور ایدن
مناصبیدر نقض اجمالئ تحقیقی تفصیلات سابقه‌دن معلوم اولدیغی
وجهله یا دلیل معللك مادهٔ اخراده جریانیله برابر اوماده‌ده حکمك
دلیلدن تخلفی و یاخود دلیلك دور وتسلسل امثالی خصوص
فسادی استلزامیله ابطالدن عبارت اولوب اشته بوکا مقابل معلل
ایچون منع ونقض ومعارضه مناصبندن هر بریله جوابه صلاحیت
واردر شویله که منع طریقیله اولدن یعنی جریان وتخلف ایله
نقضدن جواب ذکری مرور ایتدیکی وجهله سائلك صغرای

دلیلنك متضمن اولدیغی جزئینك یعنی گاه جریانك وگاه تخلفك
و یاخود قاعده‌سنه توفیقا ایکیسنك منعیله در و ثانیدن یعنی
خصوص فسادی استلزام ایله نقضدن جواب ینه مرور ایدن
تفصیلاته توفیقاً منع صغری ایله اولوب بو منع بعضا کبراده دخی
جاری اولور ونقضدن مدعانك دلیل اخر ایله اثباتی و کذلك دلیلك
تحریر و تغییری صورتلریله‌ده جواب ویرلمسی ممکن اوله‌بیلور ایسه‌ده
تفصیلات سابقه‌یه توفیق لازمکلور و نقضك ینه نقض ایله دفعی تخلف
و یاخود خصوص فسادی استلزامدن عبارت اولان شاهد نقضك
تخلف و یاخود خصوص فسادی استلزامندن طولایی ابطال
ایدلمسیله اولور ونقضك معارضه ایله دفعی دلیل منقوضك
صحتنی اثبات ایله اولور شو طریق ایله که ابتداء دلیلك
مقدمه‌لرندن هر برینك صحتنی بعد الاثبات بو واسطه ایله دلیلك
صحتی اثبات اولنور ومعارضهٔ تحقیقیه‌دن جواب یا دلیل
معارضك مقدمه‌سنی منع ویاخود دلیل معارضك تخلف ویاخود
خصوص فسادی استلزامیله نقض و یاخود سائلك دلیل اقامه
ایلدیکی نقیضك خلافی اولان اصل اوزرینه دلیل اخر اقامه‌سیله
وحاصلی دلیل اقوی ایراد و یاخود دلیل اول وثانینك
برلشمه‌سندن حاصل اولان قوته استناد ایدلمسیله اثبات مدعا
ایدرك معارضه علی المعارضه طریقیله اولور تحریر دخی حکماً
اثباتدر و بعضیلر معارضه مقابلنده معارضه‌نك عدم جریانینه
قائل اولمشلر ایسه‌ده بو قولك معتمد به اولمدیغی شرح عضدیه‌ده بیان

اولنمشدر و بو بابده جاری اوله جق دلیللر ایله سائره یه دائر تقریر قوانیندە تفصیلات واردر ونقض اجمالی شبیهی ایله معارضهٔ تقدیریه دخی بو تقریرلردن منفهم اولور وخفی اولمسونکه اصطلاح قومده شایع اولان مجارات خصم تعبیریکه خصم ایله مماشات وخصمه ارخای عنان وخصم ایله مساهله دخی اطلاق ایدرلر حقیقتی شوندن عبارتدرکه سائل برشیئك شیء آخری استلزامنی زعم ایدر و بوزعم واقعده لزومك بطلانیله برابر بر سببدن ایچون وهمك استلزام ایله حکم ایلمسندن نشئت ایلر حالبوکه معلل ایچون شیء اولی انکاره مجال اولمیوب شیء ثانی ایسه دعوای معلله مناقض اولمسیله سائل بو وجهله دعوای معلله مناقض اولان شیء ثانی یی مستلزم اولدیغی زعم ایتمسندن ناشی شیء اولی ادعا ایتمك طریقیله معلله اعتراض ایدر او حالده معلل ایچون جوابده ایکی امر اولوب اول سائلك معارضه ایتدیکی شیئه التفاتی ترك ایدرك مدعاسنی دلیل آخر ایله اثباتدرکه بو صورت ذکر اولندیغی وجهله معارضه علی المعارضه در وامر ثانی سائلك دعواسنی تسلیم ایدرك استلزامی منع ایلمسیدرکه ایشته مجارات خصم بودر وبو طریق تبکیت خصمده اولندن زیاده مؤثردر زیرا سائلك شبهه سنی ازاله ایتمك انجق بو طریق ایله حاصل اولور ومصنفینك جوابلرنده قلت نعم ولکن الامر کذا تعبیرلریله مجارات کثرت اوزره واقعدر واصطلاح مناظرینده مجارات تسلیمك غیریدر زیرا عرفلرنده تسلیم سائلك منع ایلدیکی

شیئك من غیر اعتقاد صحتنی تسلیم اولوب مجارات ایسه بویله دکلدر

قال رحمه الله تعالی (لان کلاً من النقض والمعارضة استدلال وتعلیل فصار السائل فی کل منهما معللا وصرت ایها المعلل سائلا فلك مناصب السائل وهکذا تقع انقلابات المناصب الی ان یعجز احد الخصمین فعجز المعلل یسمی افحاماً وعجز السائل یسمی الزاماً)

ونقض ایله معارضه یه مقابل معلل ایچون مناصب سائل اولوب اولمدیغی حقنده بین النظار اختلافات اولوب ومصنف مرحوم مناصب سائلدن هر برینه مقابل معلل ایچون اشبو مناصب اولدیغی قول مختارینی اختیار ایله بونی معرض اثباتده دیرکه زیرا اکرك نقض وکرك معارضه استدلال وتعلیل اولمسیله بونلردن هر برینده سائل معلل اولدیغنه بناء مدعی اولان معلل دخی سائل اوله رق بو جهتله مناصب سائلی احراز ایدر و بو وجهله احد خصمینك تحقق عجزنه دکین مناصبده انقلابات وتحولات واقع وجاری اوله رق بو منصبلر یکدیکره انتقال ایلر ایمدی اکر معللك عجزی تحقق ایدر ایسه افحام وعجز سائله الزام دینیلور شویله که معلل مدعاسنی اثباتدن عاجز قاله رق اسکات ایدلمش اولور ایسه بو وجهله عجز معلله افحام وکندیسنه مفحم دینیلور واکر سائل معللی افحامدن بیمجال اوله رق قبول مدعایه مضطر الحال اولور ایسه بو وجهله عجز سائله الزام وکندیسنه ملزم تعبیر اولنور و بو وجهله عجز معلله افحام وعجز سائله الزام

اطلاقی اصطلاح قومدر ولغة افحام ابسم ایتمکدر که افحم اسکت یعنی سکوت ایتدیرلدی معناسنه والزام لازم ایتمك اولوب التزام معانقه معناسنه‌ده کلور ومدعینك عجزی اختیار سکوتی وسائلك خصومتدن عجزی مدعی یه تسلیمیله ترضیه ایتمکلکه مجبوریتی موجب اوله‌جغندن معنای لغویلرنجه‌ده مناسبت ظاهردر

اصطلاح قومده تبکیت تعبیری توبیخ وغلبه معنیینده مستعمل اولوب تشدید کاف ایله بکته قولی تشدید با ایله و بخه یعنی توبیخ ایلدی و یاخود صحبت ایله غلبه ایلدی معنیینی افاده ایدر ومعنای ثانی ایله تبکیت اسکات والزام معناسیله تفسیر ایدلمشدر تعبیر وتعییب وتوبیخ ولوم دخی برمعنایه‌در

استدلالك معنای لغویسی طلب دلیل اولوب عرفده مطلقا ویاخود دلیلدن نوع خاص اوزره دلیل اقامه‌سیدر وسیدشریف مدلولی اثبات ایچون تقریر دلیل مفادیله تفسیر ایلمشدر بوده یا وجود دخاندن نار اوزرینه استدلال کبی اثردن مؤثره استدلال اوله‌رق دلیل انی دینلور ویاخود نار ایله دخان اوزرینه استدلال کبی مؤثردن اثره استدلال اوله‌رق دلیل لمی تسمیه اولنور ویاخود استدلال بر اثردن اثر اخر اوزرینه اولور وتعلیل اثبات اثر ایچون مؤثرك ثبوتنی تقریردر بومعنالرجه استدلال تعلیلدن اعم اولمش اولور

ومقدمهٔ برهانیه‌ده استدلال ذهنك معلولدن علته انتقالی وتعلیل بونك عکسی اولمسیله بیان ایدوب بوتقدیرده بینلرنده تباین اولور وبعضیلر تعلیلی برشیئك علتنی بیاندر دیو تعریف وعلتدن مراد امر مطلوبه حصول تصدیقده واسطه اولان شیدر دیو بیان ایتدیلر

خفی اولمسونکه اصطلاح مناظرینده تعیین طریق شوندن عبارتدرکه بعضاً معللك مطلوبی اوزرینه اتیان ایلدیکی دلیل تطویل ویاخود استدراك ویاخود خفایی مشتمل اولمسیله سائل بوشیلردن خالی دیکر بردلیله اشارتله اولی اولان بودلیل ایله استدلال اولنمسیدر دیو اعتراض ایدوب اولحینده معلل بواعتراض تعیین طریق قبیلندندر بوایسه دأب مناظریندن دکلدر ویاخود قانون مناظره‌دن خارجدر ویاخود قانون توجیه اوزره دکلدر دیوجواب ویرر کذلك بعضا واقع اولورکه معلل برشیئی افاده ایتمك اوزره برطریقی تعیین وترجیح ایدرك بوطریق شیء مطلوبی مفید اولدیغی اوزرینه دلیل اتیان ایلدکدنصکره سائل طرفندن بودلیل طریق مذکوری ترجیح ایده‌مز زیرا بوشیئی مفید اولان طریق آخر موجوددر دیو اعتراض ایتمسیله معلل جانبندن بوکلام تعیین طریق اوزرینه اعتراضدر بو ایسه دأب مناظریندن دکلدر دیو جواب ویریلور ایمدی مقام اولده تعیین طریق صفت سائل وثانیده صفت معلل اولور

[*] قال رحمه الله تعالى (مثال ذلك البحث كما اذا اشتغلت بالاستدلال على دعواك السابقة بان تقول لان هذا التصنيف امر ذو بال وكل امر ذى بال يجب تصديره بالحمد) مصنف مقاصده حين شروعده

---

[*] بومقامده تحقيق نفيس واردر كه مصنف مرحوم هوامش حاشيهٔ شرح جلالده اشارت ايتمشدر شويله كه تعيين طريق ايكى نوع اولوب اولكيسى شارح محققك بيان بيورديغى وجهله مثلا سائل بر دليل معينه اشارت ايدوب اولى اولان بو دليل ايله استدلال اولنمسيدر ديو اعتراض ايتمسيدر ايكنجيسى دليل معينه اشارتله واجب اولان بو دليل ايله استدلال اونمسيدر ديو سرد سؤال ايلمسيدر طريق ثانى ايله اعتراض دليل معللك عدم صحتنى مستلزم اولديغى جهتله دليل معلل مفاسددن خالى اولديغى صورتده مكابرهٔ غير مسموعه دركه بونك امثالنده تعيين طريق قانون توجيهدن خارجدر ديرلر واما طريق اول ايله اعتراض معلل دليلك صحتنى دعوى ايتديكى كبى اولويتنى دخى دعوى ايده‌جكنى ظاهر اولمغله ماعداسنك اولويتى ايله سؤال مدعاى معلله مقابل اوله‌جغندن قانون مناظره‌يه موافق ووجه اولويت ظاهر اولديغى حالده مقبول وقاعدهٔ توجيهه مطابقدر اما حق اولان بودركه معلل وامثالنك مرادى قنغى طريق ايله اولور ايسه اولسون كلامك مفاسددن خلوينى ادعا ايله برابر افادهٔ مرام اولوب ماعداسى اولان طرق ممكنه‌دن اولى اولمسنى ادعا ايتمز پس اولويت ايله سؤال مقدمهٔ غير ملتزمه اوزرينه واردر كذلك بيان طريق ايدن كيمسه‌نك دخى مرادى اعتراض اولميوب بلكه بحثى طريق اوضح ايله بيلدرديو مقامده بولنان طريق اولى‌يه تنبيه قبيلندندر فاحفظه

عبدالحميد
عفى عنه

مدعى بى ايكى قسمه تقسيم ايدرك اول دعواسى اوزره استدلال ايله مشغول اولميان كيمسه ايدوكنى بيان ومثال اوله‌رق هذا التصنيف يجب تصديره بالحمد يعنى بو تصنيفك حمد ايله بدأ وتصديرى واجبدر دعواسنى سنددن عارى اوله‌رق ايان ايتمشيدى بعده مدعيدن قسم ثانى دعواسى اوزره استدلال ايله اشتغال ايدن كيمسه ايدوكنى بالبيان تفرع ايدن وظائف اسئله واجوبه‌نك تفصيلاتنى سرد وايراد ايتمسيله بونلرك دخى مثال مذكور ايله تمثيلنه شروع ايدرك ديركه ذكر اولنان هذا التصنيف يجب تصديره بالحمد دعواسى اوزرينه استدلال ايله اشتغالده لان هذا التصنيف امر ذو بال يعنى زيرا بو تصنيف قدر وشان صاحبى تأليفات معتبره‌دندر وكل امر ذى بال يجب تصديره بالحمد وهر بر ذى بال واعتبار اولان امرك حمد ايله بدأ وتصديرى واجبدر ديرسين اشته بو قياسدن مقدمهٔ اولى صغرى وثانيه كبرى اوله‌رق شكل اولدن قياس اقترانىٔ تام الشروط اولوب حد اوسط اولان امر ذى بال جزلرى اسقاط اولنديغى حينده فهذا التصنيف يجب تصديره بالحمد يعنى ايمدى بو تصنيفك حمد ايله تصديرى واجبدر مطلوبنى انتاج ايدر

قال رحمه الله (فيتوجه على كبراه المنع مجردا اومستندا بانه ليس بمأمور به من جانب الشرع وان ينقض هذا الدليل بانه جار فى قرأة شئ من القرأن اوفى كتابة مع انه ليس بواجب التصدير بالحمد او بانه مستلزم للتسلسل لان الحمد نفسه ايضا امر ذو بال فيجب

تصدیره بالحمد وهکذا فیتسلسل) مدعیٔ معللك ذکر اولنان دعواسنه مقابلهده سائل ایچون مناصب ثلثهنك صورت جریانی تمثیلدر یعنی معلل بو تصنیفك حمد ایله واجب التصدیر اولدیغنی ادعا وامر ذی بال اولوب وهر بر امر ذی بال حمد ایله تصدیری واجب اولمسیله استدلال ایتمش اولدیغندن طرف سائلدن دلیلك کبراسی اوزرینه منع توجه ایدر کبرای دلیل وکل امر ذی بال یجب تصدیره بالحمد مقدمهسیدر ومنعك صورت توجهی لانسلم ان کل امر ذی بال یجب تصدیره بالحمد یعنی هر برامر ذی بالك حمد ایله تصدیری واجب اولدیغنی تسلیم ایتمیز دیمکدن عبارتدر وبو منع یامنع مجرد اولهرق برسنده استنادسزجه ایراد اولنور ویاخود اتیان سند ایله لانه لیس بمأمور به من جانب الشرع یعنی امر ذی بالك حمد ایله تصدیری حقنده قبل شرعدن امر یوقدر دینلور وکذلك معللك ذکر اولنان دلیلنی نقض ایتمك دخی توجه ایدر بوده یا جریان وتخلف طریقیله اولهرق بو دلیل قرأندن برشیئك یعنی مثلا برآیت وبر حزبك قرائتنده جاریدر زیرا قرائت دخی امر ذی بالدر ویاخود قرأندن برشیئك کتابتنده جاریدر زیرا کتابتیده امر ذی بالدر حالبوکه بونلردن هیچ بریسی حمد ایله واجب التصدیر دکلدر حاصلی دلیل مذکور بومادهلرده جاری اولوب مع هذا حکم مدعا دلیلدن متخلفدر ویاخود خصوص فسادی استلزام طریقیله نقض اولنهرق بودلیل تسلسلی مستلزمدر زیرا نفس حمد دخی امر ذی بال

اولمسیله اشبو حمدلهنك دخی حمد آخر ایله تصدیری واجب اولمسی اقتضا ایدر کذلك اشبو حمد ثانی دخی ذی بال اولهرق حمد آخر ایله تصدیری واجب اولوب الی غیر النهایه متسلسل اولور وهر بر دلیل که شانی بو اوله باطلدر ایمدی بو دلیل باطلدر دینلور

قال رحمه الله (وان یعارض بان یقال الواجب هو التصدیر بالبسملة لقوله علیه السلام کل امر ذی بال لم یبدأ بالبسملة فهو ابتر وکلما کان الامر هکذا لایجب التصدیر بالحمدلة) وسائل جانبندن معللك دعوای مذکورهسی اوزرینه معارضه وجهله توجه اعتراضی تمثیلدر شو طریق ایله که واجب اولان انجق بسمله ایله تصدیر اولنمسیدر زیرا حدیث نبویده کل امر ذی بال لم یبدأ بالبسملة فهو ابتر بیورلمشدر یعنی هر برشرف وشان صاحبی اولان امر که بسملهٔ شریفه ایله بدأ اولنمهیه بو امر ابتر یعنی خیر و برکتدن مقطوعدر وهرنه زمانکه واجب اولان بسمله ایله تصدیر اولدیسه حمد ایله تصدیر واجب اولمز دینلور ایمدی بو معارضه اثبات نقیضیله مدعایی ابطال قبیلندن اولوب وایراد اولنان دلیل دلیل معللك عین صورتی اولمامسیله معارضه بالغیردر وکذلك مدعانك دلیلی مقابلنده اولمسیله معارضه بالحکم قسمندندر که معارضه فی المدعی دخی اطلاق اولندیغی مرور ایتمشدر تقریری شووجهلهدرکه ذکر اولنان دلیل هرنقدر مدعای مذکورهدلالت ایتسهده لکن عندمزده بونی نفی ایدهجك دلیل واردر

شو یله كه حمد ایله تصدیر واجب دكلدر زیرا نه زمانكه بسمله‌ٔ شریفه ایله تصدیر حقنده اولان حدیث مذكورك حدیث صحیح ایدوكی ثابت اولدیسه بسمله ایله تصدیر واجب اولور ونه زمانكه واجب اولان بسمله ایله تصدیر اولدیسه حمد ایله تصدیر واجب اولمز ایمدی نه زمانكه حدیث بسمله‌نك حدیث صحیح ایدوكی ثابت اولدیسه حمد ایله تصدیر واجب اولمز لكن مقدم یعنی حدیث بسمله‌نك ثبوت صحتی حقدر تالی یعنی حمد ایله تصدیر واجب اولمدیغی دخی حقدر

قال رحمه الله (واما عند منعه فلك ان تثبت المقدمة الممنوعة بان تقول كما قال النبی علیه السلام كل امر ذی بال لم یبدأ فیه بالحمدلة فهو ابتر فیجب تصدیر كل امر ذی بال بالحمدلة لكنه علیه السلام قال هكذا فیجب تصدیره بالحمد) اعتراضات مشروحه‌ٔ سائله معلل جانبندن ویریله‌جك اجوبه‌نك تمثیل وایضاحنه شروعدر یعنی سائلك ذكر اولندیغی وجهله بطریق المنع اعتراضنه جوابده معلل ایچون وظیفه سائلك منع ایلدیكی مقدمه‌ٔ دلیلنی یعنی دلیلنك كبراسی اولان هر بر امر ذی بالك حمد ایله وجوب تصدیرنی اثبات ایتمكدر بوده هر نه زمانكه حضرت نبی ذیشان علیه الصلوة والسلام كل امر ذی بال لم یبدأ فیه بالحمدلة فهو ابتر بیوردیلر ایسه هر بر امر ذی بالك حمد ایله تصدیری واجبدر لكن نبی علیه السلام بووجهله بیومشدر ایمدی هر بر امری ذی بالك حمد ایله تصدیری واجبدر دینمك طریقیله اولور

قال رحمه الله (ولك ان تبطل سنده بهذا الدلیل لانه سند مساو) و بو دلیل ایله سائلك منع وجوبده استناد ایلدیكی سندنی یعنی حمد ایله تصدیر جانب شرعدن مأمور به دكلدر قولنی ابطال ایله‌ده جواب ویرمكلكك موجهدر زیرا سند سائل نقیض ممنوعه مساویدر وسند مساوینك ابطالی معلله مفید اولدیغی سابقده بیان ایدلمشدر و بو ابطال شو طریق ایله اولوركه نه زمانكه حضرت نبی ذیشان علیه الصلوة والسلام كل امر ذی بال الی اخر الحدیث بیوردیلر ایسه سائلك سندنده حمد ایله تصدیر قبل شارعدن مأمور به دكلدر قولی باطلدر وهر نه زمانكه بوسند باطل اولدیسه بطلان نقیضیله ممنوع اولان حمد ایله وجوب تصدیر ثابتدر دینلور و بوسندك نقیض ممنوع اولان حمد ایله تصدیرك عدم وجوبنه مساوی اولمسی زیرا هرنه زمان جانب شرعدن مأمور به اولمامسی تحقق ایلسه واجب اولمدیغی تحقق ایدر عكسی دخی بویله اولوب هرنه‌زمان واجب اولمدیغی تحقق ایلسه مأمور به اولمدیغی تحقق ایدر معنای مساوات ایسه بو وجهله طرفیندن وجه كای اوزره احد همانك تحققی حینده اخرینك تحققندن عبارتدر واحد متساوینی ابطال آخرینی ابطال اولوب وابطال نقیض عیننی اثباتدر

وخفی اولمسونكه وجوب ایله مراد امردن مستفاد اولان حكم شرعیدر وصیغه‌ٔ امر بعضا ندب واباحه‌یی مفیداوله‌رق وجوب تعین ایتمز بوجهتله اولا لفظ حدیث صیغه‌ٔ امر اولمامسیله وثانیا

ندب واباحه یه محتمل اولمسیله استفادهٔ وجوب محل اعتراض
کورینور ایسه ده امرك افعل صیغه سنه اختصاصی اولمیوب
کتب اصول ومعانیده مبین اولدیغی وجهله صیغ اخبار ایله
معانیٔ انشا قصد اولنمسی کثیر الوقوع اولوب وکذلك اصولده
مقرر اولدیغی اوزره قرینهٔ صارفه دن عاری اولان امر مطلق
وجوبده حقیقت اولمسیله اعتراض مذکور مندفع اولور

قال رحمه الله (وان تنتقل من هذا الی دلیل آخر بان تقول لان
التصنیف نعمة من آلائه تعالی وکل نعمة کذلك یجب ان یحمد علیها
فالتصنیف یجب ان یحمد علیه لکن یرد علی هذا الدلیل ایضا منع
تقریبه فتثبت التقریب بان تحرر کلامن الکبری والدعوی بان المراد
انه یجب ان یحمد علیها اولا ثم یرد المنع علی نفس الکبری
مستندا بان الحمد انما یجب بعد وصول النعمة الی المنعم علیه وتمامها
ولیس لك ان تبطل هذا السند لانه سند اخص بل تثبت الکبری
بتحریر الحد الاوسط بان تقول المراد لان هذا التصنیف نعمة
مطلوبة الزیادة بمقتضی وعد الله تعالی بقوله الکریم لئن شکرتم
لازیدنکم وکل نعمة کذا یجب تصدیرها بالحمد وهذا تغییر لدلیل
الاول لا انتقال الی الدلیل الثالث) وینه منع سائلدن جوابده
حدیث شریف ایله استدلالدن دلیل آخره انتقال ایتمکلکك دخی
موجهدر شو وجهله که حکم مذکور یعنی حمد ایله وجوب
تصدیر ثابتدر زیرا تصنیف نعم الهیه دن بر نعمتدر و بو وجهله
اولان هر بر نعمت اوزرینه حمد ایتمك واجبدر ایمدی بو تصنیف

اوزرینه حمد ایتمك واجبدر دینلور لکن بو دلیل اوزرینه ده
تقریبنی منع ایله اعتراض وارد اولور شویله که بو دلیل مطلوب
اولان حمد ایله وجوب تصدیری مستلزم دکلدر زیرا دلیلدن
لازمکلان نعمت ایچون مطلق حمد اولوب بو ایسه تصدیر
وتأخیردن اعم اولەرق لازمکلان شی مطلوبك غیریدر دینلور
و بو محلده مصنفك منعدن مرادی مطالبه وابطالدن اعم اولان
معناجه منع اولوب معنای اصطلاحی دکلدر و بو وجهله سائل
جانبندن اولنان منع تقریبه مقابل تقریب دلیلی اثبات ایچون ذکر
اولنان وکل نعمة کذلك یجب ان یحمد علیها کبراسیله دعوادن
مراد ان یحمد علیها اولا یعنی ابتدای نعمتده حمدك وجوبیدر
دیو تحریر اولنمسی اقتضا ایدر و بو تحریردنصکره سائل جانبندن
نفس کبری اوزرینه منع وارد اولەرق حمدك وجوبی انجق
نعمتك منعم علیهه وصول وتمام حصولندنصکره اولەجغی سندنه
استناد اولنور بوده حمدك اول نعمتده وجوبی مسلم اولمیوب
حمدك وجوبی انجق منعم علیهه وصول وتمامندنصکره در
دینلمسیله اولور و بو سند مقدمهٔ ممنوعه دن اخص اولدیغی
جهتله سندك ایچون بونی ابطاله مساغ یوقدر چونکه مقدمهٔ
ممنوعه اول نعمتده حمدك وجوبی اولوب و بونك نقیضی اول
نعمتده حمدك عدم وجوبیدر سند ایسه حمدك منعم علیهه
وصولندنصکره واجب اولمسیدر اول نعمتده حمدك واجب
اولمامسی ایسه بعد الوصول وجوب ایله وجوبك کلیا انتفاسی

صورتیندن ایکیسیله‌ده تحقق ایدر زیرا سالبهٔ بسیطه وجود
موضوعی اقتضا ایتمدیکی جهتله موجبهٔ محصله‌دن اعمدر انتفاء
اخص ایسه انتفاء اعمی موجب اولمز حاصلی معلل ایچون سند
اخصی ابطالده فائده اولمدیغی سبق ایدن تفصیلاتدن معلوم
اولمشدر بلکه بو منعی دفع ایچون حد اوسطی تحریر ایدرك
تصنیفك نعم الهیه‌دن اولمسیله مراد جناب باری تعالی نك لان
شکرتم لازیدنکم قول شریفنده اولان وعد کریمی مقتضاسی
اوله‌رق تزایدی مطلوب اولان نعم جلیله‌در و بو وجهله اولان
نعمتك اولا حمد ایله تصدیری واجبدر ایمدی اشبو نعمت تصنیفك
اولا حمد ایله تصدیری واجبدر دینلمسی ایجاب ایدر و بو تحریر
ایضاحی موجب وابهامی دافع اولمق اوزره حد اوسط اوزرینه
نوعا زیاده ایله دلیل اولی تغییر اولوب بر اوچنجی دلیله
انتقال دکلدر

قال رحمه الله) واما عند نقضه فلك ان تمنع الجریان مجردا او مستندا
بان المراد کل امر لم یکن جزأ مما بدئ بالحمد وان تمنع التخلف مستندا
بانه لم لایجوز ان تکون البسملة الواجبة مشتملة علی الحمد لان
توصیفه تعالی بانه ذات مستجمع لجمیع الکمالات وانه من یتبرك
باسمه الشریف وانه الرحمن الرحیم اعلی مراتب الوصف الجمیل
کذا قیل ولیس بشئ لان تضمنه غیر کاف والا لم یقع حدیث
الحمدلة بعد حدیث البسملة) واما سائلك طریق نقض ایله حین
اعتراضنده اکر اعتراضی ذکری مرور ایتدیکی وجهله دلیلك

مادهٔ اخراده جریانیله برابر حکمك دلیلدن تخلفیله اولورسه
بو صورتده معلل دلیلك مادهٔ اخراده جریاننی منع ایدر و بو منع
یاسنده استنادسزجه منع مجرد و یاخود منع مع السند اولور
شو وجهله که بو دلیلك قرأن کریمدن بر شیئك قرائت و یاخود
کتابتنده جاری اولدیغنی تسلیم ایتمیز زیرا حمد ایله تصدیری واجب
اولان امر ذی بالدن مراد حمد ایله بدأ اولنان شیدن جز اولمیان
هر بر امردر قرأن کریمدن قرائت و یاخود کتب و تحریر اولنان شی
ایسه قرأن مبیندن جزدر و قرأن مبین وجه اکمل واتم اوزره حمد
الهی یی مشتمله اولان فاتحهٔ شریفه ایله بدأ اولنمشدر بو جهتله
قرأن کریمدن برشیئك قرائت و کتابتیچون حمد آخر لازم کلمز
وخفی اولمسونکه معللك کبرای دلیلی بو قید ایله تقیید اولندیغی
تقدیرده صغرانك دخی تقییدی لازمکلور والا اصغر تحت اکبرده
مندرج اولمیه‌رق تام الانتاج اولمز
وکذلك دلیل ناقضدن صغرانك جزء آخری اولان تخلفی منع ایله‌ده
جواب و یریلور شو سند ایله که بسملهٔ واجبه‌نك حمد اوزره
مشتمله اولمسی نیچون جائز دکلدرکه حمد علی وجه التعظیم
والتبجیل وصف بالجمیل اولوب و بسملهٔ شریفه‌نك وجه مذکور
اوزره وصف بالجمیلی اشتمالی غیر خفیدر زیرا جناب واجب
الوجودك ذات کریمی لفظهٔ جلاله‌دن مستفاد اولدیغی وجهله مستجمع
جمیع کمالات وباء بسمله‌نك مصاحبته حملندن مفهوم اوله‌جغی
وجهله اسم شریفیله تبرك اولنور ذات کریم الصفات اولمسیله

وتفضل واحسان ايله اتصافه دال اولان رحمن ورحيم وصف شريفيله توصيفی مفهوم حمد اولان وصف بالجميلك اعلای مراتبيدر واشبو منعك تقريری دليلك قرآندن برشيئك قرائت وكتابتنده جريانی تسليم اولنسه حكمك تخلفی مسلم دكلدر زيرا قرائتده واجبه اولان بسملهٔ شريفه‌نك حمد اوزره مشتمله اولمسی نيچون جائز دكلدر دينلمكدن عبارت اولوب مصنفك لان توصيفه تعالی‌اه قولی تنوير سند اوله‌رق فقط قوتنه تنبيه ايچون صورت دليلده ايراد ايدلمشدر بووجهله بعضيلر اشبو جواب اخيره قائل اولمشلر ايسه‌ده غير معتبردر زيرا بسمله‌نك حمدی تضمنی كافی دكلدر والا حديث بسمله‌دنصكره حديث حمدله وارد اولماسی لازمكلوردی مصنفك بوكلامی ياسند منعی ابطال وياخود ممنوع اولان تخلفی اثبات اولوب والا لم يقع‌اه قولی مقدمهٔ واضعه ايچون دليلدر يعنی بسمله‌نك حمدی تضمنی غير كافی اولديغنی اثباتدر

قال رحمه الله (وان تمنع استلزامه التسلسل بناء علی استثناء نفس الحمد من حديث الحمدلة كما استثنی نفس البسملة من حديثها قطعا للتسلسل) ونقضك طريق ثانيسی اولان استلزام تسلسله جواب منع استلزام ايله اولوب بوده تسلسلی قطع ايچون نفس بسمله حديث بسمله‌دن استثنا قلنديغی مثللو نفس حمدك دخی حديث حمدله‌دن استثناسنه بنا ايدلمسيله اولور شو وجهله‌كه دليل ناقضك مرور ايدن انه مستلزم للتسلسل صغراسنی تسليم ايتميز

زيرا نيچون جائز دكلدركه حديث بسمله‌دن نفس بسمله استثنا قلنديغی كبی نفس حمدله دخی حديث حمدله‌دن مستثنا اولسون وبواستثنايه عقل حاسم اولديغنه اعتمادا تقييد وتصريحه حاجت كورلمامش اولسون دينلور

قال رحمه الله (وان تنقض دليل النقض بان تقول دليل هذا النقض مستلزم لبطلان ماحكم الشرع بصحته وكل دليل هذا شانه باطل فدليل هذا النقض باطل وان تعارضه بان هذا الدليل موافق للحديث الشريف وكل ماهو موافق له صحيح فهذا الدليل صحيح) ونقض سائله جواب دليلك نقض ايدلمسيله‌ده اولور يعنی نقض سائل استر جريان وتخلف ايله وياخود تسلسلی استلزاميله اولسون هر ايكی صورتده نقض دليليله‌ده جواب ويريلور شو طريق ايله‌كه بونقضك دليلی باطلدر زيرا صحتيله شرع شريفك حكم ايلديكی وبلكه اتيانني امر ايتديكی شيئك بطلاننی مستلزمدر وهر بر دليلكه شانی بواوله باطلدر ايمدی بونقضك دليلی باطلدر دينلور شرعك صحتيله حكم واتيانيله امر ايلديكی شيدن مرادنم الهيه اوزرينه حمد اولوب وتصنيف كتاب بوجمله‌دندر

واشبو نقضدن دليلنه معارضه طريقيله‌ده جواب ويريلور شو وجهله‌كه بو دليل يعنی مدعای مدللك ذكری مرور ايدن دليلی حمدايله وجوب تصدير حقنده اولان حديثه موافقدر وهر بر دليلكه حديث شريفه موافق اوله صحيحدر ايمدی بودليل

صحیحدر دینلور ودلیل معللدن مراد بو تصنیف امر ذی بالدر
وهر بر امر ذی بالك حمد ایله تصدیری واجبدر قولی اولوب
وحاصل معارضه هر نقدر ذکر ایتدیککز دلیل مدعاکزه
دلالت ایتسه‌ده لکن عندمزده بونی نفی ایده‌جك شی واردر
زیرا نقضنه تصدی ایتدیککز دلیل حدیث شریفه موافقدر
وموافق حدیث اولان شی صحیحدر دیمك اولور .

قال رحمه الله (واماعند معارضته فللك هذه الوظائف الثلثة ایضا
ان تمنع ملازمة دلیل المعارضة مجردا اومستندا بان وجوب شیء لاینافی
وجوب الشیء الاخر والالم یجب علینا الاشیء واحد وللمعارض
ان یثبت هذه الملازمة بان الابتداء لایکون الابشیء واحد فکما کان الامر
هکذا فاذاوجب بالبسملة لایجب بالاخر لکن الامر کذا فثبت الشرطیة
فلك ان تمنع هذه المقدمة الواضعة مجردا اومستندا بانه انما یکون
اذاحمل الابتداء الواقع فی کلا الحدیثین علی الابتداء الحقیقی والحال
ان الباء للمصاحبة ولکن المراد فی حدیث الحمدلة الابتداء الاضافی
اوالمراد فی الحدیثین الابتداء العرفی الممتد اوالباء للاستعانة وتجوز
الاستعانة باشیاء متعددة کماقیل فیندفع التعارض بین الحدیثین)
واماذکری مرور ایتدیکی وجهله سائلك معارضه‌سی تقدیرده بنه معلل
ایچون اشبو منع ونقض ومعارضه وظائف ثلثه‌سی جاریدر اما وظیفهٔ
منعك اجراسیله جواب دلیل معارضه‌نك منع ملازمه‌سیله اولور
یعنی مادامکه بسمله ایله تصدیر واجب اولدیسه حمدایله تصدیر
واجب اولمز شرطیه‌سنك ملازمه‌سی منع اولنور بوده یاسندن

مجرد اوله‌رق بسمله ایله تصدیر واجب اولمسندن حمدله ایله تصدیرك
عدم وجوبی لازمکله جکنی تسلیم ایتمیز دینلور ویاخود سنده استناد
ایدرك زیرانه کیفیتده اولك وجوبندن ثانیك واجب اولماسی
لازمکاورکه برشیئك وجوبی شیء آخرك وجوبنه منافی دکلدر
واکر منافی اولمق لازمکلسه بزم اوزرمزه یالکز برشیدن بشقه هیچ
بر واجب اولمامق ایجاب ایدردی دینلور بو کلام صورت دلیلده
تنویر سنددر وبو وجهله معلل طرفندن منع ملازمه اوزرینه سائل
ایچون وظیفه اثبات ملازمه‌درشو وجهله که ابتدا انجق شیء واحد ایله
اولور ونه زمانکه امر بویله ایسه بسمله ایله ابتدا واجب اولمسیله سائر
برشی ایله ابتدا واجب اولمز لکن وضع مقدم حق اوله‌رق امر بویله‌در
ایمدی شرطیه یعنی کلما کان الواجب هو التصدیر بالبسملة لایجب
التصدیر بالحمد شرطیه‌سی ثابت اولور دیو ملازمه‌یی اثبات ایدر
وسائلك بو وجهله زعمنجه اثبات ملازمه ایتمسی اوزرینه معلل
طرفندن اشبو مقدمهٔ واضعه یعنی کلما ثبت ان الابتداء لایکون
الابشیء واحد مقدمه‌سنك مفهومی اولان بدألك شیء واحده ثبوت
انحصاری منع اولنور بوده یاالانسلم ثبوت الانحصار المذکور
دینلمکله منع مجرد اولور ویاخود سنده بالاستناد زیرا بتون انحصار
انجق حدیثینده واقع بانك مصاحبته وابتدانك ابتدای حقیقی‌یه
حملی تقدیرده تحقق ایدر لکن حدیث حمدله‌ده اولان ابتدا ایله
مراد ابتدای اضافی اولمسیله هرنقدر بسمله ایله مسبوق اولسه‌ده
مابعدنده واقع اولان شیئه نسبتله مبتدأ به دینلمسی صحیح اولور

باء مصاحبتكه باء ملابسه دخی اطلاق اولنور مثلا اشتريت الفرس بلجامه قولنده اولديغی كبی فرسی مع لجامه اشترا ايلدم معناسنه اولوب بو معناده استعمالی معنای استعانه ده استعمالندن اكثردر وياخود ابتدا ايله مراد شروع مقصوده قدر امتداد ايدن ابتداء عرفی اولوب و بو معناجه احد شيئين ايله ابتدا آخر يله ابتدايی افاته ايتمز دينلور وياخود باكتبت بالقلم كبی آلت فعله داخل اولان باء استعانه يه محمول اولوب واشياء متعدده ايله استعانه جائز اولمسيله جواب ويريلور ايمدی بو جوابلر معلوم اولمسيله حديثين بيننده توهم اولان تعارض مندفع اولور .

قال رحمه الله (وان تنقض دليل المعارضة بان تقول هذا الدليل مستلزم لعدم صحة الحديث الوارد فی حق الابتداء بالتحميد وكل دليل شانه كذا فاسد فدليلك هذا فاسد) ومعارضهٔ سائلك دليلنی نقض ايتمكده ده جواب ويريلور شويله كه دليل معارض حديث بسمله دن ايچون واجب اولان انجق بسمله اولوب حمد ايله تصدير واجب دكلدر قولندن عبارت اولمسيله جوابده بو دليل تحميد ايله ابتدانك لزومی حقنده اولان حديث شريفك عدم صحتنی مستلزمدر وهر بر دليلكه شانی بو اوله فاسددر دينلور .

قال رحمه الله (وان تعارض بما تقدم من الدليل المنتقل اليه ولكن للسائل ان يعود الی دليلك الاول ويقول ان اردت بوجوب التصدير فی الكبری مطلق وجوب التصدير فالكبری

مسلمة والتقريب ممنوع وان اردت به وجوب التصدير فی الكتابة فالكبری ممنوعة اذ يجوز الابتداء بالتكلم من غير كتابة فی صدر الكتاب اذ لا يدل الحديث علی وجوب كتابة وانما يدل علی وجوب مطلق الابتداء به) ومعارضهٔ سائله مقابل مرور ايدن دليل منتقل اليه ايله معارضه ايتمكده ده جواب ويريلور دليل منتقل اليهدن مراد ولك ان تنتقل من هذا الی دليل آخر بان تقول لان التصنيف نعمة من آلائه تعالی اه قوليدر واشبو معارضه علی المعارضه نك تقريری شو وجهله دركه ايراد اولنان دليل ادعا ايتديككز شی اوزرينه دلالت ايتسه ده بزم عندمزده بونك خلافی اوزره دلالت ايده جك دليل واردر شويله كه تصنيف آلاء الهيه دن بر نعمتدر وهر بر نعمتكه شانی بو اوله اوزرينه حمد ايتمك واجبدر دينلور لكن بو جوابلره متعاقباً سائل ايچون معللك دليل اولنه عودت ايدرك اكر كبراده اولان وجوب تصديردن مرادك كتابت وتكلمدن عام اوله رق مطلق وجوب تصدير ايسه كبری مسلمه اولوب دليلك تقريبی ممنوعدر زيرا مدعا كتابتله وجوب تصدير اولوب دليلدن ايسه بو مدعا لازم كلمز واكر وجوب تصدير ايله مرادك كتابتده وجوب تصدير ايسه بو صورتده كبری ممنوعه در زيرا صدر كتابده من غير كتابة حمدی تكلم ايتمكله ده ابتدا جائز اولور چونكه حديث شريف حمدك وجوب كتابتنه دال اولميوب بلكه مدلولی استر لسان واستر جنان وياخود كتابت ايله اولسون مطلق حمد ايله

ابتدانك وجو بيدر ديو بركره تقريب دليلى ودفعهٔ اخراده كبرايى منع ايتمسى موجه اولور

قال رحمه الله (فصل ان كنت معرفا فاعلم ان التعريف تصوير محض فى الذهن فلا يتعلق به منع ولا معارضة الا انه يشترط لصحته شرائط منها المساواة للمعرف ومنها الجلاء والوضوح منه) مصنف تصديقات اوزرينه وارده اولان ابحاثدن فارغ اولهرق تصورات اوزرينه ورود ايدهجك ابحاثك ايرادنه شروع ايتمشدر وابحاث وارده سندن بحث اولنهجق اشبو تصوراتدن مراد تعريفات وتقسيمات اولمسيله اشبو فصل تعريفات ايچون معين ومفصولدر خفى اولمسونكه بر كلام ايله متكلم اولان كمسه اكر بو كلامى بر شيئى تعريف ايتمك ايچون ايراد ايدر ايسه اوكمسهيه كسر رأ مشدده ايله معرف وتعريف ايتديكى شيئه فتح را ايله معرف دينلور نفس تعريفه دخى كسر را ايله معرف اطلاق اولنور ايمدى تعريف ذهنده تصوير محضدر يعنى صورت معرفى ذهنده نقش ايتمكدن عبارت اولوب كنديسنده اصلا حكم يوقدر حاصلى تعريفدن مقصود بوجه ما معلوم اولان برشيئه ذهنك توجهيله بعده اوشيئك صورت اولىسندن اتم اولان برصورت اخرانك ذهنده مرتسم اولمسى اولوب يوقسه اوشى اوزرينه تعريف ايله حكم ايتمك دكلدر بوسببدنناشى تعريفه نه منع تعلق ايدر ونهده معارضه تعلق ايدر لكن صحت تعريف ايچون شرائط متعدده اولوب من الجمله تعريفك معرفه

مساوى اولمسى شرطدر ومساواتدن مراد كسر را ايله معرفك صادق اولديغى هر برشى اوزرينه فتح را ايله معرفك صادق اولمسيدر وبوندن اطراد ايله تعبير اولنور يعنى حد موجود اولديغى حينده محدود دخى موجود اولهرق تعريف افراددن غيريسنك كنديده دخولندن مانع اولمسى لازمكلور وكذلك هر نهشى اوزرينه فتح را ايله معرف صادق اولسه كسر را ايله معرف دخى صادق اولمسيدر وبوندن انعكاس ايله تعبير اولنور يعنى حدك حين انتفاسنده محدود دخى منتفى اولهرق تعريفك افراد ماهيت معرفى جامع اولمسى لازمكلور وشرائط مذكورهدن بريسى دخى تعريفك معرفدن فتح جيم ايله جلاسى يعنى اوضح اولمسيدر زيرا تعريف معرفدن اخفا وياخود معرفت وجهالتده معرفه مساوى اولسه اصلا مفيد تعريف اولهمز [*] قال رحمه الله تعالى فللسائل ان يبطله بانه غير جامع لافراد المعرف او غير مانع عن اغياره وكل تعريف شانه كذا باطل) ذكر اولنان شرائطه نظرا تعريفاتده نقضك صورت جريانى بياندر ايمدى سائل ايچون تعريفى شو طريق ايله نقض وابطال ايتمك جارى اولوركه بو تعريف افراد معرفى غير جامعدر وهر بر تعريفكه شانى بو اوله باطلدر

---

[*] شرائط صحت تعريف اوچ اولوب اوچنجيسى دخى تعريفك محالاتدن خالى اولمسيدر نتهكه تقرير قوانينده مفصلدر مصنف شرائط صحت تعريفك بيانى صورت حصرده ايراد ايتمك ايله شرط ثالث مذكوره اولا اشارت بيوروب ثانيا اوبانه مستلزم للدورا والتسلسل قوليله بو اشارتى تأكيد بلكه تصريح ايتمشدر فافهم

لمحرره عبد الحميد
عفى عنه

ویاخود تعریف اغیارندن غیر مانعدر وهر بر تعریفکه شانی بو اوله باطلدر ویاخود غیر صحیحدر ایمدی بو تعریف باطلدر ویاخود غیر صحیحدر واولك بیان صغراسنده بو تعریف مادهٔ فلانیه‌یه غیر شاملدر حالبوکه مادهٔ مذکوره اوزرینه معرف شاملدر وثانینك بیان صغراسنده بو تعریف مادهٔ فلانیه‌یه شاملدر مع هذا معرف او ماده اوزرینه غیر صادقدر وهر بر تعریفکه شانی بو اوله غیر جامع ویاخود غیر مانعدر دینلور ومتعلق نقض یالکز دلیل اولمق اوزره مشهور اولدیغنه نظراً اشبو نقض نقض شبیهیدر وبعض محققینك تصریحی وجهله لفظ نقض نقض دلیل ایله نقض تعریف بیننده لفظ مشترکدر دینلور ایسه نقض تحقیقیدر واشبو اعتراض شکل اولدن منتظم اولمسیله انه غیر جامع او غیر مانع صغرالری معدوله اوله‌رق ایجاب صغری شرطی موجوددر وبعضیلری اشکال اقیسه‌نك شروطی اطراد انتاجك شروطی اولوب شروط انتاج اولمدیغنی بیان ایتمشلردر

قال رحمه الله (او مستلزم للدور او التسلسل او بانه مساو للمعرف فی المعرفة والجهالة وهکذا) ویاخود بو تعریف دوری مستلزمدر یعنی حد محدود اوزرینه توقف ایدر بوده یا بلا واسطه ویاخود بالواسطه اولور ویاخود تسلسلی مستلزمدر ویاخود تعریف معرفت وجهالتده معرفه مساویدر وبو امثال فسادات مخصوصه‌دن مثلا اجتماع نقیضینی ویاخود ارتفاعنی مستلزمدر ویاخود لفظ

مستدرك ویاخود لفظ مشترك ویاخود تعیین مراد اوزرینه دلالت ایده‌جك قرینهٔ واضحه موجود اولمدیغی حالده مجازی مشتملدر بوایسه محال ویاخود صحت تعریفه مخل اولوب هر بر تعریفکه شانی بو اوله فاسددر دینلور لفظ مستدرکدن مراد نه جمع ونه منع ونه‌ده توضیحی مفید اولان لفظدر قال رحمه الله (وناقض التعریف مستدل وموجهه مانع فلك ان تمنع عدم الجمع او المنع او بطلان التعریف الغیر الجامع او الغیر المانع بناء علی ان المساواة لیست بشرط عند المتقدمین وان تمنع استلزام الدور او التسلسل وبطلانهما بناء علی ان الدور المعی والتسلسل فی الامور الاعتباریة لیسا بمحالین وان تمنع المساواة فی المعرفة والجهالة بناء علی ان الخفا والوضوح بحسب الاذهان) وتعریفی نقض ایدن کمسه مستدلدر یعنی تعریف اوزرینه اعتراض انجق تعریفك ادعای بطلانیله بو دعوی اوزرینه استدلال طریقیله اولور وتعریفی توجیه ایدن معرف ویاخود آخری مانعدر یعنی اعتراض مذکوردن جواب انجق نقض ایچون ایراد اولنان دلیلك منع مقدماتیله اولور ایمدی تعریفی توجیه صددنده اولان معرفك وظیفه‌سی عدم جمع ویاخود عدم منعی یعنی تعریفك افرادنی جامع ویاخود اغیارنی مانع اولمدیغنی منع ایتمکدر وچونکه دلیل ناقضده اولان صغری یعنی تعریف افراد معرفی غیر جامعدر مقدمه‌سی معرف فرد فلانی‌یه صادقدر وبو تعریف فرد مذکوره غیر صادقدر ویاخود بو تعریف فلان ماده اوزرینه صادقدر حالبوکه مادهٔ مذکوره افراد معرفدن دکلدر مقدمتینی

متضمن اولمسیله معرف بونلردن برینی ویاخود ایکیسنی منع ایدر
وایکیسنی منع ایلمسی اولا مقدمتیندن برینی منع ایدوب بعده اشبو
مقدمهٔ ممنوعه‌نك فرض تسلیمیله آخرینی تسلیم ایتمامك طریقیله
اولور و بونلردن مقدمهٔ اولی‌یی منع غالبا تعریفی ومقدمهٔ ثانیه‌یی
منع اکثر معرفی تحریراتمسیله اولور ویاخود غیر جامع ویاخود غیر
مانع اولان تعریفك بطلاننی منع ایدر بوده دلیل ناقضدن هر بر
تعریفکه شانی بو اوله باطلدر کبراسنی منع ایتمکدن عبارتدر
و بومنعده اشبو تعریفدن مقصد جمیع ماعدادن تمییز اولمیوب بلکه
شیٔ فلانیدن تمییزدر ویاخود جمیع افراده شمولی مقصود اولمیوب
مراد افراد مشهوره اوزره اختصاصیدر دیمکلکله استناد اولنور
لکن اگر معرف تعریفنك حد اولدیغنی تصریح ایدر ایسه بو وجهله
منع کبری ممکن اوله‌مز زیرا تعریفك اعم ویااخص اوله‌بیلمسی
انجق رسوم ناقصه‌ده جاری اولوب حدودده غیر جائزدر وکذلك
عندالمتقدمین تعریفك معرفه مساواتی شرط اولمدیغنه استناد اولنور
وعندالمتقدمین مساواتك عدم اشتراطی تعریف ناقصده اولوب
بلکه متأخرین عندنده دخی بویله اولمسیله بو صورتده سند
اولمق اوزره بیان اولنان کلامین مآلا متحد اوله‌رق ایکیسنکده
مفهومی بو تعریفدن مراد تعریف جامع ومانع اولمیوب بلکه
بر وجه مشروح تمییز واختصاص امثالی معنای آخردر دیمك

اولور ودور وتسلسلی استلزامك ویاخود بونلرك بطلاننك
منعیله‌ده جواب ویریلور [*]
اول صغری وثانی کبراینی منع اولوب بطلان دوری منع دورمعینك
و بطلان تسلسلی منع امور اعتباریه‌ده تسلسلك عدم استحاله‌سنه
استناد ایله اولور ایمدی منع کبراده تقریر دوری مستلزم اولان

[*] تنبیهی لازم اولان مباحث مهمه‌دندرکه بطلان دورك منعنده دورمعی‌یه
استناد اولنمق انجق شو صورته منحصردرکه تعریف شیئین آخرین
بیننده دور معی بولنمغی اشعار ایتمك طریقیله دوری مستلزم اوله زیرا دور
معی ذاتنده باطل اولمامغله استلزام مذکور بطلان تعریفی مستلزم اولماز اما
تعریف اجزای تعریفدن برشی ایله معرفك بیننده دورمعی بولنمغی اشعار ایتمك
طریقیله دوری مستلزم اولور ایسه بو صورتده تعریفك بطلانی مجزوم اولمغله
منع واستناد مذکوره مجال یوقدر زیرا حدك قبل المحدود تعقلی واجب
اولوب متضایفانك ایسه تعقلاری برابر اولمغله احد متضایفینی آخرك تعریفنده
اخذ ایتمك جائز اولمیه‌جغنی علامهٔ تفتازانی شرح شمسیه‌ده تصریح ایتمشدر
صورت اولینك مثالی کندوسیله ابتدا واقع اولان حرفك تعریفنده حرف
لایمکن ان یتلفظ به الا بالحرکة دیمك کبیدرکه سائل بو تعریف دوری مستلزمدر
زیرا بو تعریف اشعار ایدرکه حرف مبتدأ به حرکه‌یه متوقف اوله حال
بوکه حرکه دخی حرفله قائم اولدیغی جهتله حرفه متوقف اولدیغندن دور
لازم گلور دیو نقض ایلدکده حرف مبتدأ به انجق حرکه ایله برابر اولوب حرکه
دخی انجق حرفله برابر اولمغله بو دور دور معیدر دیو جواب ویریلور
صورت ثانیه‌دنك مثالی دخی ابك تعریفنده الاب ذو الابن دیمك کبیدرکه
اجزای تعریفدن ابن ایله معرف اولان ابك بیننده دور معی اولدیغنه بناء
سائل نقض ایلدیکی حالده منع واستناد ایله جوابه اصلا مجال یوقدر
لمحرره عبدالحمید
عفی عنه

شيئك بطلانى انجق دور محالده‌در حالبوكه تعريفده موجود ايدوكى بيان اولنان دور دور محال دكلدر دينلمسيله اولور و ياخود ترديد صورتيله اكر مراد بو تعريف دور محالى مستلزمدر ديمك ايسه صغرى ممنوعه‌در واكر مطلقا دورى مستلزم ديمك ايسه كبرى ممنوعه‌در زيرا على الاطلاق دورك استحاله‌سى مسلم دكلدر دينلور وتعريفك معرفه معرفت وجهالتده عدم مساواتيله اولان نقضده اشبو مساواتك منعيله جواب ويريلوب و بو منعده خفا ووضوح بحسب الاذهان اولديغنه استناد ايديلور .

قال رحمه الله (كأن يقول السائل تعريف كل من المنع والنقض والمعارضة فاسد لان تعريف المنع غير صادق على منع المدعى الغير المدلل وتعريف النقض غير صادق على نقضه وكذا تعريف المعارضة غير صادق على المعارضة التقديرية مع ان كلا منها من افراد معرفاتها وكل تعريف شانه هذا فاسد فيمنع كون كل منها من افراد المعرف مجردا او مستندا بان اطلاق المنع والنقض والمعارضة عليها مجاز كما عرفت والتعريفات للمعانى الحقيقية) نقض تعريفى تمثيلدر شويله كه مثلا سائل ديركه ذكرى مرور ايدن منع ونقض ومعارضه‌نك تعريفاتى جملة فاسددر زيرا منعك تعريفى مدعاى غير مدللك منعى اوزره صادق اولمز زيرا منع دليل خصمدن مقدمهٔ معينه اوزرينه طلب دليل اولمسيله معرف اولوب مدعاى غير مدللده ايسه نه دليل ونه مقدمه‌سى موجوددر ونقضك تعريفى مدعاى غير مدللك نقضى اوزره صادق اولمز زيرا نقض

دليل خصمك جريان وتخلف و ياخود استلزام خصوص فساد ايله ابطال اولنمسيله معرف اولوب مدعاى غير مدلل ايسه دليلدن خاليدر ومعارضه‌نك تعريفى دخى معارضهٔ تقديريه‌يه غير صادقدر زيرا معارضه خصمك دليل اقامه ايلديكى شيئك خلافى اوزره دليل اقامه‌سيله معرف اولوب معارضهٔ تقديريه‌ده ايسه خصم مدعاسى اوزرينه دليل اقامه ايتميوب مدعاسى غير مدللدر حالبوكه مدعاى غير مدلل اوزرينه توجه ايدن منع ونقض ومعارضه‌دن هر برلرى معرفلرينك افرادندندر وهر بر تعريفكه شانى بو اوله فاسددر ايمدى بو تعريفلرك جمله‌سى فاسددر دينلور وسائلك اشبو نقض ايله اعتراضنه بو ماده‌لر افراد معرفدن ايدوكنك منعيله جواب ويريله‌رك بونلرك افراد محدوددن اولديغى تسليم ايتميز دينلور بوده يا منع مجرد و ياخود بونلره منع ونقض ومعارضه اطلاقى بطريق المجاز اولوب تعريف ايسه افراد حقيقيه ايچون اولديغى سندنه مستند اولور .

قال رحمه الله (واعلم ان التعريف والتقسيم الاستقرائى لا ينقضان الا بفرد محقق فى نفس الامر واما الابحاث الواردة على الدعاوى الضمنية فى التعريفات كأن يقال لا نسلم انه فصل او انه جنس وهكذا فداخلة فيما سبق) ومعلوم اوله كه كرك تعريف وكرك

تقسیم استقرائینك نقض ایدلمسی انجق نفس الامرده وجودی محقق اولان فرد ایله اولور [*]

ایمدی ناقص وجودی معلوم ومتحقق اولمیان برماده‌دن طولایی برتعریف ویاخود برتقسیم استقرائینك نقضنه تصدی ایلسه اوحالده سائلك هر برتعریف ویاتقسیمکه شانی بواوله غیرجامع ویاخود غیرمانعدر دیدیکی کبرایی منع ایدرك بونك صحتی انجق ماده‌ٔ نقضك تحققی حینده اولور حالبوکه بوماده‌نك تحققنی تصدیق ایتمز سندنه استناد ایلر مثلا انسان بشره‌سی بادی وظاهر قامتی مستقیم وبالطبع ضحاکدر دیو تعریف اولنوبده بونك

[*] مصنف مرحومك حاشیهٔ شرح جلالده ایراد ایلدیکی تحقیقاتله منصهٔ بروزده جلوه ریز اولان نواهد فوائد نفیسه دندرکه تعریف انجق نفس الامرده وجودی محقق اولان فرد ایله منتقض اولور دیدکلری حد تامك غیری اولان تعریفاته کوره‌درکه انلرده بحسب الواقع صدق جهتیله معرفه مساوی اولمق کافیدر واما حد تامك کندوسی صدقا ومفهوما معرفه مساوی اولمق لازمهٔ حالدن اولمغله آنده مادهٔ نقضك متحقق اولمسی شرط دکلدر پس علمای کرامك بعض تعریف وجود وعدم وامکان وامتناعدن مع قطع النظر ماهیت ایچوندر دیدکلری حد تامه نظر ایله اولوب بعض یرلرده دخی تعریف افراد محققه ویاخود افراد مشهوره ایچون دیدکلری حد تامك غیرینه نظراً دریس شارح محققك بومحلده بحسب التمثیل انسان ایچون ایراد ایلدیکی تعریف رسم ناقص اولمغله بیوردقلری فرد غیر محقق ایله نقض اولنه‌ماز اما بالفرض والتقدیر معرف طرفندن تعریف مذکورك حد تام اولدیغی ادعا اولنورایسه فرد مذکور ایله دخی منتقض اولور فاحفظه

لمحرره

عفی عنه

اوزرینه افرادنی جامع دکلدر زیرا افراد انساندن بشره‌سی شعرایله مستور اولان فرده غیر صادقدر دیو نقض ایدلسه معرف جانبندن صغری وکبراسنی منع ایله بودیدیکك ماده‌نك مدار نقض اولمسی افراد انسان ایچنده اویله برفردك موجود اولمسنه متوقف اولوب بوایسه ممنوعدر دینلور واماتعریفاتده فصل وجنس امثالی مأخوذه اولان اجزای تعریفاته اعتراض ایله مثلا فلان جزئك جنس ویاخود فصل اولدیغی مسلم دکلدر امثالی دعاویٔ ضمنیه اوزرینه وارد اولان ابحاث تصدیقاتده جاری وظائف جمله‌سندن اوله‌رق ابحاث سابقه‌ده داخلدر مثلا حد اولمق اوزره انسانی حیوان ناطق اولمسیله تعریف ایدن کمسه حیوان جنس وناطق فصل ایدوکنی ضمنا ادعا ایتمش اوله جغندن اشبو دعوای ضمنی اوزرینه بحث ومناظره جریان ایدر شویله‌که بوجزلرك ادعای ضمنی‌یه کوره ذاتیات ویاعرضیاتدن اولدیغنك منعیله اعتراض اولنوب اوحالده ذاتی ویاخود عرضیدن اولدیغنك اثباتیله منع مذکور دفع اولنور وحقایق موجوده‌ده ذاتینك عرضیدن تمییزی امر عسیر ایسه‌ده بوبحث ایچون فن میزانه مراجعت اولنمسی ایجاب ایلر

قال رحمه الله (فصل ان کنت قاسماً فتقسیمك اماعقلی وهوالذی یحکم العقل بمجرد تصور اقسامه بانحصار المقسم فیها کتقسیم المفهوم الی الموجود والمعدوم وتقسیم العدد الی الزوج والفرد) بوفصل تقسیماته عائد ابحاثی مبیندر اکرسن برشیئی تقسیم ایده جك اولور

ایسك بو تقسیم یا عقلی اولور بوده عقلك مجرد برشیئك اقسامنی تصور ایدرك اشبو تقسیم اولنان شیئك اقسام مذكوره ده انحصاریله حكم ایلمسندن عبارتدر یعنی تصور اقسام ایله تقسیمده مدرك و حاكم عقل اولور مثلا مفهومك موجود و معدوم قسمنه و عددك زوج ایله فرده تقسیملری بو وجهله در شویله كه عقل مجرد مفهوم و یاخود عددك ملاحظهٔ اقسامیله قسم آخری تجویز ایتمیه رك اولك موجود ایله معدومده و ثانینك زوج ایله فردده انحصار اقسامی اوزره جزم و حكم ایلر واشبو تقسیم عقلی اكثر اقسامك بین الاثبات والنفی تردید ایدلمسی طریقیله اولور

بودخی بعضا نفی صریح ایله اوله رق مثلا مفهوم یا موجوددر و یاخود دكلدر دینلور و بعضا نفی كلامدن مفهوم اوله رق مثلا عدد یا زوج و یاخود فرددر دینلور وقلت اوزره تردید اولنمیه رق مثلا عدد فرد وزوجدر دینلور وخفی اولمسونكه تقسیم یا كلینك جزئیاتنه و یاخود كلك اجزاسنه تقسیمی اعتباریله ایكی قسمه منقسمدركه اول حصول مفهومات ایچون مقسمه قیود متمایزه نك ضم اولنمسیله مفسردر قیود متمایزه دن مراد صدق و حملده متباینه اولان قیود ومفهوماتدن مراد اقسامدر [*] و بعضا مقسم اقسامده

[*] شارح محقق حضرتلرینك قیود متمایزه دن مراد صدق و حملده متباینه اولان قیود بیوردقلری تقسیم الكلی الی جزئیاته ده اصل اولان تقسیم حقیقیه نظر ایله در اما تقسیم اعتباریده بین الاقسام بحسب الصدق تباین شرط اولمیوب بحسب المفهوم تغایر بولنمق كافیدرنته كه مصنف مرحومك تفصیلات آتیه سندن لایح وظاهر اولور

لمحرره

عفی عنه

صریحا ذكر اولنه رق مثلا انسان یا انسان ابیض و یاخود انسان اسوددر دینلور ایمدی بو تقسیمده مقسم انسان اولوب اولده ابیض و ثانیده اسود قیدلرینك اشبو مقسمه ضم و علاوه سیله انساندن بشقه بشقه برر قسم حاصل اولور واشبو ابیض واسود قیدلری صدق و حملده متباینلردر و بعضا مقسم مفهومات اقسامده داخل اوله رق صریحا ذكر اولنمیوب مثلا كلمه یا اسم و یاخود فعل و یاخود حرفدر دینلور و بعضا اولك موضع اقسامنده قیودك ذكریله مقسم مراد و مقدر اوله رق انسان یا ابیض و یاخود اسوددر دینلوركه یا انسان ابیض و یاخود انسان اسوددر تقدیرنده اولور وقسم ثانی یعنی كلك اجزاسنه تقسیمی جمیع اجزاء مقسمك ذكریله مقسمك ماهیتنی تحصیل و حقیقتنی تفصیلدن عبارت اولوب بونده مقسمه ضم قیود غیر جاریدر مثلا معجونك اجزاسنه تقسیمی بو قبیلدندر و جزءك حقیقتی استر خارجی واستر سه ذهنی اولسون كلك حقیقتنه مباین اولمسیله بو قسم تقسیمده اما فلان واما فلان یعنی یا شودر و یاخود بودر طریقیله اقسام اوزرینه حرف تردید ادخالی صحیح اولمز

قال رحمه الله (واما تقسیم استقرائی وهو الذی لیس كذلك كتقسیم السند الی الاقسام الاربعة المتقدمة فان العقل یجوز ان یكون السند مباینا ایضا لكن لم یوجد ذلك كما قیل) و یاخود تقسیم استقرائی اولور بوده عقلیده اولدیغی كبی مجرد تصور اقسامیله عقلك انحصارده جازم و حاكم اولمامسیدر

يعنی عقل مجرد تصور اقسامیله مقسمك بو اقسامده انحصار یله جزم و حکم ایتمیوب بلکه جزئیات و یاخود اجزاسنك تتبع واستقرائنه محتاج اولور مثلا دلالت لفظیه‌نك مطابقت و تضمن ولزوم جزئیاتنده و جسم مرکبك اجزاء عناصرده انحصارلری بطریق الاستقراء اولوب عقل بونلرك دهابشقه اقسامی بولنه‌بیلمسنی تجویز ایدر ایمدی مثلا سندك منع دعواده ذکری کذران ایتدیکی وجهله مساوی واعم مطلق واخص مطلق ویامن وجه اقسام اربعه‌سنه تقسیمی استقرائی اولوب عقل سندمباین دخی مطلق سندن بر قسم اولمسنی تجویز ایلر ایسه‌ده لکن محاورات مناظرینده بولنمامشدر تکیم میرابو الفتح بعض حواش حاشیه‌سنده ذکر ایلمشدر واشبو تقسیم استقرائینك حقی مثلا تقسیم عنصرده ارض وما وهوا ونار دینلمك صورتیله اولوب بین الاثبات والنفی تردید اولنمامسیدر لکن بعضا صورت حصر عقلیده تردید ایله ذکر اولنور ایسه‌ده فقط بعض اقسامنك مرسل و مخصص اولمسی لازمکلور و ارسال اولنمسنك معناسی او قسمك مفهومی بالاستقراء بولنه‌بیلمش اولاندن اعم اولمسیدر شو وجهله که مفهوم مقسمك استقراء ایله موجود اولان اقسامك غیریسی اوزرینده صدقی عقلك دائرهٔ تجویزنده بولنمسیدر مثلا تقسیم عنصرده بو طریق التزام اولنوبده یا ارضدر و یاخود دکلدر وثانی یا مادر و یا دکلدر وثانی یا هوادر و یادکلدر و بوده‌ناردر دینلسه اشبو قسم اخیر مرسل اوله‌رق تخصیص ایدلمش اولور شویله که اشبو قسم اخیر بحسب

العقل نارده منحصر اولمیوب بلکه انحصاری بحسب الاستقراء ایدوکی مستبان اولور ·

قال رحمه‌اه (وکل منهما اما حقیقی وهو الذی لم تتصادق اقسامه فی شیٔ واحد ولو باعتبارات و حیثیات مختلفة مثاله من العقلی ما تقدم ومن الاستقرائی تقسیم العنصر الی الاقسام الاربعة) وتقسیم عقلی واستقرائیدن هر بریسی حقیقی واعتباری قسمینه منقسمدر تقسیم حقیقی اوقسم تقسیمه اطلاق اولنور که اقسامی ولو اعتبارات و حیثیات مختلفه ایله اولسه‌ده شیٔ واحدده تصادق ایتمزلر یعنی مراد بین الاقسام و اقعده تباین اوله‌رق بوده اقسامك شیٔ واحد اوزرینه تصادق ایتمامسیدر تقسیم اعتباریده دخی تباین موجود ایسه‌ده بو تباین بر برندن جز اولمیه‌جق حیثیده اقسامك تمایز مفهوملریدر و بونده شیٔ واحد اوزره تصادق اقسام ضرر ویرمز حاصلی تقسیم اعتباریده بحسب المفهوم تمایز اقسام کافی اولوب حقیقیده اولدیغی کبی شیٔ واحدده عدم تصادقلری معتبر دکلدر مثلا کلی‌یی نوع و جنس وفصل وخاصه وعرض عام اقسام خمسه‌سنه تقسیمزی تقسیم اعتباری اولوب بحسب الاعتبارات شیٔ واحده بعضیسی و یاخود جمله‌سی اجتماع و تصادق ایدرلر مثلا ماشی مفهومی حیوان ایچون خاصه و انسان ایچون عرض عام اولوب بو صورتده خاصه ایله عرض عام ماشیده اجتماع

ایتمش اولورلر ومثلا مفهوم ملونده اشبو کلیاتك جملەسی اجتماع وتصادق ایدرك [*] لون اسود وابیض ایچون تمام جزء مشترك اولەرق جنس ومکیف ایچون نوعدر زیرا مکیف جنس اولەرق تحتنده مشموم ومطعوم وملموس وملون انواعیدر .
وکثیف ایچون فصل اولوب لطیفدن تمییز ایدر وجسم ایچون عرض خاص اولوب عقول ونفوس کبی مجردات لوندن عاریدر وحیوان ایچون عرض عامدر زیرا جماداته دخی شاملدر فقط فن میزانده هر بریچون بشقه بشقه مفهومات متمایزه موجوددر وتعریف حقیقیده مصنفك ولو باعتبارات وحیثیات قیدی بو امثال

[*] مفهوم ملونده کلیات خمسەنك تصادقنی مولانا مدقق حجابی شرح ولدیەده بو وجهله بیان ایتمشدرکه اسودك ماهیتی ملون بلون مفرد لاینسلخ لونه وابیضك ماهیتی ملون بلون مفرد ینسلخ لونه اولمغله ملون اسود وابیض بیننده تمام جزء مشترك اولدیغندن انلره نسبتله جنس اولور ودخی ملونك ماهیتی مکیف مبصر بالذات بشرط شیء اولوب مشخصات ملونەنك تمام ماهیتی کذلك مضیئك ماهیتی مکیف مبصر بالذات اولوب مضیئات مشخصەنك تمام ماهیتی اولمغله ملون مکیفه نسبتله نوع اولور ودخی کثیفك ماهیتی جسم ملون اولمغله ملون کثیفه نسبتله فصل اولور ودخی جسمك ماهیتی جوهر قابل للابعاد اولوب ملون ایله جسمك هر برلری آخرك ماهیتندن خارج وملون جسم لطیفه صادق اولمادیغی جهتله مطلق جسمدن اخص اولمغله ملون جسمه نسبتله خاصهٔ غیر شامله اولور ودخی حیوانك ماهیتی جسم نام حساس متحرك بالاراده اولوب ملون خارج اعم اولمغله حیوانه نسبتله عرض عام اولور هذا
لمحرره عبدالحمید
عفی عنه

اعتبارات وحیثیاتدن قطع نظر شیء واحدده تصادقلری جاری اولمیان تقسیم کلیات خمس امثالی تقسیمات اعتباریەیی اخراج ایچوندر (وتقسیم) حقیقی یه قسم عقلیدن مثال ذکری مرور ایتدیکی وجهله مفهومك موجود ومعدومه وعددك زوج ایله فرده تقسیملریدر زیرا موجود ایله معدوم بیننده تباین اولەرق برشی اوزرینه هم موجود وهم معدومدر دینلمك صادق اولمیوب برشی موجود ایسه معدوم دکلدر ومعدوم ایسه موجود دکلدر کذلك بر عدد فرد ایسه زوج دکل زوج ایسه فرد دکلدر وتقسیم استقرائیدن مثالی عنصرك اقسام اربعەیه تقسیمی اولوب مثلا عناصر یا تراب ویاخود ما ویاخود هوا ویاخود ناردر دنیلور
قال رحمه الله (واما تقسیم اعتباری وهو التقسیم المتصادق الاقسام باعتبارات مختلفة المفهوم فتأمل مثاله من العقلی تقسیم الکلمة الی الاقسام الثلثة ان اکتفی فی تعریف الحرف بما لایدل علی معنی مستقل فی نفسه ومن الاستقرائی تقسیمها الیها ان زید فی تعریفه کونه آلة لملاحظة الغیر فان لفظ من یکون حرفا واسما وکذا لفظ علی یکون حرفا وفعلا باعتبارهما وکذا لفظ ینصر وکذا سائر الاسمأ والافعال فانها باعتبار کونها اماً ولة بهذا اللفظ تکون اسماء کما فی قولنا نصر فعل ماضی)
ویاخود تقسیم عقلی واستقرائیدن هر برلری تقسیم اعتباری اولور بوده مفهوملری مختلفه اولان اعتبارات وحیثیات ایله اقسامی متصادقه اولان تقسیمدر وبونك ایچون قسم حقیقیده ایضاحات کافیه سبق ایلسیله تکراره احتیاج کورنمز واشبو تقسیم اعتبارینك

تقسیم عقلیدن مثالی کلمه‌نك اسم وفعل وحرف اقسام ثلثه‌سنه
تقسیمی اولوب فقط حرفك تعریفنده نفسنده مستقل اولان معنی
اوزرینه دلالت ایتمیان کلمه‌در دیو اکتفا اولندیغی تقدیرده درکه
ذکر اولنه‌جغی وجهله تعریف حرفده بومقدار ایله اکتفا اولنمزسه
اعتباری عقلی اولمیوب بلکه اعتباریء استقرائی اولور
واستقرائیدن مثالی اکر اشبو تعریف حرفده ملاحظهٔ غیره آلت
اولمسی زیاده اولنورسه ینه کلمه‌نك اقسام ثلثه‌یه انقسامیدر زیرا
بوصورتده بعض اقسامی مرسل اولور مثلا لفظ من هم حرف
وهم اسم اوله‌رق قسمین شیء واحدده تصادق ایدرلر شویله‌که
اکر ابتدا جزئی اولان ابتداء غایته دلالتیله حال غیرك تعرفنه آلت
اولمسی اراده اولنورسه حرف واکر مقصود بووجهله معنایه
وتعرفه آلیته دلالتی اولمیوب بده بلکه کندی نفسی اوزره دلالتی
قصد اولنورسه اسم اولور ایمدی بو لفظده حرف ایله اسمك
تصادقلری دلالتین اعتباریله اولوب دلالتیندن براعتبار ایله اسم
واعتبار آخر ایله حرف اوله‌رق اعتبار واحد ایله دکلدر زیرا کرك
من لفظی وکرك الفاظ سائره ایچون بروضع قصدی و برده وضع
غیر قصدی واردر وضع قصدیدن مراد لفظدن حین اراده‌ده
دلالتی مقصوده اولان معانیدن برمعنایه وضعی اولوب بومعنی
دخی نفس دالده و یاخود غیریسنده اولمقدن اعمدر و بووضع
وضع آخر غیر قصدی‌یی متضمندرکه اشبو وضع غیر قصدی
لفظنك کندی نفسیچون وضعیدر زیرا برلفظ ذکر واطلاق

اولنه‌رق نفس لفظ مراد ایدلمسنه اتفاق واصطلاح واقع اولمشدر
شویله‌که من حرف جردر دیدیکمز حینده دال اسم ومدلول حرف
اولوب دال اولان من اسمنك مدلولی اولان من حرفی اوزرینه
دلالتی انجق اتفاق واصطلاح حسبیله‌در وتحقیق اولان بووضع
زید وعمرو کبی وضع علمی اولوب لکن بومثللو وضع اشتراکی
مقتضی دکلدر اشته علامهٔ محقق سعدالدین تفتازانی مذهبی
بودر ومحقق شریف جرجانی الفاظك کندی نفسلرینه دلالتی
مهملاتده دخی وجودی حسبیله اصلا وضعه مستند اولمدیغنه
ذاهب اولمشدر واکثر محققین عندنده مختار اولان مذهب سعددر
کذلك علی لفظی دخی استعلایه دلالتی اعتباریله حرف وهیئتیله
حدث وزمان ونسبته دلالتی اعتباریله فعل ماضیدر کذلك ینصر
لفظی دخی حدث وزمان ونسبته دلالتی اعتباریله فعل و ینصر
فعل مضارعدر قولنده اولدیغی وجهله کندی نفسنه دلالتی
اعتباریله اسمدر سائر اسما وافعال دخی بویله‌در زیرا افعال هذا
اللفظ ایله مأول اولدقلری اعتباریله اسمادر ومصنفك بوتأویل
ایله مأول اولدیغی بیاندن غرضی عندنده مذهب شریفی مختار
اولدیغنه ایما اولوب والامذهب سعدده دلالتی بحسب الوضع
اوله‌رق هذا اللفظ ایله تأویلدن مستغنیدر
قال رحمه الله (فالتقسیم العقلی یبطل بمجرد تجویز العقل قسما
آخر دون الاستقرائی والحقیقی یبطل بالتصادق مطلقا والاعتباری
لا یبطل بالتصادق فی شیء بالاعتبارات ولکن یبطل الاعتباری ایضا

بالتصادق باعتبار واحد كما قسمت الانسان الى ساكن اليد والى الكاتب والى متحرك اليد فان القسمين الاخيرين متصادقان باعتبار واحد فيجب ان يراد بمتحرك اليد ماعدا الكاتب بقاعدة ان مقابلة العام بالخاص توجب تخصيص العام بما ورائه) تفصيلات سابقه‌دن تقسيم عقليده عقلك انحصار ايله حكم ايلمسى لازمكله‌جكى وتقسيم استقرائيده انحصار ايله حكم عقل لازم كلميه‌جكى وحقيقيده اقسام متباينه اوله‌رق شئ واحدده متصادقه اولمامرينى مقتضى ايدوكى وحقيقيده اعتبارات وحيثيات ايله متصادقه اوله‌رق فقط بحسب المفهوم متباينه اولمرى كافى اوله‌جغى معلوم اولديسه ايمدى اشبو تقسيمات اوزرينه جريان ايده‌بيله‌جك ابحاث شو وجهله‌دركه تقسيم عقلى مجرد عقلك قسم آخرى تجويز ايتمسيله بطلان انحصاردن ناشى ابطال اولنور لكن استقرائيده شرط انحصار عقلى منتفى اولمسيله بونكله ابطال اولنه‌مز وتقسيم حقيقى استر عقلى واسترسه استقرائى اولسون وكرك اعتبارات وياخود اعتبار واحد ايله اولسون مطلقا تصادق اقسام ايله ابطال اولنور وتقسيم اعتبارى برشيده اعتبارات وحيثيات مختلفه ايله تصادق جهتندن ابطال اولنميوب لكن اعتبار واحد ايله تصادق حيثيتندن ابطال اولنور مثلا انسانى ساكن اليد وكاتب ومتحرك اليد اقسام ثلثه‌سنه تقسيمده قسمين اخيرين يعنى كاتب ايله متحرك اليد اعتبار واحد ايله متصادقلردر زيرا انسان اوزرينه يالكز كاتب اولديغى حيثيتدن متحرك اليد صادقدر

بو صورتده متحرك اليد ايله كاتبك ماعداسنى مراد ايتمك واجب اولور شو اساس وقاعده‌يه بنا ايدلمسيله كه عامك خاصه مقابله‌سى عامك ماوراى خاصه تخصيصنى اقتضا ايدر كذلك انسانى ضاحك ايله متعجبه تقسيم دخى بويله‌در زيرا متعجب اولديغى حيثيتدن اوزرينه ضاحك صادق اوله‌رق تصادقلرى اعتبار واحد ايله‌در لكن اقسام خمسه‌سنه منقسم اولان كاينك ملونده متصادقه اولمسى بويله اولميوب اعتبارات وحيثيات مختلفه ايله‌در زيرا ملون حقيقتلرى مختلفه اولان كثيرين اوزرينه ماهو يه جوابده كلىٔ مقول اولديغى حيثيتدن جنس وحقيقتلرى متحده اولان كثيرين اوزرينه ماهو يه جوابده كلىٔ مقول اولمسى حيثيتدن نوع اولوب سائر جهاتى دخى بووجهله اوله‌رق بونده اولان تصادق برحيثيت واعتباردن اولميوب بلكه اعتبارات وحيثيات مختلفه ايله‌در .

قال رحمه الله (فللسائل ان ينقض التقسيم بان قسما كذا من المقسم وليس بداخل فى الاقسام فيكون تقسيمك هذا غير حاصر او ينقض بان قسما كذا ليس من المقسم وهو داخل فى الاقسام فيكون تقسيما الى الغير او غير جامع او بان يجوز العقل فيه قسما آخر او تقسيم متصادق الاقسام وكل تقسيم هذا شانه باطل) ايمدى سائل ايچون شو طريق ايله تقسيمى نقض ايتمك اولور كه شوكبى برقسم مقسمده داخل اولوب حالبوكه اقسامده داخل دكلدر بو تقديرده تقسيم اقسامنى حاصر اولمز وياخود شو طريق ايله نقض ايده

بیلورکه فلان قسم مقسمدن اولمیوب حالبوکه اقسامده داخل اوله‌رق بو صورتده برشیئی غیریسنه تقسیم اولمش اولور واکر تقسیم تقسیم تفصیلی اولورسه تعریفی متضمن اوله‌رق تعریفده اولدیغی وجهله غیرجامعدر تعبیر اولنور و یاخود شو طریق ایله نقض ایتمك اولورکه بو تقسیمده عقل قسم آخری تجویز ایدر بو حالده اقسامی حاصر اولمز ویاخود تباین اقسام شرط اولدیغی حالده بو تقسیم متصادق الاقسامدر دینلور و بو مقدمه‌لره هر بر تقسیمکه شانی بو اوله باطلدر کبراسنك ضمیله ایمدی بو تقسیم باطلدر مطلوبنی انتاج ایدر ..

قال رحمه الله (وان ناقض التقسیم مستدل وموجهه ایضا مانع فلك ان تمنع کون القسم من المقسم او عدم کونه من المقسم مجردا او مستندا وان تمنع بتحریر المقسم بتجویز العقل قسما آخر وان تمنع التصادق مستندا بتحریر الاقسام فیهما ایضا وان تجوز التجویز او التصادق مستندا بانه استقرائی او اعتباری) واهل مناظره‌نك تصریح و بیانلری وجهله تقسیمی نقض ایدن کمسه‌نك بو نقضی اثبات ایچون دلیل ایراد ایتمك وظیفه‌سی اولدیغی جهتله مستدلدر و بو نقضه مقابله ایله نقضی توجیه ایدن کمسه‌نك وظیفه‌سی منع اوله‌رق مانعدر ایمدی اکر سائل فلان قسم افراد مقسمدن ایکن اقسامده داخل دکلدر دیو نقض ایتمش اولورسه موجه اولان کمسه او قسمك افراد مقسمدن اولدیغنی منع ایدر واکر فلان قسم افراد مقسمدن اولمدیغی حالده اقسامده داخلدر دیو نقض ایتمش اولورسه او قسمك مقسمدن اولمدیغنی

منع ایدر و بو منعلر یا منع مجرد و یاخود مقسمك تحریرنه مستند اولور واکر سائل عقلك قسم آخری تجویز ایتمسیله نقض ایتمش ایسه موجه دخی جوازی قطعی اولمدیغی محلده عقلك قسم آخری تجویزنی منع ایلر واکر تقسیم متصادق الاقسامدر دیو اعتراض ایتمش اولور ایسه موجه دخی تصادقی منع ایدر و بو ایکی صورتده اقسامك تحریرنه استناد ایلر ویاخود اولده عقلك تجویزنی و ثانیده اقسامك تصادقنی تجویز ایدرك بو تجویزده تقسیمك استقرائی و یاخود اعتباری اولمسنه استناد ایلر شویله‌که وکل تقسیم شانه کذا باطل کبراسنی منع ایله کرك تجویز عقلی وکرك تصادق اقسام صورتنده بو تقسیمك بطلاننی تسلیم ایتمز زیرا بو تقسیم تقسیم استقرائی اولوب استقرائیده ایسه ماده‌ٔ نقضك تحققی لازم اوله‌رق مجرد تجویز عقلی غیر مضردر دینلور و کذلك بو تقسیمك بطلاننی تسلیم ایتمز زیرا تقسیم تقسیم اعتباری اولوب ذکر اولنان تصادق قادح و ناقض اوله‌مز دینلور [*]

[*] لکن تقسیم اعتباری یه تصادق اقسامك مضر اولماسی تعریفی تضمن ایتمدیکی صورتده منحصردر واما تعریفی تضمن ایلیوب برشی کندوسیله تعریف اولنه‌جغی بیلنور ایسه او صورتده کرچه ینه تصادق تقسیم اعتباری یه ضرر ویرمز ایسه ده متضمن اولدیغی تعریفاتك منع بوزندن انتقاضنی موجب اولمغله تعریفات مذکوره متضرر اوله‌جغندن انتقاض مذکوره هر بر قسمده قید حیثیتك اراده‌سیله جواب ویریلور نته‌کیم تقریر قوانینده ذکر اولنمشدر
لمحرره عبدالحمید
عفی عنه

قال رحمه الله (كأن يقال تقسيم وظائف السائل المتقدمة باطل لان تجريد المنع عن السند يدل على جواز الابطال بلا دليل فالابطال من السائل بلا شاهد المدعى المدلل او الغير المدلل او الدليل او المقدمة من الوظائف الموجهة وهو مع دخوله فى المقسم ليس بداخل فى الاقسام وكذا ابطال المقدمة الغير المدللة بدليل يدل على بطلانها وكل تقسيم هذا شأنه باطل) مصنف مرحوم ايضاح مقام ايله برابر بعض فوائد مهمه‌یی متضمن اولمق اوزره اشبو مثالی ایراد ایتمشدر شویله که مثلا ذکری مرور ایدن وظائف سائلك منع ونقض ومعارضه اقسام ثلثه سنه تقسیمی باطلدر زیرا منعك سنددن تجرید وتعریه‌سی بلادلیل اولان ابطالك جوازنه دلالت ایدر بو صورتده سائلك بلا شاهد مدعای مدلل ویاخود غیر مدللی ویاخود دلیلی ویاخود مقدمه‌سنی ابطال ایتمسی عندالنظار موجه ومقبول اولمش اولور یعنی نه زمانکه منعك سنددن تجریدی یعنی بر شیئك سنددن عاری ومجرد اوله‌رق منع ایدلمسی بلا شاهد ابطالك جوازنه دال اولدیسه مطلقا مدعانك وکذلك دلیل ومقدمه‌نك بلا شاهد ابطالی سائل ایچون وظائف موجهه ومقبوله‌دن اولمش اولور ایمدی هر نه زمان سنددن تجرید منعك جوازی بلا شاهد ابطالك جوازنه دال اولدیسه بلا شاهد ابطال مقسمده داخل اوله‌رق اقسامده دخی دخولی واجب اولور لکن مقدم حق وتالی مثلیدر حالبوکه اقسامده غیر داخلدر وکذلك مقدمهٔ غیر مدلله‌نك بطلان مقدمه‌یه دلالت ایدن دلیل ایله ابطالی دخی بویله‌در یعنی نه زمانکه

مقدمهٔ غیر مدلله‌نك منعنی تقویه ایدن سند ایله منعی موجه اولدیسه مقدمهٔ غیر مدلله‌نك بطلان مقدمه‌یه دلالت ایده‌جك دلیل ایله ده ابطالنك جوازنه دال اولور بو صورتده مقسمده داخل اولوب حالبوکه اقسامده غیر داخلدر وهر بر تقسیمکه شانی بو اوله باطلدر ایمدی وظائف سائلك اقسام ثلثهٔ مذکوره‌یه تقسیمی باطلدر دینلور

قال رحمه الله (ویجاب عنه بان کون تلك الابحاث من الوظائف الموجهة ممنوع کیف وقد عدوا الابطال من غیر دلیل مکابرة کمنع البدیهی الجلی واما المنع فطلب الدلیل والطلب لا یحتاج الى شاهد بخلاف الابطال الذی هو الحکم بالبطلان فلا یسمع من غیر دلیل وایضا قد عدوا ابطال المقدمة الغیر المدللة بدلیل یدل على فسادها غصبا غیر مقبول ایضا وفیه مافیه) وبو نقض مشهوردن جوابده دینلورکه ذکر اولنان ابحاثك وظائف موجهه‌دن اولدیغی ممنوعدر زیرا نه کیفیتده وظائف مقبوله‌دن عد اولنورکه قوم بطلانه دلالت ایده‌جك دلیله مستند اولمیان ابطالی بدیهیٔ جلی‌یی منع ایتمك کبی مکابره‌دن عد ایتمشلردر مکابره ایسه اظهار صوابه موافق اولمیان شی ایله منازعه اوله‌رق بوندن غرض الزام خصم وابراز فضل اولمسیله اصلا مسموعه دکلدر واما منعك بلا شاهد جریانی زیرا منعدن مقصود مقدمه اوزرینه طلب دلیلدن عبارت اولوب طلب ایسه محتاج شاهد دکلدر لکن ابطال بویله اولمیوب بطلان ایله حکم اولمسیله من غیر دلیل مسموع اوله‌مز وابطالك معنای ثانیسی بطلان اوزرینه اقامهٔ

دلیل اولوب بو معناجه ده لزوم دلیل ظاهردر بو صورتده ابطالی
منعه قیاس ایتمك قیاس مع الفاصلدر و كذلك بطلان مقدمه یه دلالت ایدن
دلیل ایله مقدمهٔ غیر مدللهنك ابطالی نه كیفیتده وظائف موجههدن
اولور كه قوم سائلك فساد مقدمه یه دلالت ایدهجك دلیل ایله
مقدمهٔ غیر مدللهنك ابطال ایدلمسنی غصب عد ایلمشلردر لكن
بونك غصب غیر مقبول عد اولنمسی محل نظردر [*] چونكه

[*] حاصل نظر ابطال مذكورك غصب غیر مقبول اولماسنه اقامه اولنان دلیل حكم مدعانك تخلفیله برابر نقض ومعارضهده جریاننی بیاندن عبارت اولمغله نقض اجمالینك قسم اولی اولدیغی جهتله ایكی وجهله جواب ویرلمشدر اولكی وجهده جریان منع اولنوب شو وجهله استناد اولنمشدر كه استدلال منصب معلل اولمق سائل قابل المنع اولان شیٔ معینك فسادینی بیلدیكی صورته منحصردر نقض ومعارضهده ایسه سائلك فساد شیٔ معینه علمی حاصل دكلدر ایكنجی وجهده تخلف منع اولندرق دینلمشدر كه بلی نقض ومعارضه غصبدر لكن چوق كره سائل فساد دلیل معللی كندوسندن حكمك تخلفی ویاخود استلزام فساد ایله بیلوب نه مقدماتندن مقدمهٔ معینهنك فسادنی بیلور نه ده دلالت ایلدیكی حكمك خلافی اوزرینه دال اولان بر دلیل بیلور پس بو صورتده نقض مسموع اولماسه سائل دلیل باطلك قبولنه مضطر اولمق لازم كلور كذلك بعض كره دخی سائل دلیل معللك فسادنی انجق مدلولینك خلافی اوزره دال اولا دلیل ایله بیلور پس بو صورتده معارضه مسموعه اولماسه ینه سائل دلیل باطلك قبولنه مضطر اولمق لازم كلور ایدی بونلر فی الجمله یعنی صورتین مذكورتینده بالضروره مسموع اولنجه بطریق الاستطراد بالجمله یعنی جمیع صورتلرده مسموع اولدیلر

لمحرره عبدالحمید حمدی
عفی عنه

بو بابده ایراد ایلدكلری دلیل شوندن عبارتدر كه تعلیلك حق معلل
اولمسنه مبنی سائلك استدلال معلله انتظار ایتمیه‌رك علیهنده دلیل ایراد
ایلمسی منصب تعلیلی غصبدر حالبوكه بو دلیل نقض ومعارضهده
دخی جاری اولور

وخفی اولمسونكه سؤال لفظی بعضا اعتراض معناسنده مستعمل
اولوب سؤال مناظرین بو معنی اوزرهدر وبعضا معنای لفظ
ووجه تركیب وتفصیل مجمول امثالی برشیدن استفسار معناسنه
اولوب بو سؤال مناظرهده غیر داخلدر ومسؤل عنه خفی
اولدیغی محلده بو سؤال لا بأسدر

ومناظره ایچون آداب تسعه اولوب اول فهم كلامه مخل اولمامق
اوزره ایجاز واختصاردن احترازدر ثانی مؤدیٔ املال اولمامق
اوزره اطنابدن توقیدر ثالث عسرت فهم وادراكه سببیت
ویرمامشیچون الفاظ غریبه استعمال ایدلمامسیدر رابع فهم معنای
مرادده موجب تردد اولمامق اوزره اصل مقصوده دلالت
ایدهجك قیددن خالی اولهرق لفظ مجمل ایراد ایدلمامسیدر خامس
بحثده تشویش وضلاله باعث اولمامق اوزره خصمك مرادنه
كسب شعور ایتمكسزین دخله تصدی ایدلمامسیدر واكر خصمك
مرادنی فهم ایتمك اعادهٔ كلامه متوقف كورینور ایسه طلب
اعاده بأسدن آزادهدر سادس انتشار كلام ایله مرامدن تباعدی
مؤدی اولمامق اوزره مقصودده مدخلی اولمیان شیئه تعرض
وسوق كلامدن اجتنابدر سابع اثناء مناظرهده ضحك ورفع

صوت واظهار بطش وتحريك يد امثالی سفاهته دال اولان شيلردن احتراز ايلملكدر ثامن ذهنك حدت ودقتنی اسقاط ومناظره‌دن غرضی افاته ايدرك كلال ذهنی مستلزم اولماق اوزره اهل مهابت واحترام ايله مناظره‌يه سالك اولمامقدر تاسع خصمی حقير عد ايلميوبده شايد صدور كلام ضعيف ايله غلبهٔ خصمی انتاجه سببيت ويرمكدن احترازدر وبونلره علاوة قوانين وآداب مناظره‌يه عارف اولميان كمسه ايله مباحثه‌دن تباعد اولنمسيدر (مصنف رحمه الله تعالينك ترجمهٔ رساله‌لری بومحلده رسيدهٔ حد ختام اولمشدر)

معلوم اولديغی وجهله اشبو فن آدابك فن ميزانه ارتباط تامی اولمق تقريبيله قواعد ومسائلنی فهم وادراكده اصطلاحات منطقيه‌دن معلومات تامه‌نك مستحضر ذهن طالب اولمسی لازم وخصوصيله بونلردن قضايا ومقدمات اقيسه ونظم اشكال امثالنه وقوف اجمالی وجوه ايله اهم اولمسيله بونلردن بعض فوائد مهمه‌نك تسهيلاته مدار اولمق اوزره اسلوب اختصارده ايراديچون برخاتمه علاوه‌سی تنسيب كردهٔ ذهن قاصر اولمشدر .

﴿ خاتمه ﴾

معلوم اولسونكه علمك موضوعی علمده اعراض واحوال ذاتيه‌سندن بحث اولنان شيدر مثلا علم طبده صحت ومرض حيثيتندن بدن انساندن بحث اولنمسيله موضوع طب بدن انساندر وعلم نحوده اعراب وبنا حيثيتندن كلمالدن بحث ايدلمسيله موضوع

نحو كلمات عربيه وذكری مرور ايتديكی وجهله موضوع آداب ابحاث كليه‌در وبرشيئه عوارضك لحوقی بالذاته اولور [*] انسان ايچون عروض تعجب بويله‌در وياخود جزء مساويسی ايچون عارض اولور تكبم انسانه تكلمك لاحق اولمسی ناطق جزء مساويسندن ايچوندر وياخود خارج مساويسی ايچون اولور انسان ايچون متعجب اولمق واسطه‌سيله عروض ضاحكيت بويله‌در زيرا ناطق اولمسه متكلم ومتعجب اولمسه ضاحك

---

[*] وبرشيئه عوارضك لحوقی بالذاته اولور آه قوللرنده ايكی شيئه تنبيه لازمدر اولكيسی بودركه عوارضدن مراد علمده كندوسندن بحث اولنان عوارض ذاتيه اولوب عوارض ذاتيه وعوارض غريبه‌يه شامل اولان مطلق عوارض مراد دكلدركه بوظاهردر ايكنجيسی شارح محققك عوارض ذاتيه‌يه اولان تعريف وبيانلری متقدمين مذهبنه مبنيدركه بين المحققين مختار اولان مذهبدر چونكه علمده كندوسندن بحث اولنان عوارض ذاتيه‌ده اختلاف واقع اولوب برشيئه جزء اعم واسطه‌سيله لاحق اولان اوشيئك اعراض ذاتيهٔ مبحوث عنهاسندن اولماق طرفنه متأخرين ذهاب ايده‌رك عرض ذاتی بی الخارج المحمول الذی يلحق الشیٔ لذاته او لجزئه اولخارج يساويه ديو تعريف ايتمشلردر متقدمين جزء اعم واسطه‌سيله برشيئه لاحق اولان عوارض ذاتيه‌دن دكلدر ديو حكم ايدوب عرض ذاتينك تعريفنده الخارج المحمول الذی يلحق الشیٔ ولذاته اولمساويه بيورمشلردر مثلا انسانه جزء اعمی اولان حيوان واسطه‌سيله عارض اولان ماشی متأخرينه كوره انسانه نسبتله عوارض ذاتيه‌دن معدود اولوب متقدمينه كوره انسانك عوارض غريبه‌سندندر مذهب متقدمينك حقيقتی ايكی وجهله بيان اولنمشدركه محلك عدم سعه‌سی جهتيله مطولاته احاله اولنمشدر

لمحرره
عفی عنه

اولەمز وعلوم ایچون تعیین موضوعاتە سبب بودرکە علومك وضع وتدوینندن غرض اشیانك حقایق واحوالنە کسب معرفت ایچون ابنای جنسـە اعطای تسهیلات اولوب اشـبو حقایق واحوال اشیا ایسـە متخالف ومتشتت وانواعی متکثر وبوسببدن ناشی منفرداً ومختلطاً ضبط واحاطەسی متعسر اولمسـیلە دائرۂ انضباطە ادخال ایچون برشیئك ویاخود اشیاء عدیدۂ متناسبەنك احوال ذاتیەسنی بالتفریق بونلردن باحث اولمق اوزرە ایری ایری برعلم منفرد تدوینیلە بوشیلر علوم مدونۂ مذکورەنك موضوعاتی عد واتخاذ ایدلمشدر شویلەکە برعلمـدە اولان مسـائل او علمك موضوعی هرنە ایسـە آنك احوال مختصەسندن بحث ایلە حاصل اولان قضایای مکتسبەنك محمولاتی موضوعنك اعراض ذاتیەسی اولور وقضایای مذکورەنك موضوعاتی یا موضوع علمك نفسی اولور ویاخود نوع ویا عرض ذاتیسی ویاخود نوعنـك عرض ذاتیسـی اولەرق بوواسطەلر ایلە مسـائل مبحوثە موضوع علم اولان شیئە ارجاع اولنور وبوجهتلە علمك موضوعی مسائلنك جهت وحدتی یعنی برشیدە برلشوب شیٔ واحد حکمنی اکتسـاب ایلمسنە سبب اولان جهتی اولمش اولور وبوتقریب ایلە احوالدن موضوعدە متشارکە اولان هر برطائفۂ مسـائل موضوع آخردە اشـتراکاری اولان طوائف اخرادن یعنی علوم سائرەدە مبحوث عنها اولان مسـائلدن بنفسها ممتازە اولور

وینە معلوم اولەکە علم ادراك دیمکدرکە برشیدن عندالعقل حاصل

اولان صورتدر وبو ادراك برشی اوزرینە حکم طریقیلە اولورسە تصدیق والا تصوردر واشـبو تصدیق وتصور قسمینی بدیهی ونظری یە منقسم اولەرق اگر فکر ونظر واسـطەسی اولمقسزین بالبداهە ادراك اولنورسە بدیهی واگر ادراکی فکر ونظرە توقف ایدرسە نظریدر

تعریف نظردە اختلاف اولنـوب متقدمین حکما ذهنك بوجەما معلوم اولان مطلوبدن مبادی اولان معلومات مناسبەیە واشبو مبادیدن بوجە آخر مجهول اولان مطلوبە ذهنك حرکەسیدر دیو تعریف ایتدیلر بوصورتدە نظر ذهنك مجموع حرکتینی اولور ومتأخرین حکمادن بعضیلری مجرد حرکۂ ثانیەنك حصول مطلوبدە کفایتنە نظر ایدرك ذهنك مبادیدن مطلوب مجهولە اولان حرکەسنە بنا ایدوب تعریف نظردە مجهولە تأدی ایچون ذهندە امور معلومەیی ترتیبـدر دیدیلر وبعض محققین امر بسیط ایلە تحصیل مطلوبی تجویز ایدرك نظر تحصیل مجهول ایچون ملاحظۂ معقولدر دیو تعریف ایتدیلر ایمدی ذهندە مخزون ومعلوم اولەرق ملاحظەسی مطلوب مجهولە ایصال ایدەجك شی ذهنی نظری اولان مجهولك تصورنە ایصال ایدرسـە تعریفـدرکە کسرا ایلە معرف وحد وقول شارح دخی اطلاق اولنور

واگر تصدیق نظری یە موصل اولورسـە دلیـل وجت تسمیە قلنور

تعریفك اجزاسی کلیات خمس اعتبار ایدلمشدرکە اول نوع وثانی

جنس وثالث فصل ورابع خاصه وخامس عرض عامدن عبارت اولان كليلردر چونكه مدلول لفظ اولان بر مفهوم اگر زيد كبى مجرد ذاتنه نظراً خارجده امور كثيره ومتعدده بيننده اشتراكنى عقل تجويز ايتمز ايسه بو مفهوم جزئيدر و بويله اولميوبده انسان كبى كثيرين اوزرينه صدق وحملنى يعنى خارجده افراد متعدده بيننده اشتراكنى عقل تجويز ايدر ايسه بو مفهوم كليدر وكلينك حمل اولنديغى شيلر افرادى اولوب مثلا زيد وعمرو و بشر افراد انساندر وكليدن برقسمى ماهياته عارض اولان كليلر اولوب بونلر طبايع اشيايى ملاحظه يه آلت اولەرق مجهولاته موصل اولدقلرى جهتله بونلره كلئ منطقى تسميه اولنور ومعلومدركه هر بر شيئك بر طاقم خواص وعوارضى اولەرق بوندن بعضيسى او شيئه خاص و بعضيسى آخر يله مشترك و بعضيلرى او شيئك ذاتنده داخل و بعضيلرى خارج اولوب و بر شيئه كسب معرفت اشبو خواص وعوارضندن كندوسنى سائرەدن تمييزه كافى و ياخود تمييزه مدار اولنلرك او شى اوزرينه حمل ايدلمسى واسطەسيله حاصل اولور بناء عليه اهل معقول اشبانك اشبو خواص ومشتركاتنى كليت وجهيله تقسيم وتبيين وكليات خمسده حصر وتعيين ايدرك بونلرى تعريفات ايچون اجزا اتخاذ ايتمشلردر واشبو كلئ محمول حمل اولنديغى شيئك ذات وحقيقتندن خارج دكل ايسه بو قسمه ذاتى وخارج ايسه عرضى دينلمشدر ذاتى يى دخى انسان ايچون حيوان مفهومى كبى يا عين حقيقتى و ياخود

ناطق كبى جميع ماعداسندن تمييز ايدەجك جزء مساويسى و ياخود حساس ونامى كبى فى الجمله مميز اولان و ياخود جوهر وحيوان كبى اصلا مميز اولميان جزء اعمى اولمق اوزره اقسام ثلثه يه تقسيم قلمشلردر عرضى يى دخى شيئ محمولك حقيقتندن خارج اولمسيله برابر يا انسان ايچون بالقوه ضاحك مفهومى كبى حقيقتنه مساوى و ياخود ضاحك بالفعل كبى حقيقتندن اخص و ياخود ماشى كبى فى الجمله مميز اولان و ياخود شى كبى قطعا مميز اولميان عوارض امثالى حقيقتندن اعم اولمق اوزره ينه اقسام ثلثه اعتبار ايلمشلردر

ايمدى بو اساس اوزرينه كليات مذكورەدن حقيقتلرى متحده وعوارض ومشخصاتلرى مختلفه اولان كثيرندن ماهو يعنى بو شى نەدر ديو شركت وخصوصيتى جهتدن سؤال ايچون جوابه صالح اولنلره نوع تسميه ايتمشلردر مثلا انسان مفهوم كليسى نوع اولوب زيد وعمر وامثالى افراد متعددەدن شركت وخصوصيت حسبيله ماهما وكذلك ماهم ايله سؤالدن جواب اولور زيرا بونلردن هر بريسى بخصوصه و بالاشتراك انساندرلر و بو وجهله افراد متعددەدن سؤاله جوابده انسانيتده مشترك اولدقلرينى افاده ايدر واگر فرد واحددن ماهو ايله سؤاله جواب اولورسه بو سؤال وجواب يالكز خصوصيت حسبيله اولەرق بو شخص انساندر معناسنى افاده ايلر ومفهوم انسان زيد وعمرو كبى جزئياتنه مختصه اولان حقيقتك عينى و بونلرك

ذاتیسیدر وماهیت وحقیقتلری مختلفه اولان کثیرین اوزرینه
یالکز بحسب الشرکة ماهو ایله سؤالدن جوابه صالح اولنلره
جنس اطلاق ایلمشلردر مثلا حیوان مفهوم کلیسی جنس اولوب
مثلا انسان ایله فرسدن ماهما ایله بحسب الشرکة سؤالدن جواب
حیواندر وانسان ایله فرس امثالنك ماهیتلری مختلفه اوله‌رق
حقیقت انسان حیوان ناطق وحقیقت فرس حیوان صاهلدر
وحیوان بونلرك اجزاء حقیقتندن جزء اعم اوله‌رق ذاتیلریدر
وبرشیدن ای شئ فی ذاته یعنی بو شی ذاتنده نه شیدردیو سؤالدن
جوابه صالح اولنلره فصل دینلور بوده یا ناطق کبی حقیقتك
جزء مساویسی اولوب مسئول عنهی جمیع ماعداسندن
ممیز اولور ویاخود حساس کبی جزء اعم اوله‌رق بعض ماعدادن
تمییز ایدر اشته بونلر ذاتی اولوب عرضیلر دخی اکر برشیئه مختصه
اولوبده اوشیدن ای شئ هو فی عرضه سؤالنه جواب اولورسه
خاصه دینلور بوده انسان ایچون ضاحك بالقوه مفهومی کبی جزء
خارج مساوی ویاخود انسان ایچون ضاحك بالفعل وحیوان
ایچون متنفس کبی خارج اخص اولنلردر واکر حقایق مختلفه
تحتنده اولان افراد اوزرینه قول عرضی ایله حمل اولنورسه
عرض عام تعبیر اولنور مثلا انسان ایچون متنفس بو قسمدن اولوب
سائر حیواناتك دخی عوارضندن اوله‌رق برحقیقتك عوارض
مختصه‌سندن دکلدر

ایمدی موصل تصورات اولان تعریف برقوله اطلاق اولنورکه

اوقوله ذهن توجه والتفات ایدرك تصور ایلسندن یا کنه وحقیقتیله
ویاخود ماعداسندن تمییز ایده‌جك بر وجهله بشقه برقول اکتساب
اولنور وکلیات خمسدن کندوسنی ترکیب ایده‌جك اجزاسی
اعتباریله تعریف ایچون اقسام اربعه اعتبار ایدلمشدرکه اول حد
تام وثانی حد ناقص وثالث رسم تام ورابع رسم ناقصدر شویله‌که
اکر تعریف فتح را ایله معرفك یعنی تعریف ایدیلان شیئك جمیع
ذاتیاتنی شامل اولور یعنی جنس ایله فصلدن ترکیب اولنورسه
بو تعریفه حد تام دینلور مثلا انسانی حیوان ناطق ایله تعریف
حد تامدر زیرا ماهیت انسانه‌نك قریب اولان جنس حیواندر
وفصل قریب ناطقدر واکر تعریف معرفك ذاتیاتندن بعضیسیله
اولورسه حد ناقص اطلاق اولنور مثلا انسانی یالکز فصل قریبی
اولان ناطق ایله ویاخود حیوانی جوهر حساس ایله تعریف حد
ناقصدر زیرا جوهر حیوانك جنس بعیدی اولوب قریبی جسمدر
وحساس فصل قریبدر واکر تعریف ذاتیء محض ایله اولمیوبده
انسان ایچون حیوان ضاحك کبی جنس قریب ایله خاصه‌دن
ویاخود انسانی حیوان ناطق ضاحك ایله تعریف کبی جمیع ذاتیات
ایله برابر خاصه‌دن ترکب ایدرسه رسم تام اطلاق اولنور واکر
بویله اولمیوبده مثلا انسانی ضاحك ایله تعریف کبی یالکز خاصه

ایله ویاخود ضاحك ماشی کبی خاصه وعرض عام ایله اولورسه [*] رسم ناقص دینلور

وموصل تصدیقات اولان دلیلی اصولیون ومنطقیون بشقه بشقه تعریف ایتدکلرینی مصنف ماسبقده بیان ایدوب و بو بابده تفصیلات وایضاحات لازمه ایفا ایدلمش اولمسیله تکرارنه حاجت کورنمز انجق بو تعریفلردن مستبان اولدیغی وجهله دلیلی ترکیب ایدن جزلر قضیه لردر وقضایا ایکی قسم اولوب اول حملیه وثانی شرطیه در وشرطیه متصله ومنفصله قسمینه منقسمدر و بونلر برشیئك برشیئه

[*] تعریفدن مقصود یا معرفی جمیع ماعدادن تمییز و یاخود ذاتیسی اولان شی ایله کندوسنه اطلاع اولوب عرض عامك تمییز واطلاع مذکورینك هیچ برنده مدخلی اولمادیغی جهتله عرض عام رانك کسریله معرف وجزء معرف واقع اولمقلغه صلاحیتی یوقدر دیو قوم حکم ایلیوب عرض عامی باب تعریفاتده بالکلیه درجهٔ اعتباردن اسقاط ایدرك کلیات خمس بابنده ذکری مجرد اقسام کلی یی استیفا ایچوندر دیمشلر ایسه ده سید المحققین قدس سره حضرتلری حاشیهٔ صغراده برشیئی تصور وجوه متفاوته ایله اوله جغندن حصرنه قدر برشیئه اوشیئك عرضیسی اولان امر ایله اطلاع هرنقدر ذاتیسی اولان امر ایله اطلاعدن دون ایسه ده بعض محللرده بودخی مطلوب اولمغله صواب اولان عرض عام تعریفده واقع اولمق اولوب عرض عام ایله خاصه دن مرکب اولان رسم ناقصدر دیو تحقیق ایتمشلردر کلام السید سید الکلام مقتضاسنجه تحقیق مذکور مختار محققین اولمغله شارح محقق دخی بو مقامده کلامنی اکا بنا قلمشدر فلله دره

لمحرره
عفی عنه

ثبوتنی افاده ایدرسه قضیهٔ موجبه وسلب وانتفاسنی افاده ایدرسه سالبه دینلور

قضیه برقولدرکه قائلی ایچون یاصادق ویاخود کاذبدر دینلمسی صحیح اولور بوده واقعه مطابقتی اعتباریله اولوب مثلا برکسه زید قائمدر دیسه بو سوز قضیه اولوب اکرزیدك قائم اولدیغی واقعه مطابق اوله رق نفس الامرده قائم ایسه بو قضیه صادقه اولمسیله قائلنه صادقدر دینلور والا قضیهٔ مذکوره کاذبه اوله رق قائلنه کاذبدر دینلور لکن اشبو صدق وکذب مفاد قضیه دن معلوم اوله میه جغی سببیله قول قائل هرایکی جهته محتملدر وقضیه بعضا قول ملفوظه وبعضا بو قولك مدلولنه اطلاق اولنور وقول دیدیکمز جملهٔ خبریه دن عبارتدرکه واقعدن حکایه ایدر واکر قضیه ده حکم برشیئك برشی ایچون وقوع ویاخود لاوقوع ثبوتیله اولورسه اشته قضیهٔ حملیه بودر مثلا زید قائمدر قولمز حملیه اولوب زید ایچون قیامك وقوع ثبوتیله حکم ایدرز بو صورتده موجبه اولور وزید قائم دکلدر قولمز دخی حملیه اولوب زید ایچون قیامك لاوقوع ثبوتیله حکم ایدرز بو صورتده سالبه اولور واشبو قضیهٔ حملیه ده زید کبی محکوم علیه اولان جزئه موضوع وقائم کبی محکوم به اولان جزئه محمول دینلور وموضوع قضیه اولان لفظ ایکی شیئی حاملدر شو وجهله که مثلا انسان حیواندر قولمزده موضوع اولان انسان لفظنك برمفهومی و برده بو مفهومك اوزرلرینه صادق اولدیغی زید وعمرو کبی افرادی اوله رق بونلردن افراده ذات

موضوع دینلور ومفهومدن عنوان موضوع وصفت موضوع
ایله تعبیر اولنور محمول اولان حیوانده دخی اشبو اعتبارین
موجود اوله‌رق افرادندن ذات محمول ومفهومندن وصف محمول
ایله تعبیر اولنور وذهنده عنوان موضوع ایله ذات موضوع
اوزرینه حکمه عقد وضع ووصف محمول ایله ذات موضوع
اوزرینه حمله عقد حمل اطلاق ایدیلور وقضیه‌لرده محکوم
علیه ذات موضوع اولوب عنوان موضوع آلت ملاحظه‌در
ومحکوم به وصف محمولدر حاصلی قضایای متعارفه‌ده جاری
اولان بواسلوبدر وبرده اکر قضیهٔ حملیه‌نك طرفینی لفظاً ومعنی
وجودی اولورسه بوقضیه‌یه حملیهٔ محصله والا معدوله تعبیر
ایدرلر مثلا انسان حیواندر ویاخود انسان فرس دکلدر قضیه‌لرینك
ایکیسنده دخی طرفین لفظا ومعناً وجودی اولوب انسان ایچون
اولده حیوانیتك ثبوت وثانیده فرسیتك انتفاسیله حکم ایدلمسیله
ایکیسیده حملیهٔ محصله‌در ومعدوله اولمسی موضوع ومحمولدن
ایکیسنده دخی معتبردر شویله‌که لاحی جماددر قضیه‌سی کبی اکر
موضوع عدمی اولورسه معدولة الموضوع دینلور واکر عقرب
لاعالمدر ویاخود اعمی‌در کبی محمول عدمی اولورسه معدولة المحمول
تعبیر اولنور اعمی لفظا عدمی دکلسه‌ده عدم بصیر مفهومنده
اوله‌رق معناً عدمیدر ویاخود موضوع ومحمولدن هر ایکیسی عدمی
اولورسه معدولة الطرفین اطلاق اولنور مثلا لاحی لاعالمدر
قضیه‌سی بوقسمدندر وبعضا طرفینی لفظا ومعناً وجودی اولنلردن

موجبه اولنلره محصله وسالبه‌لرینه سالبهٔ بسیطه تعبیر ایدرلر .
واکر قضیه‌ده حکم وقوع ولاوقوع ثبوت ایله اولمزسه شرطیه‌در
وبونك محکوم علیه اولان جزئنه مقدم ومحکوم به اولان جزئنه
تالی دینلور وشرطیه‌ده حکم اکر برقضیه مضموننك قضیهٔ اخری
مضموننه وقوع ویالاوقوع اتصالیله اولورسه شرطیهٔ متصله‌در
مثلا اکر شمس طلوع ایتمش ایسه نهار موجوددر قولمز بوقسمدندر
واکر حکم احد قضیتینك آخرندن وقوع ویالاوقوع انفصالیله
ایسه شرطیهٔ منفصله‌در مثلا شو عدد یازوج اولور ویاخود فرد اولور
قولمز منفصله‌در وبوقضیه‌لرك قاعده‌سنه توفیقا ترتیبیله حاصل اوله‌جق
ترکیب قیاسدر بوده قیاس اقترانی وقیاس استثنائی‌یه منقسمدر وقیاس
اقترانی صرف قضایای حملیه‌دن مرکب اولورسه قیاس حملی
دینلور وصرف قضایای شرطیه‌دن ویاخود شرطیه ایله حملیه‌دن
ترکب ایدرسه شرطیه تعبیر اولنور .
قیاس استثنائی ایله مراد نتیجه‌نك ماده‌سی یعنی طرفینی ایله نتیجه‌نك
ویاخود نقیضنك صورتی اوزره مشتمل اولان قیاسدر واستثنائی
تسمیه‌سی حرف استثنا اولان لکن اوزرینه اشتمالندن ایچوندر
ایمدی اکر نتیجه‌نك صورتی اوزره مشتمل اولورسه قیاس
استثنائیٔ مستقیم اطلاق اولنور مثلا هرنه وقت عالم متغیر اولدیسه
حادث اولور لکن عالم متغیردر ایمدی عالم حادثدر قولمزده
نتیجه عالم حادثدر اولوب اشبو قیاس عالم حادثدر ماده‌لریله صورت
نتیجه اوزره مشتملدر واکر نتیجه‌نك صورت نقیضی اوزره مشتمل

اولورسه استثنائی غیر مستقیم تسمیه اولنور و برشیئك نقیضی رفعیدر مثلا لولم یکن العالم حادثا لم یکن متغیرا لکنه متغیر فیکون حادثا بو قسمدندرکه فیکون حادثا نتیجه سنك صورت نقیضی اولان لم یکن حادثا قیاسده مأخوذدر ٠

ومثلا ان کانت الشمس طالعة فالنهار موجود لکن الشمس طالعة فالنهار موجود مثالی دخی قسم مستقیمدن وان کانت الشمس طالعة فالنهار موجود لکن النهار لیس بموجود فالشمس لیست بطالعة مثالی قسم غیر مستقیمدندر ولکن کلمه سیله تصدیر اولنان مقدمه یه مطلقا مقدمهٔ استثنائیه دنیلور ٠

وخاصة استثنائی مستقیمده مقدمهٔ واضعه وغیر مستقیمده مقدمهٔ رافعه اطلاق اولنور و برنجی مقدمه سنه مقدمهٔ شرطیه دنیلور ایمدی قیاس استثنائی دائما ایکی مقدمه دن مرکب اولوب بریسی شرطیه ودیکری اشبو شرطیه دن احد جزئینك وضع یعنی اثبات و یاخود رفعی اوله رق بو واسطه ایله جزء آخرك وضع و یاخود رفعی لازمکلور شویله که متصلاتده وضع وضعی ورفع رفعی ومنفصلاتده وضع رفعی ورفع وضعی منتج اولور چونکه قیاس استثنائی ایله مقصود متصلاتده لازمك وجودیله ملزومك وجودی و یاخود لازمك عدمیله ملزومك عدمی اوزره استدلالدر و منفصلاتده احد متعاندینك وجودیله آخرینك عدمی و یاخود احد متعاندینك عدمیله اخرینك وجودی اوزره استدلالدر بو صورتده اولده مقدمهٔ شرطیهٔ متصله ملزوم ایله لازم بیننده ملازمه ایله حاکمه

وثانیده اولان مقدمهٔ شرطیهٔ منفصله بین الامرین معانده ایله حاکمه در ٠

واکر قیاس نتیجه نك یالکز ماده سی یعنی موضوع ومحمولی اوزره مشتمل اولورسه اشته اقترانی بودر مثلا حدوث عالمی اثباتده لان العالم متغیر وکل متغیر حادث قولمز قیاس اقترانی اولوب فالعالم حادث مطلوبنی منتج اولور و بو نتیجه نك ماده لری اولان عالم وحادث جزلری متفرقا قیاسده داخل اولوب فقط قیاس استثنائیده اولدیغی وجهله نه عین نتیجه ونه نقیضنك هیئتنی مشتملدر ٠

ومطلوب اولان قضیه ده واقع محکوم علیهه حد اصغر و محکوم بهه حد اکبر دنیلور مرور ایدن العالم حادث مطلوبنده محکوم علیه اولان عالم حد اصغر ومحکوم به اولان حادث حد اکبردر وقیاسی ترکیب ایدن مقدمتیندن قنغیسنده حد اصغر بولنورسه بو مقدمه یه صغری وقنغیسنده حد اکبر بولنورسه کبری دنیلور وصغرانك قیاسدن مقدمهٔ اولی وکبرانك مقدمهٔ ثانیه واقع اولمسی همان مطرد کبیدر ٠

وصغری ایله کبری بیننده مشترك اولان جزء متکرره حد اوسط تسمیه اولنور مثلا مرور ایدن مثالده متغیر لفظی حد اوسط اولوب نتیجه نك اخذنده ساقط اولور ومطلوبك احد مقدمتینیله آخری بیننده نسبت وارتباط بونکله تعین ایدر حاصلی مثال مذکورده حدوث ایله عالم بیننده تحقق ارتباط ونسبته واسطه اولان تغیر اولوب قیاسدن اخذ نتیجه نك طریقی دخی بو واسطه نك اسقاطیله

باقی نتیجه عد اولنمیدر   واشبو حد اوسطك وضعا وحملا مطلوبك طرفینه نسبتیله قیاس اقترانی اشکال اربعه یه تقسیم ایدلمشدر شویله که اکر قیاسده حد اوسط صغراده محکوم به وکبراده محکوم علیه اولورسه شکل اولدر مثلا هر بر جسم مؤلفدر وهر برمؤلف محدثدر قولمزده مؤلف حد اوسط اوله رق صغراده محمول وکبراده موضوع اولمسیله بو قیاس شکل اولدن اوله رق هر بر جسم محدثدر مطلوبنی انتاج ایدر   واکر حد اوسط صغری وکبراده محکوم به اولورسه شکل ثانیدر مثلا کل انسان حیوان ولاشیء من الحجر حیوان قولنده حیوان حد اوسط وصغری وکبرادن ایکیسنده ده محکوم به اولمسیله شکل ثانیدن اوله رق انساندن هیچ بر شی حجر دکلدر قولنی انتاج ایدر   واکر حد اوسط صغری وکبرادن ایکیسنده ده محکوم علیه اولورسه شکل ثالثدر مثلا کل انسان حیوان وکل انسان ناطق قولنده حد اوسط انسان اولوب صغری وکبراده محکوم علیه اولمسیله شکل ثالثدن اوله رق بعض الحیوان ناطق قولنی منتج اولور   واکر حد اوسط صغراده محکوم علیه وکبراده محکوم به اولورسه شکل رابعدر مثلا کل انسان حیوان وکل ناطق انسان قولنده حد اوسط انسان اولوب صغراده موضوع وکبراده محمول اولمسیله شکل رابعدن اوله رق بعض حیوان ناطقدر قولنی نتیجه ویرر   قیاس استثنائیك شروط انتاجی اوج شی اولوب اول مقدمهٔ شرطیه نك موجبه وثانی متصله ده لزومیه ومنفصله ده عنادیه وثالث احد مقدمتینك جمیع

ازمان واوضاع اعتباریله کلی اولمسیدر چونکه قیاس استثنائیده کلیت وبعضیت ازمان واوضاع حسبیله اولوب قیاس اقترانیده صادق اولدیغی افراد اعتباریله در   وقیاس اقترانینك شرائط انتاجی شکل اولده ایجاب صغری وکلیت کبری وشکل ثانیده ایجاب وسلبده اختلاف مقدمتین ایله کلیت کبری وشکل ثالثده احد مقدمتینك کلیتیله برابر ایجاب صغری وشکل رابعده یا کلیت صغری ایله برابر مقدمتینك ایجابی ویاخود احد مقدمتینی کلی اولمسیله برابر مقدمتینك ایجابا وسلبا اختلافیدر و بونلرك تفصیلاتیله اقیسه نك ضرب منتجه سی فن منطقده مبسوط اوله رق بو محلده سرد وبیانی موجب املال اوله جغندن بو مقدار ایله اکتفا قلنمشدر

معلوم اوله که ارباب معقول عندنده لزوم برشیئك برشیدن عدم انفکاکیدر بوده لازم بین وغیر بین قسمنه منقسم اوله رق لازم بین ایله مراد عقلك شیئین بیننده لزوم اولدیغنه جزم ایتمسنده لازم ایله ملزومك تصوری کافی اولمسیدر بووجهله اولان لزومه لزوم بین بالمعنی الاعم تسمیه اولنور مثلا اربعه ایله متساو بینه انقسام طرفینی تصور ایدلسه بینلرنده لزوم اولمسیله عقل جزم ایدر وبعضا لزوم بین تصور ملزوم تصور لازمی مستلزم اولمسیله تفسیر اولنور بو معناجه لزوم بین بالمعنی الاخص تعبیر اولنور مثلا برکسه اثنینی تصور ایلسه اثنین واحدك ضعفی اولدیغنی ادراك ایدر

ولزوم غیر بین ذهنك شیئین بیننده لزوم اولدیغنی جزم ایتمسی واسطه ایله اولمسیدر مثلا قائمتینك زاویه لریله مثلثه تساویسی بیننده

لزوم اولدیغنـه ذهنك جزم ایتمسی وسطـه محتاج اولوب بوده برهان هندسیدر واهل عربیـه عندنده لزوم انتقال ذهن ایچون مناسبت مصححه‌دن عبارتدر وارباب معقولك بیان ایتـدكاری معناجه لزومه لزوم كلی واهل عربیه‌نك ذكر ایتدكاری معنی اوزره لزومه لزوم فی الجمله تعبیری شایعدر

خفی اولمسونكه كلیلرك بر برینـه نسبتی متفاوت اوله‌رق بوده تساوی وعموم وخصوص مطلق وعموم وخصوص من وجه ایله تباین نسب اربعه‌سنه منحصردر شـویله‌كه بر كلی كلیء آخره نسبت ایلدیكی صورتده اكر ایكی جانبندن تصادق كلی بولنور یعنی احدهمانك حملی صادق اولدیغی هر برشی اوزرینـه آخرك دخی صدق حملی واقعه موافق اولورسه اشبو كلیلر بیننده مساوات اولدیغی كبی بونلرك نقیضلری بیننده دخی مساوات اولور مثلا انسـان ایله ناطق كلیلری یكدیكره مسای اولوب انسانك صادق اولدیغی هر بر فرد اوزرینـه ناطق دخی صادق اولوب عكسی دخی بویله‌در كذلك بونلرك نقیضلری اولان لاانسان ایله لاناطق دخی بویله اولوب هرنه شیكه لاانسـاندر البته لاناطق اولوب عكسی دخی بویله‌در بوجهتله انسان ایله ناطق ولاانسان ایله لاناطق مساویلردر واكر ایكی كلینك كلی اوله‌رق تصادقلری برجانبدن اولورسه بونلردن بریسی اعم مطلق ودیكری اخص مطلق اوله‌رق بینلرنده عموم وخصوص مطلق اولمش اولور مثلا حیوان ایله انسان كلیلری بویله اولوب حیوان انساندن مطلقا اعم اوله‌رق انسانك

صادق اولدیغی هر برافراد اوزرینـه حیوان صادق وانسـان حیواندن مطلقا اخص اوله‌رق حیوانك صادق اولدیغی شیلردن بعضیسی اولان افرادبشره صادق وبعض آخری اولان فرس وبغل امثالنه غیرصادقدر بونلرك نقیضلری عینلرینك عكسی اوله‌رق نقیض اعم اخص ونقیض اخص اعمدر مثلا حیوانك صادق اولدیغی هر برشیئه لاانسان دینمك صادق اولوب لكن لاانسانك صادقی اولدیغی شیلردن بعضیسی اولان بغل وفرس امثالی اوزره لاحیوان صادق اولمز واكر انسان ایله فرس كبی كلیین بیننده افتراق كلی بولنورسه بینلرنده تباین اولمش اولور واشبو متباینینك نقیضلری بیننده مباینت جزئیه اولور شو معنایه‌كه احد متناقضین آخرك كلیسی اوزره صادق اولمزبوده یاوجود ایله عدمك نقیضلری اولان لاوجود ایله لاعدم بیننده اولدیغی وجهله بینلرنده تباین كلی اولمسیله ویاخود ابیض ایله اسودك نقیضلری اولان لاابیض ایله لااسود بیننده اولدیغی اوزره بینلرنده عموم وخصوص من وجه اولمسیله اولور زیرا هرایكی صورتده‌ده تباین جزئی موجوددر اماثانیده ظاهر اولوب واولده كلینك جزئیی تضمنی جهتندندر واكر كلیین بیننده كلی اوله‌رق تصادق وتفارق اولمیوب‌ده هرایكی جانبندن جزئی اوله‌رق تصادق وتفارق بولنورسه هر بریسی من وجه اعم ومن وجه اخص اولمش اولور مثلا انسان ایله ابیض كلیلری بویله اولوب انسـان ابیض هم انسان وهم ابیضدر لكن انسان اسود انسـان اولوب ابیض دكلدر كذلك فرس ابیض ابیض اولوب انسان دكلدر وحاصلی برماده‌ده تصادق ومادتینـده تفارق

ایدرك بینلرنده عموم وخصوص من وجه نسبتی متحققدر وعین اعم مطلق ایله نقیض اخص بیننده دخی بووجهله عموم وخصوص من وجه اولوب مثلا فرس هم حیوان وهم لاانسان اولوب حجر حیوان اولمیەرق لاانسان وزید لاانسان اولمیوب حیواندر و بینلرنده عموم وخصوص من وجه اولان کلیلرك نقیضلری بیننده دخی مباینت جزئیه واردر بوده یانقیضین بیننده عموم وخصوص من وجه اولمسیله و یاخود مباینت کلیه ضمننده بولنمسیله اولور مثال اولك نقیضلری اولدن وثانینك ثانیدندر شویله که لاانسان ایله لاابیض بیننده عموم وخصوص من وجه اولوب لاحیوان ایله انسان بیننده مباینت کلیه اولدیغی ظاهردر و بو محلده دینلمشدرکه بر برینه متساوی اولان شیئیندن احدهمانك ثبوتی آخرینك ثبوتنی وکذلك بوندن برینك انتفاسی آخرك انتفاسنی مستلزم اولور و برشیدن مطلقا اخصك ثبوتی اوشیئك ثبوتنی مستلزم اولوب عکسی بویله دکلدر یعنی برشیدن مطلقا اعمك ثبوتی اوشیئك ثبوتنی مستلزم دکلدر و برشیدن مطلقا اعمك انتفاسی اوشیئك انتفاسنی مستلزم اولوب عکسی بویله دکلدر یعنی برشیدن مطلقا اخصك انتفاسی اوشیئك انتفاسنی غیرمستلزمدر واما بینلرنده عموم وخصوص من وجه اولان شیئین بیننده نه ثبوت ونه انتفاده تلازم یوقدر وشیئین بیننده عموم من وجه اولدیغی صورتده خصوص من وجه دخی موجود

اولوب عکسی دخی بویله‌در و بعضا احدهمانك ذکریله آخرك ذکرندن اکتفا اولنور

ومعلوم اولسونکه دور وتسلسل اسئله‌ده کثیرالورود اوله‌رق مهمهٔ مسائلدندر دوری برشیئك موقوف علیهنك کندی اوزرینه توقفیله تعریف ایتمشلردر بوده یابر مرتبه ایله اولوب دور مصرح تسمیه اولنور و یاخود برقاچ مرتبه ایله اولوب دور مضمر تعبیر اولنور شویله‌که برشی شیٔ آخره وشیٔ ثانی دیکر شیٔ آخره وشیٔ ثالث شیٔ اوله توقف ایلمه دور مضمر اولور شرح مواقفده دور ممتنعی ایکی شیئك هر بریسی اخریچون علت اولمسیدر بوده یاواسطه ایله ویاخود واسطه‌سز اولور دیو تعریف و بیان ایلمشدر تعریف اول ممتنع اولمیان دور معی یه وزمانین وجهتینده اولان توقفلره شامل اولوب بونلر ایسه ممتنع اولمیه‌رق تعریفدن اخراجلری محتاج تکلفاتدر الحاصل دور ایکی قسم اولوب اول دور تقدمی اوله‌رق بوقسم دور باطلدر مثلا علم نظری اولوب تعریفی ممکندر دیو قائل اولنلره علمك غیریسی علم ایله بیلنور اکر علم دخی غیریسیله بیلنسه هر برینك معلوم اولمسی آخرك معلوم اولمسنه توقف ایدرك دوری مستلزم اولور دور ایسه باطلدر دیو اعتراض ایدلمشدر وثانی دور معی‌در بوده شیئینك احدهما انجق آخریله اوله‌بیله‌جك حیثیتده تلازمندن عبارتدر مثلا ابوت وبنوت کبی متضایفین بووجهله اولوب بوندن بریسی خارجده وذهنده انجق آخرك وجودیله

موجود اولور بودور باطل دکلدر وتسلسل امور غیرمتناهیه‌نك بر برینه ترتبی اولوب جانب عللده بالاتفاق باطلدر وجانب معلولده که هر بر معلولدنصکره بر معلول اوله‌رق الی غیرالنهایه توقف ایتمیه‌رك استمراردن عبارتدر بونده حکما ایله متکلمین اختلاف ایتمشلردر وامور اعتباریه‌ده غیرممتنعدر شرح موافقده تسلسل بر امر ممکن وجودنده کندیده مؤثره اولان بر علته استناد ایدوب اشبو علت مؤثره دخی کذلك کندیده مؤثره اولان دیکر برعلته استناد ایدرك وهلم جرا الی غیرالنهایه مستمر اولمسیدر دیو تعریف وادلهٔ استحاله‌سنی بیان ایتمش ایسه‌ده ایراد تفصیلاتنه ملتزم اولان شیوهٔ اختصار غیر مساعددر

خفی اولمسونکه بدیهیات یدی قسم اولوب شویله‌که بر قضیه‌نك صدقیله حکم ایدن شی یاعقل ویاخود وهم اوله‌جغی جهتله اکر حاکم عقل اولوبده قضیه‌نك مجرد تصور طرفینیله حکم ایدرسه اولیات دینلور مثلا کل جزدن اعظمدر قولمز بوقسمدندر بوده ایکی قسم اولوب یا اطرافنك تصوراتی جلی وهرکس عندنده واضح اولور ویاخود تصوراتنده خفا اولمسیله وضوحی عام اولمز ویاخود عقلك طرفینی حین تصورنده ذهنده حاضر بوله‌جغی واسطه ایله اولور بوقسمه قضایا قیاساتها معها وکذلك فطری القیاس دینیلور مثلا ایکی عددی زوجدر قولمز بوقسمدندرکه بونده واسطه اولان قیاس خفی متساوی بینه انقسامی اولوب هرکیم اثنین ویااربعه‌یی ذهننده تصور ایلسه بوواسطه‌یی حاضر

بولور واکر عقلك حکمی مشاهده واسطه‌سیله اولورسه بوقسم مشاهدات اولوب بوده اکر شمس مشرقه‌در ونار محرقه‌در کبی مشاهده‌سی حس ظاهر ایله اولورسه حسیات واکر بزم ایچون خوف وغضب واردر امثالی مشاهده‌سی حس باطن ایله اولورسه وجدانیات واکر مثلا درسعادت بلدهٔ عظیمه‌در و بلاد هنددن بومبای موجوددر دیو مشاهده ایتمیان کسه‌لرك حکم ایلمسی کبی کذب اوزره اجتماعلری مستحیل اولان جم غفیردن سماع واسطه‌سیله اولورسه متواترات واکر سببیتی معلوم وماهیتی مجهول اوله‌رق کراراً تجربه ایله اولورسه مجربات دنیلور مثلا سقمونیات دنیلان دوا مسهلدر قولمز بوقبیلدن اولوب اسهاله سببیتی معلوم لکن منشاء وماهیتی مجهول‌لمز اوله‌رق مجرباتدندر لکن مجرباتك یقینیاتدن اولمسی تجربه ایدن اشخاصه نسبتله اولوب مجربك غیریسنه نسبتله تواتر ایله اولور وبووجهله حکم عقل تجربه ایله اولوب وسببیت وماهیتی معلوم اولورسه حدسیات دینلور مثلا نور قمر شمسدن مستفاددر قولی بوقبیلدن اولور زیرا قمرك شمسدن اختلاف اوضاعی حسبیله تشکلات نورانیه‌سنی هربار مشاهده ایدرك اضائهٔ شمسك اضائهٔ قمره سببیتیله حکم ایدلمشدر واکر حاکم وهم اولوبده محسوسات اوزرینه حکم ایدرسه وهمیاتدر مثلا هر بر جسم بر موضعده‌در قولی بوقبیلدندر وبووجهله وهمك محسوسات اوزرینه حکمی عقل تصدیق ایتمسیله یقینیاتدن معدوددر لکن وهم هر بر موجود

برجهتده‌در كبی مجردات اوزرینه حكم ایدرسه یقینیاتدن اولمیوب بلكه كاذبه‌در اشبو بدیهیاتدن بدیهیٔ اولی وفطری القیاس ایله مشائی عامهٔ ناس بیننده بداهتی اولنلر جلی اولوب قصوری خفیدر

وستیر اولمسونكه دلیل اقسام اربعه‌یه منقسم اوله‌رق اول بالذات نتیجه‌یی مستلزم اولاندركه بوقسمه قیاس دینلور ثانی نتیجه‌یی مقدمهٔ اجنبیه‌نك صدقی واسطه‌سیله مستلزم اولاندر مثلا دره حقه‌ده‌در وحقه بیتده‌در قولمزك ایمدی دره بیتده‌در نتیجه‌سنی اكتسابی خارجده برشیئك ظرفنه ظرف اولان اوشیئه ظرف اولدیغنك صدقی واسطه‌سیله‌در قسم ثالث مقدمهٔ غریبه واسطه‌سیله مستلزم اولاندر مثلا انسان حیواندر وهر بر لاحیوان لاجسمدر قولندن هر بر انسان جسمدر مطلوبنك استنتاجی كبرانك عكس نقیضی اولان هر بر حیوان جسمدر قضیه‌سنی بالتوسیط شكل اوله ارتداد ایله اولور قسم رابع هرنقدر دلیله علم نتیجه‌یه ظنی مستلزم اولورسه‌ده استلزام كلی ایله مستلزم اولمیاندركه استقراء ناقص وقیاس فقهی تعبیر اولنان تمثیل بوقسمدندر واشبو اقسام اربعه‌دن مستبان اوله‌جغی وجهله دلیلك مطلوبی اكتسابی استر بالذات ویاخود مقدمهٔ اجنبیه ویاغریبه واسطه‌سیله استلزام كلی وجهله اولسون واستر استلزام كلی ایله اولمسون واستر كندوسیله براهینده اولدیغی اوزره یقین اكتساب ایدلسون واستر اماراتده اولدیغی وجهله ظن ویاخود سفسطه‌ده اولدیغی كبی یقینك

غیریسی اكتساب اولونسون بونلرك جمله‌سندن عام اوله‌رق نتایجلری اعتباریله‌ده بش قسمه تقسیم اولنوب صناعات خمس تسمیه ایلمشلردر اول برهان اولوب مقدماتی یقینیات ضروریه اوله‌رق بوندن غرض تحصیل یقیندر ویقین اكمل معارف اوله‌رق مراد واقعه مطابق اولان اعتقاد جازم ثابتدر ثانی جدل اولوب مقدماتی مشهورات ویامسلمات اوله‌رق بوندن غرض خصمی الزام ویاخود ادراك برهاندن عاجز اولنلری اقناعدر واقناع ایچون اولدیغی صورتده دلیل اقناعی تسمیه اولنور قسم ثالث خطابت اولوب مقدماتی مقبولات ویاخود مظنونات اوله‌رق بوندن غرض خلقی حقلرنده فائده ویره‌جك شیلره ترغیب واشیاء مضره وسیئه‌دن تنفیر وترهیبدر امارەلر بوقسمدن عد ایدلمشدر وقسم رابع دلیل شعری اولوب مقدماتی مخیلاتدر وخامس سفسطه اولوب مقدماتی موهوماتدر ودلیل فاسدلر علی الاطلاق سفسطه اولوب مستدلك فساد دلیله علمی شرطیله مغالطه تسمیه اولنور وبوندن غرض خصمی تغلیط واسكاتدر وبرهان ایله استدلال ایدن حكیمه مقابله‌ده بودلیلی استعمال ایدنلره سوفسطائی وجدلی‌یه مقابله‌ده استعمال ایدنلره مشاغبی دینلور

خفی اولمسونكه مهم الایراد اولان مسائلدن بریسی دخی بحث تناقضدر تناقض بعضا ایكی مفرد بیننده اولور مثلا انسان ایله لاانسان بویله‌در شویله‌كه هر برشیئك نقیضی اوشیئك رفعیدر وبعضا تناقض قضایا بیننده اولور بوده ایكی قضیه‌نك بری ایجاب

وآخری سلب ایله اوله‌رق برحیثیده اختلافلریدرکه بواختلاف
لذاته اشبو قضیتیندن ایکیسنك برلکده صدق وکذبلری ممتنع
اولمسنی اقتضا ایدر یعنی بهمه‌حال بریسی صادق ودیکری کاذب
اوله‌رق نه ایکیسی بردن صادق ونه‌ده ایکیسی بردن کاذب اولور
مثلا زید قائمدر قضیه‌سیله زید قائم دکلدر قضیهٔ اخراسی بیننده
تناقض ظاهراولوب نفس الامرده زیدقائم ایسه اول صادق وثانی
کاذب والابالعکس‌در لکن تناقضده قضیتینك محکوم علیه وبهده‌وقیود
مأخوذه‌نك جمله‌سنده اتحادلری وکیف یعنی ایجاب وسلب ایله
جهتده یعنی دوام وضرورت وفعل امثالنده ومحصوراتده کمده
یعنی محکوم علیهك کلیت وجزئیتنده اختلافلری شرطدر ونقایض
مرکبات نقیض جزئینی بیننده اما هذا واما ذاك طریقیله مفهوم
مرددر

قضیه‌لرده جاری اولان عکس دخی مهم الایراددر عکس یاعکس
مستوی اولوب بوده اصلك بقاء کیفی وجمیع مواددده صدقیله برابر
قضیه‌نك احد جزئینی جزء آخره تبدیل ایتمکدر مثلا کل انسان
حیوان قولنك عکسی بعض الحیوان انسان ولاشیء من الحجر
بانسان قولنك عکسی لاشیء من الانسان بحجردر اصلك بقاء
کیفندن مراد اصل موجبه ایسه عکسك دخی موجبه وسالبه
ایسه عکسك دخی سالبه اولمسیدر واصلك بقاء صدقیله مراد اصلك
صدقیله برابر عکسك دخی صادق اولمسیدر ایمدی موجبهٔ
کلیه وجزئیه انجق موجبهٔ جزئیه‌یه منعکس اولوب موجبهٔ کلیه‌یه

منعکس اولماز وسالبهٔ کلیه سالبهٔ کلیه‌یه منعکس اولور وسالبهٔ
جزئیه ایچون منطقده مبین بعض محللردن غیریده اصلا عکس یوقدر
ویاخود عکس نقیض اولوب بوده اصلدن محکوم بهك نقیضنی
محکوم علیه ومحکوم علیهك نقیضنی محکوم به قلمقدر وبقاء صدق
وکیف ایله مشروطدر وبوندن موجبهٔ کلیه نفسی کبی موجبهٔ کلیه‌یه
منعکس اولور مثلا کل انسان حیوان قولنك عکس نقیضی کل
لاحیوان هو لاانساندر وموجبهٔ جزئیه‌سی خاصتیندن ماعدا
محللرده منعکس اولمز وسالبه استر کلیه واستر جزئیه اولسون
سالبهٔ جزئیه‌یه منعکس اولور مثلا لاشیء من الانسان ویاخود
لیس بعض الانسان بحجر قولنك عکس نقیضی لیس بعض مالیس بحجر
لیس بانساندر وبومعنایه عکس نقیض قول متقدمیندر
وعندالمتأخرین عکس نقیض محکوم بهك نقیضنی محکوم علیه
ومحکوم علیهك عینی محکوم به قلمقدر وصدقك بقاسی وکیفك
عدم بقاسیله مشروطدر مثلا کل انسان حیوان قولنك اشبو قول
متأخرین اوزره عکس نقیضی لاشیء من اللاحیوان بانساندر
وعلومده مستعمل اولان عکس نقیض قول قدما اوزره‌در

ومعلوم اولسونکه مغالطه قیاس فاسد اوله‌رق فسادی یاصورتی
ویاخود ماده‌سی جهتندن اولور اما صورتی جهتندن فسادی
هیئت منتجه اوزره اولمامسیله اولور بوده شکللرده معتبر اولان
کیف وکم وجهت حسبیله اولان شروطدن برشرطك موجود

اولماسندن نشئت ایدر واماماده‌سی جهتندن فسادی مطلوب ایله مقدمات دلیلدن بعضیسنك شیء واحد اولمسیله ویاخود بعض مقدماتی صادقه‌یه شبیهه اوله‌رق کاذبه اولمسیله اولور ومغالطات عامة الورود برنوع ادلهٔ فاسده‌درکه کندیله جمیع اشیا وحتی اجتماع نقیضین اوزرینه استدلال ایتمك ممکن اولور مثلا برشیکه وجود وعدمی مطلوبی مستلزم اوله یاموجود ویامعدومدر وبونلردن قنغیسی اولسه ثبوت مطلوب لازمگلور دینلور وبودلیل ایله جمیع قضایای نظریه اوزرینه استدلال ممکن اولور شویله‌که مثلا فلسفینك بونکله قدم عالم اوزرینه اکر وجود وعدمی قدم عالمی مستلزم اولان برشی موجود ویاخود معدوم اولورسه عالم قدیمدر لکن مقدم حق اولوب تالیده حقدر دیو استدلال ایلمسی ممکن اولدیغی مثللو بوکا معارضة بزم دخی دلیل مذکور ایله حدوث عالم اوزرینه اکروجود وعدمی حدوث عالمی مستلزم اولان برشی موجود ویاخود معدوم اولور ایسه عالم حادثدر ویاخود عالم قدیم دکلدر لکن مقدم حق وتالی مثلیدر دیو استدلال ایتمکلکمز ممکندر ومثلا هرنه وقت نقیضان اجتماع ایتسه‌لر احدهما تحقق ایدر وهرنه‌وقت نقیضان اجتماع ایتسه‌لر آخر تحقق ایدر دینلسه شکل ثالثدن بعضا اولورکه احد نقیضین تحقق ایسه آخر تحقق ایلر موجبهٔ جزئیه‌سنی انتاج ایدوب بونکله‌ده نظریاتدن بونوعی اوزرینه استدلال اولنور ٠

والحمدلله علی تیسر ختامه وکماله والصلوة علی نبیه وآله وانا الحقیر المعترف بالتقصیر عبدالنافع ابن المغفور المشهور بالفضل المزید السید الحاج محمد سعید فی اوائل شهر رجب سنه تسعه وتسعین والف ومأتین من الهجرة النبویة صلی الله علیه وسلم ماجرت المناظرة بین الامم ٠

اساتيذ بنام واجلهٔ صدور عظامدن سماحتلو محى الدين افندى حضرتلرينك تقريضلريدر

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله الذى هو الضار و النافع و هو لمكائد اشرار المناظرين دافع والصلاة والسلام على سيدنا محمد المشفع الشافع و على اله واصحابه المتحلين بآدابه اذهو للدرجات رافع .

اما بعد فلما رأيت هذه الترجمة البهيجة على رسالة الآداب لحضرة اسماعيل الكلنبوى مترجمة بصرف الهمة العالية من جانب جناب عبدالنافع افندى من اجلة رجال الدولة العلية بادرت الى ان اقول هذا نعم الاثر اذبه يتأدب نوع البشر و يتأرب بالتخلص عن شعار قوم اشر فلله دره حيث نفع بره .

وانا الفقير الى الطاف مانح
السرور محمد محيى الدين
من الصدور

افاضل بنام فضائل اتسام واجلهٔ صدور عظامدن سماحتلو كورجى شريف افندى حضرتلرينك تقريضلريدر

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله الذى تفرد بالربوبية وارى عباده بانزال الكتب طرق آداب العبودية و الصلاة والسلام على من عجز البلغاء والفصحاء عن مناظرته لكونه مؤيدا بالتأييدات القدوسية و على آله واصحابه المناظرين مع المكابرين فى طريق توحيد من اختص بالالوهية اما بعد فلما اطلعت على علو همة صاحب العطوفة حضرة عبدالنافع افندى من اجلة رجال الدولة العلية حيث انه بذلها فى ميدان ترجمة رسالة جناب الفاضل الكلنبوى فى فن المناظرة قلت هنيئا لك يا سنى الهمم و كريم الشيم اذ انت ركزت العلم فى مضمار نفع الامم فليشفع لك سلطان اقليم الشفاعة فى يوم الندم .

وانا الفقير الى تنوير نور النور
محمد شريف شرفى الاخسخوى
من الصدور

استانبول قضاسنی پایهٔ جلیله‌سیله مبجل استاد اکمل فضیلتلو عبدالکریم افندی حضرتلرینك تقریضلریدر

مبسملا و محمدلا

هذا شرح یکشف الغطاء عن سیقان المسائل و صفحات وجوهها و یرفع الاوهام و الشکوك التی عرضت للناظرین فیها وهو طود عظیم و معتمد جسیم فی حل مشکلاتها بل هو کنز لایحصی فوائده و بحر لایستقصی فرائده ان العرانین تلقاها محسدة وماتری للئام الناس حسادا

عبدالکریم

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمدلله النافع لاهل الخطاب بتعلیم الاصول والآداب والصلوة والسلام علی من ایده الوهاب بانزال الکتاب وعلی آله واصحابه المناظرین لاظهار الحق فی کل باب امابعد فلما المحت بمقلة الابصار علی ترجمة رسالة الفها فی فن الاداب استاذ کافة اولی الابصار

وملا ذعامة افاضل الاعصار حضرت اسماعیل الکلنبوی علیه تجلیات الملك القوی وجدتها نافعة مسلمة نفعها عند اولی الالباب اذبها تحصل السهولة للطلاب فی طریق تحصیل اصول المناظرة والآداب فلله در المترجم وهو حضرة ذی العطوفة عبدالنافع افندی من اجلة رجال الدولة العلیة حماه الله وایانا عن کل آفة وعاهة وفقر و فاقة وبلیة واوصلنا وایاه الی مرامات سنیة بحرمة حضرة خیر البریة

وانا الفقیر الی الطاف من
منه عزی الحاج محمد
فوزی المفتی سابقا
بأدرنه

شورای دولت باش کتابت علیه‌سنه پیرایه ساز فضل وکمال مفخر اعاظم رجال سعادتلو وصفی افندی حضرتلرینك تقریضلریدر

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمدلله الذی له الحجة البالغة علی الخلایق لایمنعها ولایعارضها کل من حاز المعارف من بدایع الحقایق ورقائق الدقائق ولوفاز باعلا

رتب المناظرة وآدابها على رأى شارق وفكر ثاقب رائق والصلاة
والسلام على سيدنا ونبينا محمد الذى قد امر بالمجادلة الحسنة
والجهاد وضرب الرقاب فى اثبات التوحيد وماهو الاهم ثم الاهم
مع كل خصم عنيد فاعجزهم بالبراهين الساطعة والآيات البارعة
والسيوف اللامعة فى كل البحث حتى نال انوار التوحيد منهم من
منح له العقل الرشيد وطلب ضرب الرقاب منهم من ضل فى
مضيق الانكار فرأى سيف الصارم على العنق والوريد وعلى
اله واصحابه الذين كانوا على اسوته فى كل المباحث والكلام والجهاد
لاظهار الحق بلا فتور ولاملام وبعد فهذا الشرح قدتشرفت
بانوار مطالعته من بدايته الى خاتمته ناظرا الى طلعته فوجدته
جديرا ان تتنور بحفظه اذهان الطلاب بل حافظة اولى الالباب
وان كان قليلا فى نفسه لكنه محيط فى نوعه وجنسه فريد فى
فنه جامع فى شأنه فينبئ عن علو كعب جامعه بين الرجال وسمو
قدره فى احراز الكمال فلسلطاننا الاعظم اوخليفة رسولنا الاكرم
تلطيفه بمايليق بشانه الافخم فيكون رهين الافتخار مع التشكر
والمسار

نقله غبار اقدام آل العبا
السيد على وصفى الحسنى

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله الذى انزل على عبده الكتاب وخصه بالحكمة وفصل
الخطاب امابعد اشبو كتاب مستطاب مشاهير اساتيذرومدن كلنبوى
مرحومك آداب ومناظره رسالهٔ مرغوبه‌سندن مترجم بركنج
مطلسم وعقد مجوهر منتظم اولوب موصل واليسى سابق
عبدالنافع افندى حضرتلرينك جملهٔ آثارندن اوله‌رق الحق
بعثت معانيها الى ارواحنا راحا تمر على العقول فتسكر نشيده‌سنه
مظهر براثر معتبر دلربا وهركلمه‌سى دريای فضائلدن مستخرج
بردر كرانبهادر مشارالیهك اشبو موفقيت ساميه‌لرندن طولايى
كنديلرينى تبريك واصحاب فضل ومعارفه پك بيوك خدمت
وهمت ايتمش اولدقلرندن ابناى وطن نامنه تشكرات مخصوصه‌مى
تشريك ايدرك بوايكى بيت ايله ختم كلام ايلدم ترجمان علوم
شتادر اولكه فضل فنونى جامعدر انفع ناس كنديدر زيرا
هر امورنده ذاتى نافعدر .

بغداد ولايتى فارسى كاتب وعربى
مترجمى سابق موالیدن
عبدالعزيز عاصم

{ خطا صواب جدولی }

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٤	٩	علی علی تفصیل	علی تفصیل
٦	١٨	معلك	معللك
١٨	١٧	من تعالا	لله تعالی
٢١	١٧	مثلا زمان	مثلا زمان
٢٦	٢	کلامدن	کلامده
٢٨	٢	استعملالری	استعمالری
٣٠	١٧	لا تنجزادن	لا تتجزادن
٣٠	١٩	ایدلمکه	ایدهلمکه
٣٢	٤	ومناقصهٔ	ومعارضهٔ
٣٢	٨	مناقصه	معارضه
٣٤	١٧	یامنشا	یا منشأ
٣٤	١٧	دیکك	دیدیکك
٣٦	٨	وخصوصی	وخصوص
٣٧	١٢	وحه	وجه
٣٧	١٣	فثبیت	فیثبت
٣٨	٦	نقیض	نقیضی
٣٩	٢	نقیضی	نقیض
٤٠	١٢	نقیضی	نقیض

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٤٨	١١	اسحأله سی	استحاله سی
٤٨	١١	وحودره	وجودده
٤٨	١٣	متابهیه ده	متناهیه دن
٤٨	١٤	منترغ	منتزع
٤٩	٨	تحلف	تخلف
٤٩	١٦	مقد میثندن	مقدمتیندن
٥١	٧	نقض مکسوردر	نقض نقض مکسوردر
٥١	١٥	معارضنه	معارضهٔ
٥٣	١١	حکمأ	حکما
٥٣	١٢	صورتأ	صورتا
٥٦	٦	وثابنده	وثانیده
٥٦	١٠	ذکوربت	ذکوریت
٥٧	٩	المعارضین	المعارض
٦٠	٤	بوقسمندندر وتانی	بوقسمندندر وثانی
٦١	٢	سرشیکه	برشیکه
٦١	١٧	العیبن	العین
٧٨	١٦	لمنی	لمی
٨٠	١٣	ایده جکنی	ایده جکی
٨١	٢	هذالتفسیف	هذا التصنیف
٨١	١٩	هذالدلیل	هذا الدلیل

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٨١	٢٠	اوفی کتابة	اوفی کتابته
٨٢	٤	وهر برامزذی بال	وهر برامرذی بالك
٨٣	٤	وهر بدلیل که	وهر بردلیل که
٩٣	٣	ثابك	ثانینك
٩٣	١٧	بتون	ثبوت
٩٤	٩	اولان	اولنان
١٠٦	٤	ومعدم	ومعدوم
١٢٠	١٩	اولا	اولان
١٢٦	٢١	حیوان	حیوان ناطق
١٣٦	٩	جوان	بحیوان